

RIKSDAGENS PROTOKOLL

1948

FÖRSTA KAMMAREN

Nr 20

19 maj.

Debatter m. m.

Onsdagen den 19 maj.

	Sid.
Svar på fråga av herr von Heland ang. bensinransoneringen	3
Ang. granskning av statsrådsprotokollen	10
Underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen	11
Reservationsvis framställda anmärkningar	31
Försäljning till Lunds stad av vissa fastigheter	43
Lagförslag om försäkringsrörelse	50
Förslag till lantarbetstidslag	57
Interpellation av herr Wahlund ang. minskning av lärostoffet i skolorna	69
Jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.	87
Utbyggnad av lantbrukshögskolan m. m.	102

Samtliga avgjorda ärenden.

Onsdagen den 19 maj.

Konstitutionsutskottets memorial nr 23, angående granskning av de i statsrådet förda protokoll	10
Statsutskottets utlåtande nr 100, ang. anslag till statens institut för folkhälsan	43
— nr 101, ang. viss garanti åt sjöfolkets erkända arbetslöshetskassa	43
— nr 102, ang. tillgodoseende av universitetets i Lund och Malmöhus läns sjukvårdsinrättningars i Lund behov av tomtmark	43
— nr 103, ang. försäljning av vissa fastigheter i Skara och Lund	43
— nr 104, om anslag å tilläggsstat II till riksbankens avbetalningslånefond	50
Bankoutskottets utlåtande nr 34, ang. pensionsreglering för vissa befattningshavare vid statens krisorgan	50
— nr 35, om utredning av frågan om reservbarnmorskornas pensionsförmåner	50
— nr 36, ang. utgivande av livräntor till Lilly Holmin m. fl.	50
— nr 37, ang. ytterligare utgifter å tilläggsstat II, såvitt angår tolfte huvudtiteln	50

	Sid.
Första lagutskottets utlåtande nr 34, ang. förslag till lag om försäkringsrörelse, m. m.	50
— nr 35, ang. inskränkningar i utländsk försäkringsanstalts rätt att driva försäkringsrörelse	57
— nr 36, ang. överflyttande av vissa till justitiedepartementet hörande ärenden från Kungl. Maj:t till underordnad myndighet m. m.	57
Andra lagutskottets utlåtande nr 29, om utredning av frågan om möjligheten att undanröja faran för bländning av lyktor å motorfordon	57
— nr 30, om utredning av frågan om behandling av myrslogarna inom de på statens bekostnad storskiftade delarna av Kopparbergs län m. m.	57
— nr 31, ang. förslag till lantarbetstidslag	57
— memorial nr 32, angående remitterande till annat utskott av motion om viss ändring av villkoren för tertiär- och tilläggs lån för flerfamiljshus	87
Jordbruksutskottets utlåtande nr 20, ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.	87
— nr 30, ang. utbyggnad av lantbruks-, veterinär- och skogshögskolorna m. m.	102

Onsdagen den 19 maj förmiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Justerades protokollet för den 12 in-
nevarande månad.

Upplästes en till kammaren inkom-
men ansökning, som jämte därvid fogat
läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Med hänvisning till bifogat läkarintyg
får undertecknad vördsamt anhålla om
ledighet från riksdagsarbetet från och
med den 18 maj 1948 tills vidare.

Avesta den 18 maj 1948.

Sven Boman.

Att riksdagsman *Sven Boman* på grund
av sjukdom (myocarditis chronica) är
oförmögen att deltaga i riksdagsarbetet
från och med den 15 maj 1948 och tills
vidare intygas härmed.

Avesta den 15 maj 1948.

Birger Brisfors.

1:e underläkare.

På gjord proposition bifölls ansök-
ningen för den tid, varunder herr Bo-
man på grund av den i läkarintyget an-
givna sjukdomen vore oförmögen att del-
taga i riksdagsarbetet.

Företogs val av tio ledamöter i sär-
skilda utskottet. Därvid avlämnades 92
godkända valsedlar, alla med parti-
beteckning »Den gemensamma listan»
och upptagande namnen på följande per-
soner i denna ordning:

herr Olsson, Karl Johan,
» Karlsson, Gottfrid,
» Eriksson, Carl Edmund,
» Anderson, Axel Ivar,
» Heiding,

herr Åkerberg,
» Lindblom,
» Larsson,
» Strand,
» Ewerlöf.

Dessa personer hade alltså utsetts till
ledamöter i utskottet.

Anställdes val av tio suppleanter i
särskilda utskottet. Därvid avlämnades
70 godkända valsedlar, alla med parti-
beteckning »Den gemensamma listan»
och upptagande namnen på följande per-
soner i denna ordning:

herr Hällgren,
» Heüman,
» Näsström,
» Mannerskantz,
» Persson, Ivar,
» Nilsson, Ernst Hjalmar,
» Englund,
» Johannesson,
» Elowsson, Nils,
» Bergh.

Dessa personer hade alltså utsetts till
suppleanter i utskottet.

Ang. bensinransoneringen.

Jämlikt § 20 i kammarens ordnings-
stadga hade herr *von Heland* till herr
statsrådet och chefen för folkhushåll-
ningsdepartementet framställt följande
fråga: »Har statsrådet och chefen för
folkhushållningsdepartementet uppmärk-
sammat trafikkommissionens krångliga
och äventyrliga bestämmelser för ben-
sinransoneringen och vad tänker herr
statsrådet vidtaga för åtgärder för att
bensinransoneringen ej skall vålla kaos
i trafiken och därmed svårigheter för
folkförsörjningen?»

Herr statsrådet och chefen för folk-
hushållningsdepartementet **STRÄNG**, som

Ang. bensinransoneringen.

tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara nämnda fråga, erhöll ordet och anförde: Herr talman! Herr von Heland har frågat mig, om jag uppmärksammat trafikkommissionens krångliga och äventyrliga bestämmelser för bensinransoneringen och vad jag tänker vidtaga för åtgärder för att bensinransoneringen ej skall vålla kaos i trafiken och därmed svårigheter för folkförsörjningen.

Till svar härå vill jag inledningsvis erinra om att, då riksdagen meddelade beslut om tilläggsskatt å bensin, detta skedde under de förutsättningar, som angivits av 1947 års konsumtionsskatteberedning och bevillningsutskottet, nämligen att någon s. k. utstampning av motorfordon icke komme att ske, att gällande förbud mot söndagskörning upphävdes samt att, om restriktioner av ett eller annat slag alltjämt vore erforderliga, därvid i främsta rummet syntes böra ifrågakomma en bensinransonering med skälig tilldelning till alla slag av trafikmedel, omfattande även de avställda bilarna. Jag vill vidare framhålla, att av olika åtgärder för begränsning av bensinförsäljningen från bilismens sida allmänt förordades bensinransonering. Kungl. Maj:t har — med beaktande av den av riksdagen sålunda intagna ståndpunkten — genomfört en bensinransonering, utformad på det sättet att samtliga motorfordonsägare erhålla tilldelning av bensin.

Utgångsläget för bensinransoneringen var i början av mars detta. Landets valutatillgångar medgävo en i förhållande till 1947 års bensinimport i hög grad reducerad import av bensin. Med denna begränsade bensinkvantitet skulle icke blott samtliga dittills i trafik varande bilar erhålla »skälig tilldelning» utan även de avställda bilarna, vilket sistnämnda förhållande innebar en icke oväsentlig utökning av motorfordonsbeståndet. Den »äventyrlighet i bestämmelserna för bensinransoneringen», varom herr von Heland i sin fråga talar, torde uteslutande vara att hänföra härtill. Det kan i detta sammanhang förtjäna omnämnas, att just en på dylika

»äventyrliga» premisser grundad bensinransonering i enträgna framställningar till mig föreslagits av flera organisationer som stå herr von Heland nära. När folkhushållningsdepartementet och under detta trafikkommissionen och länsstyrelserna haft att verkställa en bensinransonering av det slag riksdagen förutsatt, har uppgiften ingalunda varit lätt. Bortåt en halv miljon konsumtionsenheter ha erhållit bensintilldelning. Det säger sig självt, att bestämmelserna om bensintilldelningen vid sådant förhållande blivit rätt detaljerade, då i möjligaste mån hänsyn måst tagas till föreliggande, vitt skiftande konsumtionsbehov. Den av herr von Heland påtalade krångligheten får härigenom sin fulla förklaring. För envar i dessa frågor insatt person är det fullständigt klart, att det icke är möjligt att ransonera bensin på tillnärmelsevis samma enkla sätt som livsmedel. Ett varnande exempel på de förhållanden, vartill bensintilldelningar, som ej grunda sig på individuell prövning, kunna leda utgör den på sin tid i Danmark genomförda bensinransoneringen. Till svar på herr von Helands fråga, om jag uppmärksammat »trafikkommissionens krångliga och äventyrliga bestämmelser för bensinransoneringen», vill jag därför framhålla, att den största uppmärksamhet ägnats åt att söka anpassa tilldelningarna så, att de samhälleligt angelägna behoven, den allmänna trafiktjänsten och de fall, där bensinförbrukaren är i oundgängligt behov av bensintilldelning för sin försörjning, bliva i möjligaste mån tillgodosedda. Det krångel, som ett annat tillvägagångssätt skulle ha medfört, hade utan tvivel blivit av allvarligare slag än det, som enligt herr von Helands mening nu uppstått.

Den begränsade tillgången på bensin har genom kravet på att alla konsumtionsenheter skola erhålla tilldelning medfört, att all trafik, även den nyttobetonade, måst vidkännas inskränkningar. Tilldelningsmyndigheterna ha emellertid erhållit klara direktiv om nödvändigheten av att i första hand söka tillgodose de samhälleligt angelägna behoven, och

Ang. bensinransoneringen.

alla de åtgärder, som kunna vidtagas för detta ändamål, skola självfallet också bliva vidtagna.

Herr VON HELAND: Herr talman! Jag ber att vördsamt få tacka herr statsrådet för svaret.

De ledande inom jordbruket ha, som statsrådet väl vet, ständigt försökt att lojalt göra sitt bästa för folkförsörjningen. Det är i överensstämmelse därmed som jag i första hand försökt att undersöka möjligheterna att klara bensinransoneringen, och länsstyrelsernas tjänstemän ha varit synnerligen förstående och tjänstvilliga härvidlag. Inseende risken av att det hela kan bli kaos, har jag emellertid inte kunnat underlåta att dra upp frågan till allmän debatt. Några siffror belysande mina farhågor kunna lämnas, vilka siffror dock inte kunna betraktas såsom exakta utan endast som så pass tillförlitliga, att de kunna ge en bild av läget. Hurudan är då exempelvis bensintilldelningen inom landets viktigaste mjölkkonsumtionsområde, nämligen de fem mellansvenska länen?

Den första grundtilldelningen av bensin för tiden maj—juni 1948 var enligt uppgifter från avdelningscheferna inom Mjölkcentralen följande.

Eskilstunaområdet och Linköpingsområdet hade vardera fått en tilldelning av 44 procent av det beräknade behovet för mjölktransporterna. Norrköpingsområdet hade fått 49, Nyköpingsområdet 54 och Stockholmsområdet 50 procent. Stockholms landsbygdsområde hade fått 51, Uppsalaområdet 65 och Västmanlandsområdet 63 procent av beräknat behov.

Inom dessa fem viktiga mellansvenska län har man alltså ett behov enbart för mjölktransporterna av 213 180 liter bensin för ifrågavarande tvenne månader och har fått 110 890 liter eller 52 procent i första tilldelning. Sedan denna beräkning gjorts upp, har en liten extra tilldelning av bensin lämnats, som något förbättrat läget.

Dessa siffror, insamlade av Mjölkcen-

tralen i Stockholm, stämma ungefär med de procentsiffror, som finnas tillgängliga hos Svenska lasttrafikbilägareförbundet, gällande lastbilägarna i hela landet. Bensintilldelningen är enligt de uppgifter, som ha inkommit till förbundet, ungefär 50—55 procent av det normala behovet och beräknas räcka cirka fem veckor för dem, som inte hamstrat bensin.

Sämst ställt synes det vara i Skaraborgs län med en tilldelning av 40 procent och i Kronobergs län med en tilldelning av 45 procent, bäst i Västmanlands län med 65 procent och Kalmar län med 60 procent i tilldelning. Om alltså inget åtgöres, föreligger risk att lastbilskörningarna stoppas vid en tidpunkt omkring eller före midsommar, varvid inte heller mjölkkörningen kan anses säkerställd. Man räknar med att vissa tilläggsransoner komma att utdelas, men länsstyrelsernas resttillgångar av bensin äro så små, att någon nämnvärd förändring av bilden inte kan förväntas, om ej trafikkommissionen ger länsstyrelserna ny tilldelning.

Jag nämnde i min fråga till herr statsrådet, att trafikkommissionen kommit med krångliga bestämmelser; och bestämmelser, som äro både krångliga och oförnuftiga, måste man väl även i Krångel-Sverige äga rätt att kritisera. Jag förstår givetvis att det är svårt att utfärda sådana här bestämmelser, men de kunna i varje fall bli mer eller mindre tillkrånglade. Kommissionen har, tilläggs-cirkulären oräknade, i sina grundbestämmelser behövt 15 trycksidor för att krångla till bestämmelserna. Det skulle säkerligen vara mycket bättre, om kommissionsherrarna i allmänhet mindre ägnade sig åt att med utspekulerade detaljbestämmelser söka centralldirigera varje regleringsåtgärd. Beträffande bensinransoneringen hade det säkerligen varit bättre, om kommissionen helt enkelt tilldelat länen bensinkvoter med direktiv att bensinen skulle fördelas så, att nyttotrafiken i tillfredsställande grad kunde upprätthållas och att först därefter den icke nyttobetonade trafiken skulle erhålla tilldelning. Det är synd

Ang. bensinransoneringen.

om länsstyrelsernas tjänstemän, som ha haft att tyda och följa trafikkommissionens cirkulär nr 52. För att man i framtiden i riksdagstrycket skall kunna få exempel på en praktblomma från Krångel-Sverige av år 1948, skall jag låta i kammarens protokoll inflyta ett avsnitt ur detta cirkulär. Herrar kammarledamöter kunna under uppläsningen gärna fundera över detaljbestämmelsernas krångliga finesser. Jag skall börja med att citera från cirkulärets s. 8.

»B. Privata personbilar i behovsgrupperna I och II.

Den kvalificerade nyttotrafiken med privata personbilar omfattar följande behovsgrupper, nämligen

behovsgrupp I A: behovsfall, där bilen behövs för ett ur *samhällssynpunkt angeläget* ändamål och där bilen är *oundgängligen nödvändig* härför;

behovsgrupp I B: behovsfall, där bilen är *oundgängligen nödvändig* för bilägarrens utövande av tjänst, yrke eller näringsfång, ehuru hans bilbehov är angeläget allenast ur *hans egen synpunkt*;

behovsgrupp II A: behovsfall, där bilen behövs för ett ur *samhällssynpunkt angeläget* ändamål och där tillgång till egen bil därvid visserligen ej *oundgängligen* erfordras men dock är *till väsentlig nytta* för bilägaren; samt

behovsgrupp II B: behovsfall, där bilägaren allenast ur *egen synpunkt* har *väsentlig nytta* av tillgång till egen bil i och för sitt arbete, ehuru hans bilbehov ej är *oundgängligt*.

Beträffande tilldelning till privata personbilar i dessa behovsgrupper gäller följande.»

På halva nästa sida talas om ambulanser och brandbilar, och detta slutar med att »för privata personbilar i behovsgrupperna I och II skola *gula* ransoneringskort användas.» Jag fäster stor vikt vid ordet »gula», därför att jag tror att det viktigaste är färgen på kortet. Då kan man leta sig till vilken behovsgrupp tilldelningen gäller. Det kan man inte göra av texten. — Så fortsätter jag citatet.

»C. Privata personbilar i behovsgrupperna III—V.

Den icke kvalificerade trafiken med privata personbilar omfattar följande behovsgrupper, nämligen

behovsgrupp III A: behovsfall, där bilen behövs för ett ur *samhällssynpunkt angeläget* ändamål och där tillgång till egen bil därvid är till *god, om ock ej väsentlig, nytta* för bilägaren i hans yrkes- och tjänsteutövning;

behovsgrupp III B: behovsfall, där bilägaren allenast ur *egen synpunkt* har *god, om ock ej väsentlig, nytta* av tillgång till egen bil i och för sitt arbete.

behovsgrupp IV: övriga, till behovsgrupperna I—III ej hänförliga behovsfall av *nyttobetonad karaktär*; samt

behovsgrupp V: fall av *icke nyttobetonad karaktär*.»

Därefter följa bestämmelser beträffande tilldelningen, och sedan talas det om att dessa ransoneringskort äro röda.

Hade jag varit revyartist som Douglas Håge — jag tror han heter så — eller Stig Järrel, skulle jag säkerligen kunnat läsa upp detta på sådant sätt, att jag fått kammaren att skratta — jag rekommenderar emellertid Kar de Mumma att studera detta cirkulär. Jag tror inte att de av kammarens ledamöter, som ha bil, vid läsandet av detta cirkulär ha haft så lätt att finna, till vilken behovsgrupp de höra. Jag har själv ett sådant ransoneringskort — jag vet inte, om det utfärdats enligt någon tilläggsbestämmelse, som jag inte känner till, men det är gult på den ena sidan och rött på den andra sidan, varför jag inte är riktigt säker på enligt detta kort, vilken behovsgrupp jag tillhör.

Jag nämnde i min fråga till statsrådet dessutom att bestämmelserna äro äventyrliga. Detta påstående grundas främst på att ransoneringen så hårt drabbat den nödvändiga, yrkesmässiga trafiken.

Om inte lastbilschaufförerna hamstrat väldiga kvantiteter eller om icke herr statsrådet ordnar med väsentligt ökad tilldelning, komma lastbilarna troligen att i stor omfattning bli stående vid middagsmattid, såsom jag tidigare påpekat. Det måste vara en äventyrlig fördelning att ge stora kvantiteter bensin åt lyxåk-

Ang. bensinransoneringen.

ningen, när man härigenom ej kan säkerställa trafiken för det ur folkförsörjningssynpunkt nödvändiga bilantalet. Jag har inte något personligt emot grosshandlare, direktörer och andra större inkomsttagare som få tilldelning av bensin, men jag reagerar emot att man låter dessa få en relativt god standardtilldelning för sin lyxåkning, när yrkeschaufförer på grund av bensinbrist skola behöva avskedas och lasbilar skola behöva dras ur trafiken till stor förlust för ägarna. Genom den standardtilldelning, som fastställts av trafikkommissionen, varvid exempelvis en lyxmotorbåt på 25 hästkrafter får 400 liter bensin under sommarmånaderna, har i Södermanlands län den första bensinfördelningen blivit sådan, att av länets bensinkvot lastbilschaufförerna, fjärrtrafiken inräknad, fått endast 16 procent, privata personbilar 19 procent och motorbåtar, fiskebåtar ej inräknade, 14 procent av behovet. Sedan dess ha dock mjölk- och slaktdjurstransportörerna fått en liten extra tilldelning, vilket något ändrar procentsatserna.

Siffrorna torde tala för sig själva, men det bör tilläggas, att motorbåtarnas ranson gäller hela sommaren och bilarnas under maj och juni. En lastbilschaufför måste reagera emot att hans förvärvskälla skall behöva bli lidande, under det att en direktör skall kunna köra till sitt sommarnöje dagligen i egen lyxmotorbåt. Jag vill nämna att samma dag jag besökte länsstyrelsen å organisationernas vägnar och fick höra, hur det stod till med fördelningen, hade jag ett sammanträffande med en direktör, som från länsstyrelsen hade fått en tilldelning på 400 liter bensin. Han var strålande glad däröver och sade: »Nu kan jag åka ut och in till mitt sommarnöje varje dag.» När jag klarade för honom hur jag hade försökt ordna bensintilldelning för mjölk- och slaktdjurskörningarna, sade han: »Det måste ju ändå vara tokigt, att jag fått så mycket!»

Hur är det vidare med förkunnelsen, att de viktiga livsmedelstransporterna skola klaras? Ja, hur det är med centralföreningarnas möjligheter beträffande uppsamling av höstens spannmål, är det

god tid att överväga, men att de dagliga förnödenhetstransporterna äro svåra att klara, borde vara påtagligt. När spannmålen i höst skall hämtas, måste lastbilarna kunna köra. I annat fall kommer mycken spannmål att förstöras.

Slakteriföreningarnas intranporter av slaktdjur torde länsstyrelserna som regel kunna klara vad beträffar bensinen, men den knappa bensintilldelningen kommer att medföra gnissel i varudistributionen. I detta sammanhang kan man inte undgå att kritisera den alltför dåligt genomförda centraliseringen av slakten. Om man i tid på ett effektivare sätt dragit in slakteritillstånd, hade mycken tomgång för bilarna kunnat undvikas.

Emellertid, herr statsråd, hoppas vi föreningsmän att kunna klara slakteriernas transporter, men värre ligger det till för mjölktransporterna. Enligt bestämmelserna skola mjölkbilarna erhålla så mycket bensin, att mjölktransporterna skola kunna klaras. Länsstyrelserna kunna dock ej trola och åstadkomma detta med de fördelningsbestämmelser, som trafikkommissionen fastställt. En del ägare av bilar, alltså mjölkbilar med korta körlinjer, ha lyckats få tillräckligt med bensin för just mjölkkörningen. Men vad skola deras chaufförer göra under resten av dagen, när de inte ha bensin för andra transporter? Det är det, som är svårigheten och som gör att chaufförerna äro mycket oroliga. De säga att de inte kunna leva på att enbart köra i mjölk. »Vi kunna inte ha bilen i gång och ha folk anställt enbart för den sakens skull», säger man. »Vi måste också köra annat, som vi ha förtjänst på vid sidan om mjölkkörningen; annars går det inte ihop.» På mjölkkörningen på korta körlinjer går det inte att existera, och bilägarna och chaufförerna på dylika linjer kunna bli tvungna att stoppa körningarna. Det har också sagts — herr statsråd — att om vi ge dem betalt för hel dag, således även när de inte utföra någon mjölkkörning, kunna de köra mjölken även i fortsättningen. Men något sådant kunna vi inte gå med på, eftersom vi redan äro mycket hårt

Ang. bensinransoneringen.

trängda i fråga om mjölkpriserna, beroende på omkostnadernas ständiga höjning.

För andra mjölkbilar, som ha längre körlinjer, fattas till och med redan nu bensin för mjölkkörningarna och detta trots extratilldelningen. Jag gjorde några stickprov beträffande den saken under pingsten, och då sade mig dessa chaufförer, som ha med mjölktransporter på så långa linjer att göra, att de kunna sägas ha nästan full sysselsättning hela dagen med mjölkkörning, att det trots extra tilldelning fattas dem 200—300 liter bensin för hela perioden.

Emellertid utlovade ju statsrådet i sitt svar, att alla de åtgärder, som kunna vidtagas för att »tillgodose de samhälleligt angelägna behoven», självfallet också skola bli vidtagna. Jag tar fasta på detta löfte, som är synnerligen viktigt. Jag känner ju herr statsrådets inställning till dessa frågor, varför jag är övertygad om att herr statsrådet kommer att försöka göra allt som göras kan för att hålla dessa transporter i gång. Jag har emellertid velat påtala denna sak, så att trafikkommissionen vidtager åtgärder för att lämna länsstyrelserna sådan extratilldelning av bensin, att det kan gå i lås med dessa viktiga transporter. Med den tilldelning, länsstyrelserna ha fått, kunna de inte klara upp detta under den innevarande tvåmånadersperioden.

Även om jag alltså är tacksam för herr statsrådets löfte, måste jag sluta mitt anförande på ett litet säreget sätt. Nu för tiden kan man nämligen aldrig be tillräckligt många böner om ransoneringsplanens slopande, och jag vill alltså också be en sådan bön.

Det fanns förr ett gammalt brandvakt-rop, som löd:

Guds härliga, milda och mäktiga hand
Bevare vår stad för eld och brand.

Jag tror att man återigen skulle behöva dessa brandvakter och att deras rop skulle kunna ändras till att lyda ungefär på följande sätt:

Guds härliga, milda och mäktiga hand
för regleringar och kommissioner be-
vare vårt land.

Herr statsrådet STRÅNG: Herr talman! Herr von Helands avslutning på sitt anförande gav i mitt tycke en dementi på att han, som han själv sade, inte hade några möjligheter att konkurrera med, jag tror det var Stig Järrel och några andra skådespelare. Herr von Heland har tydligen vissa utsikter till det och har också, jag skall gärna erkänna det, alla de yttre förutsättningarna för att kunna gör sig på scen.

Jag föreställer mig emellertid att varken herr talmannen eller kammaren i övrigt är särdeles intresserad av att få en stor debatt kring denna enkla fråga. Jag skall därför avstå från att bemöta herr von Heland på alla de olika punkter i hans anförande, som det skulle vara roligt och intressant att bemöta. Jag skall avstå därifrån, eftersom jag i andra kammaren i förra veckan redogjort för dessa angelägenheter. Jag vill emellertid endast säga med anledning av den punkt, som gällde dessa livsviktiga transporter, framför allt mjölktransporterna, att regeringen sedan någon vecka tillbaka har dessa frågor under sin speciella uppmärksamhet. Diskussion har förts med lastbilsägarnas organisationer och med trafikkommissionen, och jag har gott hopp om att man skall kunna lösa dessa frågor på ett anständigt sätt.

Ursprungligen lades ju bensintilldelningen för livsmedelstrafiken upp på sådant sätt, att för bland annat mjölktransporterna skulle enligt ransoneringsplanen lämnas hundra procentig tilldelning. Men eftersom det är på det sättet att de bilister, som frakta mjölk, även göra många andra körningar — de kunna t. ex. också frakta grus eller utföra andra yrkesmässiga lastbilskörningar — har det inte i praktiken visat sig möjligt att hushålla med bensinen, så att den räcker för mjölktransporterna under hela perioden. Jag föreställer mig, att om inte något särskilt göres, löpa vi risken, som herr von Heland påpekade, att komma i en mycket besvärlig belägenhet under de sista veckorna av perioden. För att gardera oss

Ang. bensinransoneringen.

mot denna risk föra vi just diskussioner med lastbilstrafikens representanter, och jag hoppas att det också skall lyckas att nå en överenskommelse.

Beträffande det cirkulär, som herr von Heland läste upp några stycken ur för att få dem till kammarens protokoll, därför att han därmed ville markera krångligheten i utformningen, måste jag emellertid säga, att detta cirkulär vid första påseendet nog kan synas vara onödigt utförligt. Men svenska folket har en mycket bestämd känsla för inbördes rättvisa, och man måste ta hänsyn därtill och göra den ransonerings, som införes, i stort sett så rättvis som det står i mänsklig makt att göra en sådan. Därför bli cirkulären utförliga och kunna möjligen vid en första konfrontation också synas vara litet krångliga. Dess bättre finns det ju på länsstyrelserna kvalificerat, intellektuellt väl rustat folk, som har att i första hand tillämpa dessa cirkulär. Jag har också en känsla av att de ha lyckats klara ut denna klassindelning överraskande väl, och det är väl litet för tidigt att redan efter en à två veckor fälla bilan över ransonerings.

Herr von Heland kom i sitt anförande fram till den konklusionen, att det icke var lämpligt med en ransonerings över huvud taget, när den gick ut över den klart nyttobetonade trafiken. Ja, det är ingen hemlighet jag avslöjar, när jag säger att jag personligen har haft en annan mening än de, som förordade ransoneringsalternativet, men det var ju en utomordentligt bastant majoritet i riksdagens båda kamrar för att man skulle ifrån det gamla systemet med dess söndagsförbud, med dess körtillståndsgivning och med dess förbud för den enskilde bilisten att utnyttja sitt fordon, och gå över till en ransonerings med en viss grundtilldelning till alla. När herr von Heland fäller domen över ransonerings i och för sig och, som det framgick av hans anförande, tycks föredra en avställning av den icke nyttobetonade bilismen, så att den nyttobetonade trafiken kan köra friktionsfritt, så är det en dom över konsum-

tionsskatteberedningens ställningstagande, över bevillningsutskottets ställningstagande, över bilistorganisationernas ställningstagande och över riksdagens båda kamrars ställningstagande, där ju även herr von Heland hade möjlighet att lägga sitt tungt vägande ord i vågskålen.

Den där direktören som kom till karhet om att det var galet, att han fått för mycket bensin, han är, det måste jag säga, den ensamma sparven i tranedansen. I den mån jag haft tillfälle att på ett förberedande stadium tala med företrädarna för den motororganisation, där jag föreställer mig att direktören och hans kolleger höra hemma, nämligen Kungliga automobilklubben, var det ingen tvekan om vad man begärde.» Vi skola ha ransonerings, och vi skola icke ha något förbud för oss att använda våra privata bilar» sade man. Och om jag använder en privat bil eller en privat motorbåt, det menar jag är principiellt ungefär samma sak.

Herr VON HELAND: Herr talman! Jag jag skall undvika att bli allt för långdräktig, eftersom det endast är en enkel fråga som är framställd.

Jag är mer tacksam för herr statsrådets sista svar än för det första. Det sista svaret var ju mer utförligt, och jag fick genom det klarhet om att en hel del av de önskemål jag har tydligen äro föremål för regeringens uppmärksamhet och hålla på att lösas. Det är ju mycket glädjande, att så är fallet.

Jag skall emellertid endast på en punkt anmäla en avvikande mening emot herr statsrådet, och det är då han säger att dessa bestämmelser i cirkuläret, som äro så detaljutformade, skulle motverka tallet om orättvisa. Jag tror tvärtom, att just dessa detaljerade bestämmelser om angelägenhetsgraden ha gjort att man fastnat vid dessa bestämmelser och sagt: »Jag kan också inpassas i den och den gruppen», och så har irritationen uppkommit. Jag har alltså till skillnad från herr statsrådet den uppfattningen, att det hade varit lättare att få bort denna irritation, om man hade överlåtit åt läns-

Ang. granskning av statsrådsprotokollen.

styrelserna — jag måste liksom statsrådet vitsorda, att de ha mycket duktiga tjänstemän — att fördela bensinen mellan de olika privathilisterna efter sitt praktiska medvetande om vad som är lämpligt i länet. Det hade då säkerligen blivit mindre gnissel.

Men det var inte så mycket om detta, som jag här ville ta upp debatt, utan det var i främsta rummet om den risk, som jag har funnit föreligga för att de viktiga folkförsörjningsfrågorna icke skulle kunna ordnas. Med herr statsrådets nu sist lämnade löfte, att man skall taga upp frågan om att ge mjölkbilarna mera bensin, är jag alltså, herr talman, nöjd på den punkten.

Vad beträffar min skådespelartalang och jämförelsen med herrar Järrel och Håge vill jag, eftersom herr statsrådet tycker att jag är lämplig för uppträdanden, säga att jag tycker att herr statsrådet kan vara lika durkdriven i det hänseendet — vi kanske, herr talman, i framtiden skulle kunna spela en liten sketch tillsammans.

Herr HERLITZ: Herr talman! Rätten att framställa enkla frågor till skillnad från interpellationer och att därvid åtnjuta privilegiet att få frågorna besvarade omedelbart och att få dem besvarade vid ett arbetsplenium är självfallet förbunden med den moraliska förpliktelsen att begagna detta institut på det sätt som är avsett. Ske i fortsättningen sådana missbruk av detta institut som i dag, skulle jag vilja hemställa, huruvida regeringen ville överväga att i lämplig omfattning — vilket den har full frihet till — behandla enkla frågor på samma sätt som den behandlar vissa interpellationer, nämligen förlägga besvarandet till plena, där de icke så mycket upptaga kammarens tid.

Häri instämde herrar *Björnsson* och *Lindström*.

Herr VON HELAND: Herr Herlitz, som ständigt är den mästrande anden i denna kammare, kanske även skulle kunna bli

lärofader och tala om, huruvida en halv timme är för lång tid att upptaga vid besvarandet av en enkel fråga, om en kvart är lämpligt eller vilken tid som kan vara den lämpliga. Denna viktiga debatt har ju tagit en halv timme.

Herr statsrådet *Sträng* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 259, angående anslag till teckning av aktier i Aktiebolaget Svenska godscentraler.

Föredrogos och hänvisades till konstitutionsutskottet nedannämnda motioner: nr 387, av herr *Holmbäck*, nr 388, av herr *Holmbäck*, nr 389, av herr *Holmbäck*, samt nr 390, av herr *Johansson, Johan Bernhard*, m. fl., alla i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till tryckfrihetsförordning m. m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets memorial nr 23, angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet hade på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 10 januari 1947 till och med den 9 januari 1948 i statsrådet förda protokoll. Därjämte hade på därom särskilt gjorda framställningar till utskottet överlämnats utdrag av vissa efter den 9 januari 1948 förda protokoll.

Utskottet hade i det nu föreliggande memorialet tillkännagivit, att vid den granskning av omförmälda protokoll och protokollsutdrag, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift av utskottet företagits, anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen, varemot utskottet funnit ett under punkt 1:o i memorialet upptaget ärende vara av beskaffenhet att böra jämlikt § 107 regeringsformen hos riksdagen anmälas.

Utskottets tillkännagivande att anledning icke förekommit att mot någon le-

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.
damot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen.

Lades till handlingarna.

Utskottets jämlikt § 107 regeringsformen gjorda anmälan av visst ärende.

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

Den 29 augusti 1947 hade Kungl. Maj:t (tillförordnad regering sammansatt av statsråden Gjöres, Danielson, Zetterberg och Sträng), bland annat, med bifall till vad stats livsmedelskommission hemställt, beslutit

dels godkänna ett förslag till justering av jordbrukspriserna för regleringsåret 1947/48, som framlagts vid sammanträde med livsmedelskommissionens råd den 15 augusti 1947,

dels i övrigt bemyndiga kommissionen att under regleringsåret 1947/48 handhava regleringen av priserna på jordbrukets produkter och förnödenheter i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som angivits i Kungl. Maj:ts proposition nr 280 till 1947 års riksdag och i kommissionens förenämnda skrivelse den 15 augusti 1947,

dels bemyndiga kommissionen att tills vidare utbetala missväxtbidrag för mjölk i enlighet med vad därom förut anförts och att förskottsvis disponera för ändamålet erforderliga medel ur det för budgetåret 1947/48 anvisade anslaget till prisreglerande åtgärder på jordbrukets område.

Utskottet hade i ovannämnda med 1:o) betecknade punkt lämnat en redogörelse för vad i detta ärende förekommit, var- efter utskottet anförde:

»Såsom framgår av ovanstående redogörelse inneburo de förändringar i jordbruksregleringen, som beslutades av Kungl. Maj:t den 29 augusti 1947, bl. a., att av statsmedel skulle utgå ett belopp av 78 miljoner kronor såsom missväxtbidrag för mjölk. Den rättsliga grunden till denna åtgärd får sökas i den fullmakt 1947 års riksdag i skrivelse (nr

470) lämnat Kungl. Maj:t att vidtaga erforderliga åtgärder för reglering av produktions- och avsättningsförhållandena på jordbrukets område under regleringsåret 1947/48 i huvudsaklig överensstämmelse med de av jordbruksutskottet i dess av riksdagen godkända utlåtande (nr 67) angivna riktlinjerna. Utskottet hade i betänkandet bl. a. anförde, att det i likhet med föredragande statsrådet förordade, att Kungl. Maj:t erhöile befogenhet att alltjämt handhava jordbruksregleringarna samt att vidtaga av omständigheterna påkallade ändringar i desamma; »skulle härvid befinnas erforderligt att företaga mera genomgripande ändringar i regleringsåtgärderna, förutsätter utskottet emellertid, att riksdagen höres». I de citerade orden ligger en otvetydig och väsentlig begränsning av den lämnade fullmaktens omfattning. Nu voro de förändringar i jordbruksregleringen, som beslutades av Kungl. Maj:t den 29 augusti 1947, otvivelaktigt av mera genomgripande slag; de belopp, som skulle utgå av statsmedel, voro av en helt annan storleksordning än de summor, som tidigare med stöd av liknande fullmakter anvisats av Kungl. Maj:t för reglering av jordbrukspriserna; frågan, i vilken ordning prisregleringen skulle äga rum, fick härigenom en helt annan räckvidd än förut. Spörsmålet angående förändringarna av jordbruksregleringen hade därför bort underställas riksdagen för godkännande. Så skedde emellertid ej. I stället samrådde regeringen enligt vad utskottet har sig bekant med partiledningarna. Detta förfaringssätt har emellertid ur konstitutionell synpunkt icke kunnat ersätta det samtycke av riksdagen, som erfordrades i nu förevarande fall. Konstitutionsutskottet, som icke vill rikta någon kritik mot det sakliga innehållet i Kungl. Maj:ts beslut, har därför funnit sig böra göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot ledamöterna av tillförordnad regering den 29 augusti 1947 statsråden Gjöres, Danielson, Zetterberg och Sträng för underlåtenheten att underställa riksdagen de då beslutade förändringarna i jordbruksregleringen.»

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

Reservationer hade anmälts

a) av herr *Sjö* mot utskottets motive-
ring;

b) av herrar *Gottfrid Karlsson, Elm-
gren, Ernst Hjalmar Nilsson, Fast, No-
rén* och *Jonsson* i Haverö samt fru *Sved-
berg*, som icke ansett tillräckliga skäl
föreligga för anmälan enligt § 107 rege-
ringsformen mot den tillförordnade rege-
ringens medlemmar.

Hans excellens herr statsministern **ER-
LANDER**: Herr talman! Den under 1:o)
framförda anmärkningen gäller formellt
fyra av regeringens ledamöter. Reellt är
den emellertid riktad emot hela rege-
ringen, varför det kanske får anses vara
naturligt att jag tar till orda och fram-
lägger regeringens syn på detta ärendes
behandling.

Fakta i målet ha presenterats i konsti-
tutionsutskottets memorial på ett sätt
som icke föranleder någon invändning
från min sida. Av den framställningen
framgår det, att anmärkningen gäller att
regeringen skulle ha överträtt sina befo-
genheter vid den justering av jordbruks-
priserna, som blev nödvändig med an-
ledning av 1947 års missväxt. Det har
från något håll gjorts gällande, att re-
geringen skulle ha motiverat sin hand-
läggning av ärendet på ungefär följande
sätt.

Sedan jordbrukets organisationer och
de vederbörliga statliga myndigheterna
hade nått fram till en överenskommelse
och denna överenskommelse hade bi-
tratts av regeringen och riksdagens par-
tiledare, så skulle regeringen ha betrak-
tat frågan som i sak avgjord och ansett
det onödigt att av formella skäl inkalla
riksdagen för att få den redan träffade
överenskommelsen konfirmerad. Rege-
ringen skulle med andra ord enligt den-
na uppfattning ha bortsett ifrån att den
inte hade formell rätt att fatta beslut
i frågan.

Enligt min mening vore det ganska
riskabelt, om regeringsbeslut oemotsagt
finge motiveras på det sättet. Det skulle
innebära ett allvarligt intrång i riksdag-
ens befogenheter. Det är därför ange-
läget för mig att understryka, att rege-

ringen i sitt ställningstagande utgick
ifrån att den ägde formell rätt att hand-
la. Jag vill erinra om att föredragande
departementschefen i propositionen nr
nr 280 till 1947 års riksdag begärde ett
bemyndigande till justering av jord-
brukspriserna i händelse av missväxt
och därvid yttrade följande: »De beräk-
ningar, för vilka jag nu redogjort, grun-
da sig givetvis på de förutsättningar,
som gälla för kalkylens upprättande, och
utgå sålunda från antagandet av nor-
malt skördeutfall. Då såvitt nu kan be-
dömas skörden i allmänhet torde kom-
ma att understiga den i kalkylen upp-
tagna normalskörden, synes i likhet med
föregående år möjlighet hållas öppen
för en omprövning av priserna på
grundval av i augusti eller därefter, så
snart skörderesultatet kan överblickas,
företagen omräkning av kalkylen. Här-
vidlag torde samma grunder böra till-
lämpas som under innevarande rege-
ringsår. Om sålunda ett över- eller un-
derskott skulle uppkomma motsvarande
mer än 4 procent av jordbrukets sam-
lade inkomstsumma enligt vårkalkylen
inklusive de på grundval av prishöj-
ningarna beräknade inkomstförbättring-
arna, torde priserna böra justeras så att
marginalen nedbringas till 4 procent. De
av livsmedelskommissionen framförda
synpunkterna beträffande tillvägagångs-
sättet vid en justering av priserna torde
härvid böra beaktas.»

Då riksdagen för sin del godkände
vad departementschefen här hade skri-
vit, torde det vara uppenbart, att Kungl.
Maj:t hade ägt full befogenhet att vid-
taga den prishöjning, som skulle ha va-
rit erforderlig för att täcka uppkom-
mande inkomstunderskott för jordbru-
karna. Om regeringen alltså på grund
av missväxten hade höjt jordbrukspri-
serna, hade regeringen icke behövt höra
riksdagen. Men med hänsyn till risken
för att prisstegringar skulle påskynda
en inflatorisk utveckling ansåg sig re-
geringen icke böra gå prishöjningsvä-
gen. Då uppstår den frågan: Täcker det
av riksdagen lämnade bemyndigandet
icke blott ett läge, då regeringen låter
jordbrukspriserna stiga, utan också då

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

regeringen håller jordbrukspriserna och i stället går subventionsvägen?

Jag kan gärna medge, att departementschefens skrivning på den punkten kunde ha varit klarare och kan vara föremål för delade meningar. Det står nämligen i den omnämnda propositionen följande: »I anslutning till vad som gällt under krigsåren och med hänsyn till ovissheten beträffande det framtida försörjningsläget, förordar jag, att Kungl. Maj:t liksom hittills erhåller befogenhet att handhava jordbruksregleringarna samt vidtaga av omständigheterna påkallade ändringar i desamma. Skulle härvid finnas erforderligt att företaga mera genomgripande ändringar i regleringsåtgärderna, förutsätter jag emellertid att riksdagen höres.» Även det uttalandet gjorde riksdagen till sitt.

Enligt konstitutionsutskottets mening, som den framkommer i memorialet, innebär detta, att man valt subventionslinjen i stället för prisförhöjningslinjen, en mera genomgripande ändring i regleringsåtgärderna, som alltså hade bort underställas riksdagen. Det är alltså där, meningarna skilja sig. Så har icke regeringen sett på frågan. Vi ha icke betraktat det som en genomgripande ändring av reglerna, när vi valt subventionslinjen i stället för prisförhöjningslinjen.

Sedan regeringen kommit till den uppfattningen, att vi hade en formell möjlighet, återstod sakens reella sida. Det var för att utröna, hur man såg på de olika tänkbara vägar som här voro framkomliga, som jag tillät mig att ha ett samtal med partiledarna. Där framfördes i varje fall från bondeförbundets och högerns sida mycket bestämt, att den med jordbrukarna träffade överenskommelsen borde fullföljas. Även den formella frågan, om riksdagen borde höras eller ej, berördes i diskussionen med partiledarna, men jag är angelägen att understyrka, att partiledarnas råd eller avstyrkande på denna punkt självfallet icke kunde minska regeringens ansvar för frågans formella handläggning. Samrådet med partiledarna hade därför icke till avsikt att på partiledarna vältra över ansvaret för underlåtenheten att inkalla riksdagen.

Vad det gällde var helt enkelt att konstatera, huruvida regeringen hade oppositionsledarna med sig i sakfrågan. Hade det vid detta sammanträde framkommit betänkligheter emot den sakliga lösningen, då hade regeringen fått taga upp frågan till ny prövning, om det inte ändå nu var bäst att låta riksdagen få tillfälle att yttra sig. Saken hade då förvandlats till en vanlig politisk stridsfråga, där olika meningar böra ha möjlighet att göra sig gällande. Vi ansågo oss emellertid kunna konstatera, att det fanns en enhällig mening om det sakligt riktiga i regeringens ställningstagande, och att vi i det fallet bedömde läget riktigt, visar ju det förhållandet, att när frågan nu i januari underställdes riksdagen, godkände riksdagen åtgärden utan några som helst delade meningar. Den omstridda åtgärden har alltså i sak godkänts av 1948 års riksdag.

Regeringen ansåg sig alltså ha formell rätt att handla. Den ansåg sig kunna konstatera, att regeringens och jordbruksorganisationernas lösning i sak biträdades av den s. k. oppositionen, och under sådana förhållanden ansåg sig regeringen kunna använda den fullmakt, som enligt dess mening fjolårets riksdagsbeslut hade givit den. Det fanns, herr talman, ett skäl, som starkt talade för ett sådant tillvägagångssätt. Det gällde att icke låta tiden gå. Det gällde att handla raskt. Vi minnas alla hur fjolårets förhandlingar om jordbrukspriserna ledde till mycket svåra meningsmotsättningar, motsättningar som medförde att jordbrukarnas organisationer proklamerade såstrejk. En snabb uppgörelse i fråga om kompensationen för missväxten skulle betyda en avspänning på detta viktiga område, så mycket mer som Sveriges lantrbruksförbund och Riksförbundet Landsbygdens folk i ett uttalande den 14 augusti hade uttalat, att om förslaget till kompensation för missväxten godkändes av Kungl. Maj:t, skulle organisationerna på allt sätt medverka till att produktionen av jordbruksprodukter, däri inräknat höstsäd och vårsäd under nästa regleringsår, blev så stor som möjligt och till att jordbruksprodukterna i största möjliga ut-

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

sträckning tillfördes den legala marknaden. Denna möjlighet att snabbt nå en avspänning i ett för vår folkförsörjning ytterligt kritiskt läge var för regeringen ett starkt skäl för att undvika varje uppskov med frågans avgörande.

Detta har, herr talman, varit regeringens motiv för handläggningen av ärendet. Det är givet, att regeringen anser, att dess motiv ha varit bärande, men jag vill gärna deklarerat, att regeringen är fullt medveten om att det innebär risker, om respekten för de demokratiska formerna avtrubbas. Jag vågar därför uttala den förhoppningen, att konstitutionsutskottets varningssignal i dag skall leda till att vi i fortsättningen på bägge hållen, inom både regeringen och riksdagen, söka att mera noggrant precisera innebörden i de fullmakter och bemyndiganden, som regeringen erhåller. Om så sker, blir det i fortsättningen lätt att undvika konflikter av det nu diskuterade slaget.

Herr HERLITZ: Herr talman! När jag skall be att få knyta några reflexioner till det anförande, som hans excellens herr statsministern här har hållit, så kanske herr talmannen ursäktar mig, ifall jag i detta sammanhang också något kommer in på frågor, som berörs i vissa reservationer vid utskottets betänkande. Kanske har inte heller statsministern, trots den från regeringens sida ofta visade benägenheten att betrakta sådana reservationer som luft, någonting att erinra emot att jag sammanför sakerna så. De hänga nämligen tillsammans. Liksom det här är fråga om ett ärende, i vilket, efter mitt sätt att se, Kungl. Maj:t har förgripit sig på riksdagens rätt, så föreligger det en rad andra sådana frågor, som ha berörts i reservationerna. Vi ha anlagt sådana synpunkter på ingreppen i slakterinäringen, på införandet av körtillstånden, på förbudet mot söndagskörning, på köpet av Laxå bruk.

Det är flera olika synpunkter, som man efter min numera ganska långvariga erfarenhet alltid får höra anföras,

då fråga väcks om att riksdagens rätt i ett eller annat hänseende har trätts för när. Jag skall ta upp dessa synpunkter var för sig, ehuru jag från början konstaterar, att hans excellens herr statsministern endast har ansett sig behöva uppehålla sig vid en av dem.

Först och främst säges naturligtvis på varje särskild punkt, att anmärkningen är ett misstag; regeringen hade egentligen rätt att handla så och så. Hans excellens förde för ett sådant påstående en argumentation, som i mitt tycke var en liten smula svår att smälta. Grunden för att man skulle få handla på det här viset ansåg statsministern ligga däri, att det hade gjorts ett uttalande från statsrådets sida, att man kunde tänka sig en prishöjning. Att i stället för en sådan välja att ge en statssubvention var, sade herr statsministern, inte någon mera genomgripande förändring, och därför gällde i det här läget inte riksdagens förbehåll, att den skulle vilja vara med vid mera genomgripande förändringar.

Jag vädjar till kammarens ledamöter att närmare eftertänka detta. Stämmer det med vår känsla för sakernas sammanhang? Är det en så oändligt liten skillnad mellan en åtgärd enligt prisregleringslagen och utbetalandet av 78 miljoner kronor i statsmedel, att det täckes av denna fullmakt? Mina herrar, sammanhanget är faktiskt det, att jag på sätt och vis är upphovsmannen till det där förbehållet, som sedan 1941 återkommer i varje utskottsutlåtande om jordbruksregleringen och som går ut på att riksdagen skall vara med vid mera genomgripande förändringar. Det var nämligen jag, som på sin tid motionerade om att det skulle sättas in, och det har sedan ständigt återkommit. Jag får säga, att jag aldrig har drömt om att man med den formuleringen icke skulle täcka något sådant som en statlig merutgift på 78 miljoner kronor.

Jag är tacksam för ett konstaterande av statsministern i detta sammanhang. Han säger, att skrivningen kunde ha varit tydligare. Man kunde ha haft regeringens fullmakter litet klarare uttryckta. Ja, det är ju det minsta man

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

kan säga. Men detta är oss ett exempel på hur vi under denna kristid ha rört oss med dunkla föreställningar om någon sorts fullmakter, som vi ge åt regeringen genom någon liten omärklig vändning i ett departementschefsuttalande, vilket vi inte reagera emot, eller genom någon liten vändning i ett utskottsutlåtande. Det är alldeles riktigt, att vi måste försöka komma ifrån sådana där dunkla former. Jag är tacksam för statsministerns stöd i den kamp jag här ideligen har fört, särskilt emot jordbruksutskottet — det får jag säga — för den dunkelhet, som här utvecklats. Men detta konstaterande, att vi ha ett gemensamt ansvar för dunkelheten, kan enligt min tanke inte minska regeringens ansvar för vad som har skett.

Herr talman! Det var ju min avsikt att i detta sammanhang ta upp samma fråga också med avseende på de ärenden, som ha berörts i vissa reservationer. Jag syftar alltså på den argumenteringen, att regeringen i själva verket har haft laglig rätt att vidta den och den åtgärden. Eftersom herr statsministern nu inte var inne på dessa saker, skall jag inte här bli utförlig. Jag vill emellertid framhålla, att vi även på dessa punkter ha rört oss på en mycket svävande grund. En sak vill jag stryka under. Man har, då det gällt dessa åtgärder liksom i många andra sammanhang, rört sig med ett allmänt tal om att det och det och det, som sker, har regeringen rätt till enligt förfogandelagen. Möta vi inte allesammans i alla möjliga sammanhang denna mystiska storhet, förfogandelagen, som skall tillåta både det ena och det andra? Det är angeläget att slå fast, att någon grund i förfogandelagen har regeringen icke haft för de i reservationerna påtalade åtgärderna, utan vad den har gjort är ju helt enkelt, att den har tagit i anspråk den makt över den ekonomiska lagstiftningen, som — hur skall jag säga? — förr i världen var liksom ett rött skynke för alla verkliga frihetsvänner men som nu tycks bli den röda fana, under vilken man samlar sig på vägen emot framtiden. Mot detta har det reagerats vid flerfaldiga tillfällen. Vi

minnas väl, hur det 1941, då det skulle markeras, hur vi höllo ihop om de gamla frihetsvärdena, skrevs ett vackert utlåtande om § 16 regeringsformen, och alla partier voro ense därom. En svensk medborgares egendom är okränkbar, svenska medborgares näringsfrihet får endast inskränkas genom lag, o. s. v. Ja, det var vackra ord i det läget, men här går man på: det är inte stort beställt med slakteriidkarnas näringsrätt, och det är inte mycket bättre med bilägarnas förfoganderätt över sin egendom. Detta var med andra ord några antydningar om detta och andra ohållbara resonemang, som utgå från att regeringen egentligen har haft laglig rätt att göra det ena och det andra.

Man får emellertid i detta sammanhang också höra en del andra resonemang, resonemang som gå vid sidan av grundlagarna. De gå ut på att regeringen bör handla så eller så, fastän den inte har rätt till det. Jag erkänner villigt och vill gärna stryka under, att hans excellens herr statsministern inte har velat direkt gå den vägen. Han uttalade sig försiktigt, han trodde sig ha den fullkomliga täckningen i grundlagarna, och därmed var saken klar. Men man hör ju som sagt en del andra resonemang, som jag nu vill övergå till, från alla möjliga håll vid sådana här diskussioner. Misstog jag mig i att sådana resonemang kanske också spela en roll för statsministern, så pass osäker som han ändå erkände frågan vara?

Vad jag gång på gång har fått höra t. ex. i konstitutionsutskottet och som man ju alltid har hört i dessa sammanhang är: Det spelar ingen roll, om man lägger fram saken för riksdagen, ty dess anslutning kan man ändå lita på; den kan man vara säker om på förhand. Detta föranleder i första rummet en motfråga: Är man verkligen så säker på att riksdagsmajoriteten under alla omständigheter är beredd att ställa sig bakom vad Kungl. Maj:t företar? Är det så väl organiserat? Åtskilliga av de åtgärder, som vi reseranter ha diskuterat, ha ju i själva verket varit föremål för livlig debatt bland bilägare och andra medbor-

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

garkategorier. Litar man ändå på att riksdagsmajoriteten följer regeringen? Men om nu regeringen ändå kan räkna med villig anslutning från majoriteten, förtjänar det starkt att understrykas, vilken roll det ändå spelar i ett demokratiskt statsskick, att regeringen tvingas att, i den utsträckning grundlagarna det kräva, träda fram inför offentligheten, ge skäl för sina meningar, möta kritik, ta upp debatt. Detta att regeringen ställs i sådana situationer är ett utomordentligt fundamentalt inslag i ett konstitutionellt statsskick, och det förefaller mig mycket bekymmersamt, att man är på väg att tappa känslan för det väsentliga däri.

Ännu ett resonemang har förts: »Vi ha valt mera praktiska utvägar än att gå till riksdagen.» Det är också en synpunkt som man får höra i olika sammanhang. För att ta exempel från de frågor vi nu behandla, har man alltså resonerat med partiledarna — och en viss roll har det ju spelat för statsministern — man har underhandlat med organisationer i andra sammanhang o. s. v.

Får jag trötta kammaren med en hastig parallell i detta sammanhang? Från vår författningshistoria känner man den företeelsen, att kungen i gammal tid i ärende, som krävde folkets samtycke och som alltså principiellt skulle bli föremål för beslut på tingen o. s. v., tog sig för att i stället rådföra sig med mäktiga och inflytelserika män. Han valde ut sådana, som han visste hade en god ställning i folket och som hade respekt och auktoritet på skilda håll, och sedan han hade rådgjort litet med tillräckligt många av dem, sade han: »Nu är i själva verket folkets samtycke klart. Det är visserligen inte formellt klart, men jag har förvärvat mig genom att tala med dessa herrar om att det inte finns något motstånd.» Så ansågs saken vara klar.

Det är på sådana vägar, som vi nu för tiden äro inne. Men vad är att säga om dem? Först och främst bör sägas, att i gammal tid ledde de där samtalen till ständig oklarhet, d. v. s. det resonerades om saker och ting, men det blev

inte alltid så noga fastslaget vad som var sagt. Det skulle förvåna mig, om vi inte skulle få höra exempel i den fortsatta debatten på att sådant kan hända också i dag. Men vad som framför allt är att invända är naturligtvis, att det inte är den vägen det skall gå. Det var svårt i gamla tider att underhandla med tingen landet runt, men vi ha det så bekvämt, att vi ha en riksdag, som man verkligen kan tala med, som man verkligen kan gå till.

Här kommer det sista resonemanget, som man så ofta får höra. — Jag är angelägen att än en gång upprepa, att herr statsministern inte har fört sådana resonemang i dag. Vi ha hört dem ofta förut från statsministerbanken, men i dag ha de inte förts, det vill jag ha fastslaget, så att jag inte blir missförstådd. Man säger alltså: »Det är all right; man skulle egentligen gå till riksdagen, det vore det justa och korrekta, men se, det går inte. Det är sådana praktiska svårigheter med det; vi kunna inte genomföra det. Det kunde gå förr i världen, då riksdagen hade andra saker att syssla med, men nu har livet blivit så konstigt med regleringar och allting, som skall ske snabbt. Så gärna vi än vilja det, kunna vi tyvärr inte under sådana förhållanden gå till riksdagen med allting. Det är för bråttom, och det är över huvud taget för svårt att handlägga.»

Jag skulle tycka, att då borde den rätta slutsatsen bli den, som jag har dragit här sedan ett tiotal år tillbaka och predikat, men aldrig funnit vinna någon som helst genklang hos majoritetspartiet. Slutsatsen borde vara den: äro de gamla demokratiska formerna otjänliga för en ny tid, är det vår uppgift att försöka skapa nya former, som bygga på folkstyrelsens grund men som äro så funtade, att de duga även i en svår tid. Vore jag ledamot av det härskande partiet, skulle jag sannerligen känna det som en stor och lockande uppgift vid sidan av allt annat nyskapande att också försöka ordna det så, att den gamla svenska författningen fick sin tillbörliga utveckling i enlighet med tidens krav. Men se, detta märker man aldrig någonting av, och

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

det vållar mig stora bekymmer. Riksdagen står där som ett ärevördigt maskineri, omsvärmat av allsköns vackra traditioner, men i själva verket begagnar man det inte, utan man har skaffat sig modernare och mera effektiva redskap.

När man säger, att det praktiskt taget inte går att komma till riksdagen med allting — vilket storartat erkännande ger man inte därigenom åt en sats, som har predikats sedan årtionden av statsvetenskapsmännen! De ha sagt, att de hävdvunna parlamentariska formerna i det långa loppet icke äro förenliga med ett samhälle, där staten planlägger och reglerar allting. Den gamla ordningen med en riksdag sådan som vår passade i det gamla liberala samhället med dess uppgifter, men den passar inte i regleringssamhället. Socialism och politisk frihet äro i längden oförenliga. Detta har, som sagt, ideligen predikats från lärt håll, och observera, hur vi nu ideligen få bekräftelse på det från de praktiska politikernas sida med denna välbekanta gest: »Ja, naturligtvis borde vi egentligen ... men det går inte, det förstå ni ju.»

Det kunde naturligtvis finnas en annan utväg också. Man kunde försöka komma bort från regleringssamhället. Då ha vi inte det här svåra problemet längre. Men jag vet inte, hur det är med regeringens intresse för det. Vi ha ju alla lagt märke till det där intressanta uttalandet i statsministerns förtamaj-tal, som gick ut på — jag har tyvärr inte ordalagen antecknade — att vi nog få räkna med regleringarnas permanens ända till dess risken för arbetslöshet har upphört. Det är väl ändå att, som de gamle sade, uppskjuta saken ad calendas græcas — till en tidpunkt som aldrig inträffar. Jag kan inte läsa uttalandet annat än som ett erkännande, att vi nog skola inrikta oss på ett ganska permanent regleringssamhälle. Efter den bekännelsen ha vi ju alldeles särskilt anledning att hålla fast vid vad detta regleringsväsen betyder också i konstitutionellt hänseende.

Jag skulle kunna tänka mig, att statsministern på detta skulle vilja svara,

att han vill försäkra mig, att han inte vill någonting sådant. Jag är, kunde han säga, en vän av den politiska friheten, och ingen kan misstänka mig för att vilja något sådant. Nej, det tror jag mycket gärna. Men det sorgliga är, att de allvarligaste förändringarna i historien ofta genomföras av män, som faktiskt vilja någonting helt annat än det de verka för, av män som inte fullt ut kunna överblicka konsekvenserna av vad som sker, av män som ha fastnat i dagens bestyr och kanske inte ha tid att se på de stora sammanhangen. Det är sålunda mycket, som går i annan riktning än man vill. Statsmän komma aldrig att dömas, att frias eller fällas, efter den goda vilja, som de ha haft, utan efter de resultat, som de faktiskt ha uppnått. Och det resultat, som jag ser fram emot, som jag har velat peka på här rent principiellt, med utgångspunkt från några speciella exempel vi ha kommit in på i dag, det resultat som vi stå inför och äro på väg emot är, att det socialdemokratiska herraväldet blir inkörsporten till ett nytt statsskick. Det är nämligen så — och det är vad jag vill ha betonat — att regleringsherravälde blir regeringsherravälde.

Hans excellens herr statsministern **ERLANDER**: Herr talman! Det må tillåtas mig att säga ett par ord med anledning av herr Herlitz' som alltid mycket intressanta anförande. Det är riktigt, att han liksom skilde mig ut ur diskussionen och ständigt polemiserade mot någon annan, som hade den och den uppfattningen. Han betonade ständigt, att statsministern inte fört fram de uppfattningarna i dagens debatt. Jag vill ändå, trots att jag så att säga fördes bort ur skottlinjen, göra ett par anmärkningar.

När regeringen genom mig lät fråga partiledarna om deras uppfattning i sakfrågan, var det inte ett försök att krypa bakom dem, utan det var ett försök att pejla, hur riksdagsmajoriteten ställde sig, inte bara mitt eget parti — det var inte fråga om att driva mitt parti att till varje pris garantera, att regeringsbeslu-

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

tet skulle stå sig, utan det var ett försök att pejla, huruvida det bakom beslutet stod en praktiskt taget enhällig riksdag. Och det var som ett symptom på att det fanns en enhällig riksdag bakom regeringens ställningstagande, som vi noterade partiledarnas uttalanden. Det har ju också visat sig, att regeringen fått en riktig vägledning i det avseendet, ty nu har ju ändå, herr Herlitz, riksdagen haft tillfälle att pröva sakfrågan. Det var inte omöjligt att riva upp beslutet i januari, och då hade det inte varit fråga om en medelsanvisning på 78 miljoner utan det hade då gällt bara den del, som redan hade gått åt under regleringsåret, alltså från den 1 september och fram till, låt oss säga den 1 februari. Riksdagen ställde sig på samma linje som partiledarna hade gjort, och under sådana omständigheter visade det sig alltså att vår pejling av riksdagsopinionens tänkesätt gav oss en fullkomligt riktig vägledning. Någonting annat avsåg icke överläggningen med partiledarna. Något försök att få en formell täckning låg uppenbarligen inte däri. Men jag upprepar än en gång: hade det framkommit verkligt delade meningar, som hade hävdats med någon större energi, då hade läget varit ett annat. Jag kan ju här säga, att det var med full avsikt jag formulerade mitt svar så: »Högnerns och bondeförbundets representanter ansågo sig kunna förorda uppgörelsen» — jag tog inte med folkpartiet, därför att där ställde man några frågor, men man opponerade sig inte, man drev inte någon egen linje i denna fråga. Därför vågar jag påstå, att det inte fanns någon opposition emot saklösningen, och det styrktes ju också som sagt vid riksdagsbehandlingen, när propositionen nr 2 förelades riksdagen.

Det var den ena saken jag ville tala om. Den andra — och det var egentligen den, som lockade upp mig — var det mycket vittutseende perspektiv, som herr Herlitz målade för kammaren med utgångspunkt från att regeringens uppträdande i denna fråga skulle visa, att enligt regeringens mening hade riksdagsmaskineriet blivit så, visserligen ärevärdigt men också tillrostat, att det inte var

praktiskt användbart, när det i kritiska situationer ställdes på prov. Återigen gjorde herr Herlitz ett undantag: »Statsministern har inte sagt det, men vi ha många gånger hört det.» Därför utvecklade han under större delen av sitt anförande denna tankegång. Ja, ärade kammarledamöter, är det inte att vara väl vaksam — även om jag tycker det är viktigt, att man vakar över de demokratiska formerna. Vad vi ha gjort här är ju icke någonting annat än att vi ha haft en annan uppfattning om tolkningen av orden »avsevärd förändring i jordbruksregleringen». Det är det hela. Om det i jordbruksutskottets utlåtande hade stått t. ex., att om det blivit missväxt av mera betydande omfattning, så att man inte kunde gå prishöjningsvägen, fick Kungl. Maj:t i avvaktan på riksdagens beslut anvisa medel av de pengar, som stå till livsmedelskommissionens förfogande — en formulering, som efter vad vi nu veta om riksdagsmajoritetens ställningstagande uppenbarligen hade gått igenom i riksdagen, eftersom man icke opponerat sig mot den i år — så hade det över huvud taget icke behövt bli någon diskussion om tolkningsfrågan. Striden gäller alltså en tolkning om vad som ligger i orden »en mera avsevärd förändring i jordbruksregleringen». Där har regeringen haft sin uppfattning, men den har medgivit, att även motsidan kan ha rätt, när den säger, att det är ett dunkelt uttryck. Regeringen säger, att vi skola försöka uttrycka oss klarare och tydligare en annan gång, så att man slipper sådana här konflikter.

Av denna subtila tolkningsfråga drar herr Herlitz den slutsatsen, att varken regeringens eller riksdagens jurister eller ledamöter skulle vara i stånd att hitta formuleringar, som kunna täcka det vi vilja besluta, utan det är en olöslig konflikt, eftersom vi glida in i ett regleringssamhälle, där regeringen måste ha möjligheter att handla så snabbt, att den inte kan höra riksdagen. Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på att det väl ändå är ett fantastiskt konsekvensmakeri att utifrån denna fråga om tolkningen av innebörden i ett riks-

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

dagsbeslut, om vilket alla äro ense, dra den slutsatsen, att hela vårt parlamentariska statsskick skulle vara i fara. Jag tror, att det är anledning, att man tillsammans reagerar mot en så våldsam tolkning av innebörden i det som nu har skett.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN: Herr talman! Jag tyckte, att herr Herlitz motsade sig själv i många stycken. Han höll en straffpredikan för regeringen, som om det gällt en predikan mot socialismen. Han sade, att socialism och frihet inte kunna förenas. Men sedan kom han in på regleringarna och sade, att vi sjunkit allt djupare ned i dem, och citerade statsministern som belägg på att vi få behålla regleringarna i all tid. Men i den här frågan har väl regeringen ändå handlat lite för osocialistiskt, litet för kraftigt och självmedvetet.

Herr Herlitz får nog lov att bestämma sig för vilket av sina båda ben han skall stå på, ty det ena benet motsäger vad det andra menar.

Jag hade tänkt, att min kamrat Sjö skulle komma upp före mig, men eftersom jag fick ordet, vill jag påpeka en sak, som inte har nämnts i denna debatt förut. Det har sagts, att partiledarna enhälligt ha tillstyrkt regeringens ifrågasvarande förslag. Ja, i sak — i frågan om det sakliga innehållet i det beslut, som regeringen har fattat, fanns det ju inga delade meningar. Vi voro ense om den saken. Men i den fråga, som konstitutionsutskottets anmärkning gäller, nämligen att riksdagen inte hade hörts, voro meningarna delade. Jag uttalade mycket bestämt, att regeringen borde ha inkallat riksdagen, och jag fick ett instämmande, churu kanske inte så starkt, av en annan s. k. partiledare, nämligen min partikamrat Fast. Det var alltså de båda socialdemokratiska gruppledarna i kamrarna som ville inkalla riksdagen, under det att de borgerliga partiledarna enhälligt voro av den uppfattningen, att det var överflödigt att inkalla riksdagen.

Jag har sedan hört, att det skulle ha varit en smula tveksamt, huruvida det förhållit sig på detta sätt. Herr Herlitz sade, att det inte alls var så eller att saken inte var klar. Men den var absolut klar. En annan av de s. k. partiledarna sade helt nyss: »Vi borgerliga avstyrkte inte riksdagens inkallande av konstitutionella skäl — vi bortsågo från de konstitutionella skälen.» Han menade antagligen, att om inte de konstitutionella skälen påkallade riksdagens inkallande, ville de borgerliga avstyrka detta.

Det där är en konstruktion i efterhand. Det var, om jag minns rätt, inte alls tal om någon sådan motivering. Regeringen ställde ju två frågor till partiledarna. Den ena var: »Vill ni i sak vara med om det beslut, som regeringen tänker fatta?» Den andra frågan var: »Vill ni tillstyrka, att vi låta bli att inkalla riksdagen?» I den senare frågan rörde det sig givetvis uteslutande om de konstitutionella skälen. Vi voro på det klara med, att vi inte ville ha någon höstriksdag — inte heller jag ville ha riksdagen inkallad — ty vårriksdagen hade hållit på ända till den 20 juli, om jag inte minns fel. De borgerliga voro av den uppfattningen, att konstitutionen inte krävde inkallande av riksdagen och att regeringen utan några samvetsbetänkligheter kunde avgöra frågan så, som den enligt sin redogörelse hade tänkt. Jag kunde inte uppfatta de borgerliga partiledarnas ståndpunkt på annat sätt än att de voro beredda att försvara regeringen, om den blev angripen för detta beslut. Jag har emellertid inte hört vare sig herr Domö eller herr Gränebo eller herr Elon Andersson eller herr Bergvall, som voro med den gången, försvara regeringen i dag. De låta herr Herlitz hålla strafftal, som om han talade på de borgerliga partiernas vägnar, men i själva sakfrågan har ju konstitutionsutskottet praktiskt taget varit ense. Jag tycker ändå, att det bör upplysas om att det var socialdemokraterna, som vid det ifrågasvarande tillfället ville inkalla riksdagen, och att de borgerliga voro eniga om att det inte var

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

påfordrat, att riksdagen inkallades. Den straffpredikan, som herr Herlitz här har hållit för regeringen, skulle han i stället ha hållit för herrar Domö, Gränebo och Bergvall.

Herr SJÖ: Herr talman! Den anmärkning, som konstitutionsutskottet under punkt 1:o i memorialet riktar emot dem av statsrådets ledamöter, som utgjorde tillförordnad regering den 27 augusti 1947, och vilken avser underlåtenheten att underställa riksdagen de då beslutade förändringarna i jordbruksregleringen, har jag varit med om att biträda. Däremot har jag inte kunnat biträda den motivering, som utskottsmajoriteten grundar sin anmälan på. Såsom framgår av memorialet, vill inte utskottet rikta någon kritik emot det sakliga innehållet i ifrågavarande beslut, utan till grund för anmärkningen har lagts, att de rent konstitutionella formerna icke iakttagits vid beslutets tillkomst. Med andra ord, den uppgörelse, som träffats med jordbrukets organisationer, anser utskottsmajoriteten vara bra och tillfredsställande, men den skulle ha varit underställd riksdagens prövning och godkännande.

Jag delar denna mening i vad det gäller riksdagens hörande, men jag kan inte vara med om att betrakta den träffade överenskommelsen såsom bra eller såsom tillfredsställande, och jag kan således heller inte vara med om att det rent sakliga innehållet i statsrådets beslut är tillfredsställande. Ty om så hade varit fallet, anser jag inte, att tillräcklig anledning förelegat att gå så långt som till att framställa en anmärkning mot ett beslut, som man är så belåten med som utskottsmajoriteten tycks vara. Denna tillfredsställelse har inte bara konstaterats vid den i utskottet förda diskussionen, utan den markeras ytterligare i motiveringen på ett sätt, som det från mina synpunkter kan vara av ett visst intresse att fästa uppmärksamheten på.

I det ursprungliga förslaget till skrivning i utskottet hade nämligen den pas-

sus, som återfinnes på s. 8 och som lyder »Konstitutionsutskottet, som icke vill rikta någon kritik mot det sakliga innehållet i Kungl. Maj:ts beslut...», förslagit att lyda »Utan att ingå på bedömandet av lämpligheten i sak av de vidtagna åtgärderna...», alltså en väsentlig förändring från en rent neutral till en rent positiv värdesättning av beslutet i sakligt avseende.

Att jag här framhåller detta, beror inte på någon lust att polimisera mot mina medanmärkare — trots att jag tycker, att det är ett mindre vanligt sätt att, såsom här från vissa håll har förekommit, tacka för lämnad god hjälp — utan anledningen till mitt påpekande är närmast den, att jag i detta finner ytterligare ett belägg för mina tvivelsmål på riktigheten av det fattade beslutets reella innebörd och verkningar.

För de medborgargrupper, som jag representerar, ger beslutet ingalunda anledning till något större mått av tillfredsställelse. Nederst på s. 6 i memorialet refereras en del av överenskommelsen. Där heter det: »Organisationerna beslöto vidare att, om förslaget godkändes av Kungl. Maj:t, på allt sätt medverka till att produktionen av jordbruksprodukter, däri inräknat sådd av höst-säd och vårsäd, under nästa regleringsår bleve så stor som möjligt och till att jordbruksprodukterna i största möjliga utsträckning tillfördes den legala marknaden.» Förutsättningen för att man skulle så säd eller ställa jordbrukets produktionskapacitet i folkhushållets tjänst vid en tidpunkt, då landets försörjning med livsmedel var kritisk, var således, att regeringen skulle godkänna de i förslaget till överenskommelse framställda kraven. Detsamma var också förhållandet, när det gällde att visa lojalitet gent emot de åtgärder som det varit nödvändigt att företa för att så rättvist som möjligt fördela de produkter, på vilka vi lida brist. Här hade varslats om åtgärder, vilkas verkställighet skulle ha betytt rena katastrofen för folkförsörjningen, och det var i denna atmosfär och under detta pressande

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

tryck som regeringen och den underställda myndigheter hade att föra förhandlingarna med vederbörande organisationer. Jag är inte tillräckligt sakkunnig — jag betonar detta — för att kunna våga göra något bestämt påstående, men jag kan inte frigöra mig från misstanken, att detta katastrofhot mot vår livsmedelsförsörjning tvingat ansvarskännande myndigheter att tillstyrka och regeringen att godkänna en uppgörelse, som för stora grupper medborgare förefaller vara ett tillmötesgående av obilliga och oskäligen anspråk. Det är som sagt intet påstående, men jag har svårt att värja mig mot en känsla av att det är så. Och denna misstanke är jag inte ensam om; den delas av konsumenter och industriarbetare, vilkas antal säkerligen kan räknas i hundratusental. För industriarbetarnas del föda dessa misstankar ännu mera bitterhet, eftersom för överenskommelsens fortsatta giltighet ju även förutsattes, att deras löner inte skulle få bli föremål för någon mera betydande höjning vid höstens avtalsrörelser.

Det är dessa skäl som för mig ha varit avgörande, när jag har biträtt anmärkningsyrkandet. Det är också av dessa skäl som jag delar utskottsmajoritetens mening, att riksdagen bort inkallas för att fatta det avgörande beslutet.

Man menar nu, att om riksdagen inkallats, hade denna med all sannolikhet godkänt uppgörelsen i då föreliggande skick. Innan beslutet fattades, konsulterade regeringen, såsom vi ha hört, partiledarna. Även om dessa inte hade något att erinra emot förslaget till uppgörelse, rådde ju dock, som nämnts, de båda socialdemokratiska gruppledarna Åkerberg och Fast regeringen att inkalla riksdagen. Jag håller för troligt, att riksdagen kommit att godkänna förslaget till uppgörelse, men jag är inte alldeles övertygad om den saken, och *även om* riksdagen hade godkänt uppgörelsen och det reella resultatet blivit detsamma, hade ju uppgörelsen då träffats inför öppen ridå och i offentlighetens ljus. Argumenten för och emot hade blivit vägda, och den stora allmänheten hade

på ett betydligt vederhäftigare sätt kunnat bilda sig en uppfattning om de framställda kravens skälighet. Om det då hade framgått, att uppgörelsen endast tillgodosåg vad rättvisa och billighet fordrade, hade den fått en helt annan resonans och inte givit anledning till den misstänksamhet för att inte säga bitterhet inom stora befolkningsgrupper, som nu har uppstått.

Jag vill fästa uppmärksamheten på att man ständigt ställer vittgående krav på ledarna för fackföreningsrörelsen. De skola mana sina kommittenter till moderation och återhållsamhet och för dem framhålla, att ansvaret för land och folk kräver hänsyn vid genomförandet av de fackliga intresseaktionerna. Om den uppgörelse vi här behandla hade prövats av riksdagen, hade ju — med tanke på det läge, vari vårt lands livsmedelsförsörjning befann sig och fortfarande befinner sig — jordbrukets speciella talesmän haft ett alldeles utmärkt tillfälle att giva ett efterföljansvärt exempel för våra fackföreningsledare, som säkerligen skulle ha gjort mycket nytta även i andra avseenden. Det gäller inte bara moderation och återhållsamhet och hänsynstagande till andra samhällsgrupper, utan här fanns även anledning att kraftigt framhålla vikten av att betydligt större lojalitet visades gent emot hela samhället.

För att klargöra vad jag menar skall jag be att få ta ett enda exempel. Strax efter uppgörelsen blev det ju känt, att under regleringsåret 1946/47 uppstått en betydande differens mellan antalet redovisade slakttillstånd och antalet till garverierna försålda hudar. Det var inte mindre än 60 000 storboskap, 40 000 gödkalvar och 115 000 spädkalvar eller sammanlagt 215 000 djur som vartdera hade lämnat ett skinn för mycket till garvning. Detta exempel berör endast ett detaljområde, nämligen nötkött. Vilka siffror vi skulle ha fått, när det gäller fläsket och om grisen hade haft en hud, som hade kunnat skickas till garverier, få vi försöka gissa oss till. Att sedan samma moraliska defekter vidlåda de konsumenter, som i kraft av sitt pen-

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

ningöverflöd kunna tillhandla sig detta kött, förbättrar ju heller inte saken. Men det bör inte vara svårt att förstå den reaktion och den indignation som uppstår bland kroppsarbetarna, när dylika saker komma till deras kännedom.

Efter vad som har förekommit vid inrevarande års riksdag — det kan ju, för att ta ett exempel i högen, pekas på anföranden som ha hållits här av bondeförbundaren herr Andersson i Ovanmyra i remissdebatten här i kammaren och av en högerman, herr Falla, i en interpellationsdebatt i andra kammaren — kan det måhända förefalla som ett utslag av en naiv och from barnatro att från min sida förutsätta eller förvänta, att man på vissa håll bland jordbrukets företrädare, skulle ha kunnat framträda här i riksdagen och framhålla dessa synpunkter, och, om detta verkligen hade skett, huruvida någon effekt skulle ha kunnat åstadkommas därmed. Men dess bättre förekommer det ju även tecken som tyda på en viss växande betänksamhet också inom jordbrukets organisationer mot att gå alltför hänsynslöst fram. I RLF:s årsberättelse finner jag i en kommentar till den träffade uppgörelsen ett uttalande, vari det bl. a. heter: »Vi är dock säkert alla eniga om att stora och uppslitande strider mellan oss och andra samhällsgrupper om möjligt bör undvikas.» Detta är ett uttalande, som jag för min del ber att helt få instämma i, och det kan mycket väl tjäna som motto inte bara för jordbrukets organisationer, utan för alla samhällsgrupper, när de organisationsmässigt gå att tillvarata sina intressen. Jag ifrågasätter emellertid, om man beaktat denna synpunkt, när man utformade uppgörelsen.

Vi äro ju alla överens om att i fall vi skola komma ur det svåra läge, vari vi nu befinna oss, måste vi vidmakthålla och om möjligt utöka vår produktion. Den allra viktigaste förutsättningen här för är att vi få behålla arbetsfreden. Denna uppgörelse, sättet för dess träffande, den reella innebörden och verkningarna av den främja, såvitt jag kan förstå, inte arbetsfreden, utan utgöra

tvärtom för närvarande det mest allvarliga hotet mot fortsatt arbetsfred, och det är också här som jag har att göra den mest vägande erinringen mot den träffade uppgörelsen.

Med detta har jag försökt att antyda mina motiv för min anslutning till anmärkningsyrkandet liksom för den reservation emot motiveringen som jag har avgivit. Mig tilltalar det visserligen inte något vidare att vara med om att anmärka mot en regering, vars politik jag i övrigt gillar och stöder och som — vilket inte minst dechargebehandlingen har gett mig belägg för — så utomordentligt väl ryktat sitt värv. Men även solen lär ju ha fläckar, och denna solfläck som jag tycker mig förmärka hade varit onödigt, om regeringen haft i minnet det gamla visdomsordet »när skallocka locka, så följ icke», och i stället följt det råd som de socialdemokratiska gruppledarna herrar Åkerberg och Fast gävo, nämligen att låta riksdagen pröva och ta ansvaret för den träffade uppgörelsen.

I detta anförande instämde herr *Damström*.

Herr KARLSSON, GOTTFRID: Herr talman! Konstitutionsutskottets majoritet har i denna sin anmärkning, som den säger, inte velat ingå på någon kritik av den sakliga innebörden i det beslut, som regeringen har fattat, utan det är uteslutande ur konstitutionella synpunkter som utskottet gör denna anmärkning. Det är klart, att om utskottet finner, att regeringens beslut inte fattats i god överensstämmelse med de former, som vi ha att arbeta under och som vi ha att efterleva, det då också är utskottets skyldighet att göra en anmälan till riksdagen, såsom här har skett. Jag har emellertid i likhet med några kolleger i utskottet reserverat mig emot utskottets anmärkning, under förmenande att det inte föreligger tillräckliga skäl för anmärkning emot regeringen på den förevarande punkten.

Utskottet säger bl. a., att de förändringar i jordbruksregleringen, som be-

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

slutades av Kungl. Maj:t den 27 augusti 1947, otvivelaktigt voro av mera genomgripande slag. De belopp, fortsätter utskottet, som skulle utgå av statsmedel, voro av en helt annan storleksordning än de summor, som tidigare med stöd av liknande fullmakter anvisats av Kungl. Maj:t för reglering av jordbrukspriserna. Men, herr talman, i det uttalande, som gjordes i den vid förra årets riksdag framlagda propositionen och som underströks av jordbruksutskottet i dess utlåtande nr 67 samt sedan godtogs av riksdagen, sades det över huvud taget ingenting om vilka belopp det skulle röra sig om. Statsrådet skrev: »I anslutning till vad som gällt under krigsåren och med hänsyn till ovissheten beträffande det framtida försörjningsläget, förordar jag, att Kungl. Maj:t liksom hittills erhåller befogenhet att handhava jordbruksregleringarna samt vidtaga av omständigheterna påkallade ändringar i desamma.» De ifrågavarande ändringarna voro ju påkallade av det utomordentligt dåliga skördeutfallet på grund av att det var missväxt på många håll i landet. Härvidlag kan regeringen åberopa följande uttalande i propositionen, vilket också understrukits av utskottet och riksdagen: »Om sålunda ett övereller underskott skulle uppkomma motsvarande mer än 4 procent av jordbrukets samlade inkomstsumma enligt värdkalkylen inklusive de på grundval av prishöjningarna beräknade inkomstförbättringarna» — det var de 156 miljoner kronor, som enligt beslutet på våren tillfördes jordbruket — »torde priserna böra justeras så att marginalen nedbringas till 4 procent.» Grundlinjer för justeringen hade sålunda uppdragits, och såvitt jag vet har regeringen vid sitt beslut inte överskridit den angivna ramen.

På alla håll torde det väl nu stå klart, att om regeringen vid sitt beslut om att med hänsyn till det dåliga skördeutfallet tillföra jordbruket ökade inkomster hade låtit dessa ökade inkomster för jordbruket slå igenom i form av ökade priser på jordbruksprodukterna, skulle säkerligen inte någon inom utskottet ha

sagt, att regeringen överskridit sina befogenheter. Det är den omständigheten, att regeringen via livsmedelskommissionen använde till kommissionens förfogande stående medel för att subventionera, så att prishöjningarna på jordbrukets produkter icke skulle slå igenom i ökade priser för konsumenterna, som gjort, att utskottets majoritet ansett sig böra göra den anmälan som här föreligger.

Utskottet förmenar, att läget var sådant, att regeringen borde ha inkallat riksdagen för att förelägga densamma det uppgjorda förslaget till reglering av jordbrukspriserna, i stället för att såsom skedde regeringen ensam fattade beslut därom. Härom skriver utskottet: »I stället samrådde regeringen enligt vad utskottet har sig bekant med partiledningarna. Detta förfaringssätt har emellertid ur konstitutionell synpunkt icke kunnat ersätta det samtycke av riksdagen, som erfordrades i nu förevarande fall.» Jag delar till fullo utskottsmajoritetens uppfattning att ett samråd med partiledarna icke kan ersätta riksdagens samtycke, vilken fråga det än må gälla. Jag kan emellertid icke se saken på samma sätt som utskottsmajoriteten som anser att regeringen har överskridit sina befogenheter då den på detta sätt fattat ifrågavarande beslut. Man måste enligt min mening vid bedömandet av denna fråga erinra sig det läge som förelåg vid den tidpunkt då regeringen fattade sitt beslut. Vi minnas väl alla den häftiga kampanj, som då fördes från jordbrukarnas organisationer och varvid man krävde vissa förbättringar under hot av såstrejk. En såstrejk skulle otvivelaktigt ha kommit att medföra mycket vådliga konsekvenser för hela det svenska folkhushållet.

Även om jag, som sagt, är fullt överens med utskottsmajoriteten därom att samråd med partiledningarna icke får eller kan ersätta riksdagens samtycke, är det, herr talman, svårt för mig att bortse från det faktum, att enligt oemotsagda uppgifter ledarna för de partier, som närmast företräda anmärkarna i konstitutionsutskottet, tillstyrkt det be-

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

slut, varemot anmärkning nu framställts. Det är, måste jag uppriktigt säga, ett egendomligt tillvägagångssätt som här förekommit. Vi reservanter ha icke kunnat ansluta oss till utskottsmajoritetens anmälan, då vi, såsom det framhålls i reservationen, »icke ansett tillräckliga skäl föreligga för anmälan enligt § 107 regeringsformen».

Herr LINDÉN: Herr talman! Redan det förhållandet att herr Gottfrid Karlsson vill göra gällande, att utskottsmajoriteten här har roat sig med »ett egendomligt tillvägagångssätt», tyder på att det alltså förekommer en ganska uppenbar sammanblandning av å ena sidan det sakliga innehållet i Kungl. Maj:ts beslut och å andra sidan den formella handläggningen.

Förutom detta påstående om utskottets »egendomliga tillvägagångssätt» har det också sagts, att en anmälan enligt § 107 regeringsformen skulle innebära att söka sak med Kungl. Maj:t.

För min del är situationen mycket enkel. Jag står bakom det uttalande, som finns i konstitutionsutskottets anmälan, om att det här icke är fråga om någon kritik mot det sakliga innehållet i Kungl. Maj:ts beslut. Men jag har grundad anledning att vara tveksam inför det formella handläggandet. Här finnas tillräckligt många i detta rike som önska undervärdera riksdagens betydelse. Det finns alltför många tidningar och redaktörer som då och då roa sig med att tala om riksdagens betydelselöshet och vanmakt. Dessa klagovisor ha efterträtt andra tidigare liknande uttalanden om »transportkompaniet» o. s. v. Det är, herr talman, uppenbart, att om situationen utvecklas dithän att riksdagen icke anses böra sammankallas, bl. a. därför att man har på känn att riksdagen bara skulle besluta vad Kungl. Maj:t vill, äro vi ute på det farliga planet.

Här föreligger, såsom jag uppfattar saken, en konflikt om en kompetensfråga mellan å ena sidan regeringen och å den andra sidan riksdagen. Jag kan då inte på samma bestämda sätt som min gamle vän herr Gottfrid Karlsson

säga, att det här så uppenbart gällde en fullmaktsfråga eller på sin höjd en tolkning, att riksdagen utan vidare kunde ställas utanför. Kungl. Maj:t hade enligt min uppfattning fullmakt att höja priserna, men icke att subventionera jordbruksproduktionen. I den situationen borde det inte ha funnits någon annan möjlighet för Kungl. Maj:t än att göra avtalet beroende av riksdagens godkännande och att således sammankalla riksdagen.

Mot denna uppfattning har man argumenterat på olika sätt. Man kan såsom hans excellens statsministern säga, att riksdagen dock hade möjlighet att framföra sin mening i januari i år när tilläggsstaten på 98 miljoner framlades. Riksdagen gjorde emellertid då inga invändningar utan godkände besluten. Därmed är ju, säger man, det hela egentligen klart. Mot detta resonemang bör anmärkas, att tilläggsstaten inte behandlades av det konstitutionsvårdande utskottet. Tilläggsstaten framlades vidare långt efter augusti 1947. Att riksdagen i januari i år stod på samma linje är väl även på sitt sätt ett varsel om att den hade intagit samma hållning i augusti eller september 1947, fortsätter man resonemanget. Men man måste väl ändå, herr talman, lämna den teoretiska möjligheten öppen, att det skulle kunna falla riksdagen in att ha en annan mening än Kungl. Maj:t.

Jag är, herr talman, av den meningen, att vad jordbruksutskottet skrev i sitt utlåtande om att riksdagen borde höras, om »mera genomgripande ändringar i regleringsåtgärderna» skulle företas, alltså står sig rent sakligt. Detta var ett riksdagens krav, och enligt min mening bör ett dylikt riksdagens krav icke negligeras.

Det finns, i förbigående sagt, i konstitutionsutskottets memorial reservationsanmärkningar, på vilka utskottsmajoriteten skulle ha kunnat hänga upp en anmärkning lika väl som på denna punkt. För mig har det varit tillräckligt, att det här har blivit en anmälan som möjliggjort för riksdagen att få dis-

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

kutera dessa enligt min mening mycket betydelsefulla ting.

Såsom argument mot utskottsmajoritetens inställning i nu förevarande punkt har vidare anförts, att riktigheten av den uppfattningen, att riksdagen, om den hade blivit sammankallad, bara skulle ha godkänt vad Kungl. Maj:t hade föreslagit, bevisas bl. a. därigenom att inte ens konstitutionsutskottet har velat antyda något annat än att det sakliga innehållet i Kungl. Maj:ts beslut var motiverat. Men om regeringen, så snart den anser sig kunna lita på att den har riksdagen bakom sig, skulle kunna underlåta att sammankalla riksdagen, måste en dylik uppfattning med nödvändighet betyda, att riksdagens anseende så småningom kommer att sjunka. Ett sådant uppträdande skulle ge alla dem, som nu försöka lasta riksdagen för dess bristande inflytande, betydelselöshet o. s. v., ytterligare argument för sitt tal och ge spelrum för uppfattningar, som, såsom statsministern uttryckte saken, icke kunna vara till gagn för »respekten för de demokratiska formerna».

Det har även sagts, att om Kungl. Maj:t måste förutsätta riksdagens godkännande, skulle Kungl. Maj:t inte ha samma handlingsfrihet att ingå avtal som tidigare. Vi äro alla medvetna om att det talet är ganska dåraktigt. Den regering, som vi vilja ha, skall nämligen ha en sådan prestige och en så stark förankring i riksdagen, att den icke skall behöva fundera över dylika ting. Den skall kunna räkna med riksdagens godkännande, men bör också kunna höra riksdagen.

Det är således, herr talman, dessa rent teoretiska funderingar och omsorg om riksdagens anseende och inflytande vid sidan av Kungl. Maj:t som föranlett mig att biträda utskottsmajoritetens anmälan enligt § 107 regeringsformen.

Jag vill emellertid inte avsluta mitt anförande utan att också påpeka en annan omständighet som har tagits upp i debatten och som har anförts som ett skäl, varför riksdagen icke kunde höras. Det har sagts, att det var en sådan *brådska* kring uppgörelsen. Det har bå-

de från regeringsbanken och talarstolen påståtts, att denna brådska bl. a. var betingad av ett hot om sästrejke. Brådskan nödvändiggjorde, säger man, ett så snabbt beslut, att man lämpligen inte skulle ha kunnat hinna inkalla riksdagen. Det må, herr talman, häremot konstateras, att det faktum, att representanter för bondeförbundet, som väl närmast var det politiska parti som stod bakom uppgörelsen på hösten 1947, nu kunnat delta i utskottsmajoritetens förslag om anmälan, i och för sig måste slå ihjäl argumentet, att brådskan var så påtaglig. Jag konstaterar således, att bondeförbundet förutom att det visar en ganska nattsvart otacksamhet mot Kungl. Maj:t, som gick partiet till mötes vid jordbruksuppgörelsen, genom att ansluta sig till denna anmälan har avfört »brådskan» såsom ett argument i denna diskussion.

Herr HOLMBÄCK: Herr talman! Jag skall inte följa herr Herlitz på hans vidsträckta flykt över stora marker, utan i stället försöka på den föreliggande frågan anlägga en synpunkt som jag tycker inte har varit tillräckligt beaktad i den föregående debatten.

Hela 1947 års riksdag präglades av en strävan att undvika höstriksdag. För att slippa ifrån höstriksdag framlade Kungl. Maj:t en del propositioner som vi inte kunde hinna behandla förrän mycket sent. Så diskuterade vi den 30 juni i fjol här i kammaren frågan om inrättandet av en arbetsmarknadsstyrelse. Samma dag hade vi även att behandla den stora löneplanen. Den 2 juli förelåg i kammarna frågan om hushållningssällskapens omorganisation. Den 7 juli hade vi på fördragningslistan förslaget om prisreglerande åtgärder på jordbrukets område. Den 9 juli hade vi att besluta om de föreslagna ändringarna i jorddelningslagen, vilket var ett stort och viktigt ärend, samt den ävenledes stora frågan om åtgärder till främjande av bostadsförsörjningen. Den 14 och 15 juli hade riksdagen den stora skattedebatten. Den 17 juli, alltså mitt i högsommaren, hade vi

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

debatten om polisverksamhetens upprätthållande i vissa fall. Kungl. Maj:t hade velat framlägga sina förslag i dessa ärenden redan under den ordinarie riksdagen, även om propositionerna måste komma mycket sent, uppenbarligen enär man på allt sätt ville undvika höstriksdag.

Sedan de av mig nyss uppräknade ärendena behandlats, åtskildes riksdagen. Men den 27 eller 29 augusti — konstitutionsutskottets memorial har båda data — uppstod en situation då det skulle ha varit lämpligt att sammankalla riksdagen, vilket emellertid regeringen inte gjorde. Det har sagts, att orsaken härtil var att det var så bråttom. Jag undrar för min del, hur många dagar som skulle ha erfordrats för att sammankalla riksdagen och få till stånd ett riksdagsbeslut. Vid ett tillfälle under den tid som jag har deltagit i offentliga angelägenheter har regeringen fått till stånd ett beslut av riksdagen i en fråga, som gällde en mycket större summa än vad det här rör sig om, på två nätter och en dag. Jag tror för min del inte, att det kan ha varit hänsyn till det uppskov med beslutet av augusti 1947, som kunde ha vållats av riksdagens inkallande, som var det dominerande skälet för regeringens åtgärd att icke då sammankalla riksdagen. Det var nog snarare, vilket kanske hans excellens herr statsministern kan ge mig rätt i, regeringens önskan att undvika en höstriksdag som fällde avgörandet.

Den motivering, som har anförts från regeringsbänken för att det måste anses ligga inom regeringens konstitutionella befogenheter att fatta det träffade beslutet, var mycket skickligt gjord. Men nog var den väl ändå en smula pressad. Beslutet innebar dock, att Kungl. Maj:t disponerade över 70—80 miljoner kronor, vilket väl inte kan anses vara förenligt med uttalandet att Kungl. Maj:t inte skulle företa några mera genomgripande ändringar av regleringsåtgärderna utan riksdagens hörande. Hans excellens herr statsministern medgav ju också, att man inom regeringen hade varit tveksam. Om strä-

van att undvika höstriksdag ledde till att vi blevo tvungna att arbeta här till mitten av juli månad under mycket tråkiga arbetsförhållanden och regeringen dessutom senare föranleddes att icke inkalla riksdagen vid ett tillfälle då den enligt vad konstitutionsutskottets majoriet nu anser borde ha sammankallats, var detta enligt min uppfattning ett alltför dyrt pris för att slippa ifrån höstriksdag.

Herr Herlitz ansåg att våra demokratiska institutioner äro föråldrade och måste reformeras. För min del tror jag inte att riksdagens arbetsformer äro så föråldrade eller så dåliga som det ofta påstås. Däremot kanske jag vågar fälla det omdömet, att de senaste årens utomordentligt snabba utveckling har medfört, att regeringen icke i alla situationer kan bemästra arbetsmaterialet. Jag stöder, herr talman, detta uttalande på att ett av motiven för att vi skulle slippa höstriksdag i fjol var, att regeringen önskade få arbetsro, så att den i tid skulle kunna hinna framlägga sina propositioner till innevarande års riksdag. Men den har till väsentliga delar inte lyckats härmed. Detta visar naturligtvis, att arbetsmaterialet håller på att bli alltför överväldigande för regeringen. Vad jag här säger, innebär intet klander, utan utgör endast ett konstaterande av att utvecklingen medför ökade arbetsuppgifter för regeringen. Jag har själv haft äran att vara ledamot av en regering för aderton år sedan. Vi överenskommo frivilligt, att vi skulle försöka att inte lämna några propositioner efter den 1 mars, och det löftet kunde vi i stort sett hålla. Nu skulle det naturligtvis varit omöjligt.

De konklusioner, som jag vill dra av vad jag här anført, är att man inom det utskott, som vi i dag ha valt för att behandla förslaget om en omläggning av riksdagens arbetsformer, bör beakta tre önskemål. Det ena önskemålet är, att riksdagen bör sammanträda under sådana tider på året då man kan vänta sig bästa möjliga arbetsresultat. Det kan man icke under en sommarriksdag. Det andra kravet är, att riksdagen bör sammanträda vid de tidpunkter då ärende-

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

na så fordra. Regeringen skall alltså i tveksamma fall inte själv behöva fatta beslut bara därför att man vill undvika att sammankalla riksdagen. För det tredje bör man även uppmärksamma, att det med vårt statsskick, vår djupt ingripande lagstiftning och de raska skiftningarna i de ekonomiska förhållandena kan bli nödvändigt att sammankalla riksdagen vid andra tider än de ordinarie.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdet fortsättande kl. 7.30 eftermiddagen.

Herr DOMÖ: Herr talman! Jag blev uppkallad av herr andre vice talmannens anförande. Jag sökte omedelbart att av herr talmannen utverka tillåtelse för en replik till herr Åkerberg i avsikt att på det sättet snabbare klara av saken. Men vår ganska snäva ordning för kammarens förhandlingar möjliggör inte, att ordet ges för replik till en ledamot, som inte tidigare har yttrat sig i debatten, även om den som begär ordet för ett genmäle är direkt apostroferad av en föregående talare. Jag skall nu söka inskränka mig till att i någon mån förtydliga herr Åkerbergs anförande, då jag misstänker, att kammarens ledamöter av detsamma kunde få en något skev bild av vad som förekom och konferensen mellan regeringen och partiledarna.

Statsministerns redogörelse för händelseförloppet var fullständigt korrekt. Den fråga, som ställdes till oss företrädare för minoritetspartierna, var om vi ansågo, att en höstriksdag borde inkallas för att pröva det föreliggande ärendet. För min del svarade jag, att jag icke hade något krav därpå. Vi hade ju förut varit eniga om att söka undvika höstriksdag, och jag ansåg, att frågan om regleringen av jordbrukspriserna icke var i sådant läge, att den oundvikligen påkallade en höstriksdag. Men jag gav uttryck för den uppfattningen, att det givetvis var regeringens sak att avgöra, hur täckning av ersättningen åt jordbrukarna skulle åstad-

kommas. Det var vidare, deklarerade jag, regeringens sak att avgöra, huruvida man från konstitutionella synpunkter borde underställa riksdagen frågan. Jag inskränkte mig till att yttra mig för egen del. Samma uppfattning, att det var regeringens sak att avgöra denna sida av frågan, har ju nu här framförts av herr statsministern. Att frågan tarvade snabb lösning var även uppenbart. Vid partiledarkonferensen framhöll jag vidare, att om regeringen ansåge, att frågan vore av den arten att den borde framläggas för riksdagen, borde detta ske före uppgörelsens ikraftträdande. Det vore, sade jag, föga mening med att ta upp frågan till efterprövning exempelvis i november månad som, efter vad jag vill minnas, angivits som lämplig tidpunkt för sammankallandet av en höstriksdag. Samma uppfattning framfördes såvitt jag kan erinra mig från flera håll, nämligen att om frågan skulle underställas riksdagen, borde detta ske före uppgörelsens ikraftträdande. Herr Åkerberg hävdade emellertid då, om jag minns rätt, att det var omöjligt att inkalla riksdagen omedelbart — vi voro väl då i slutet av augusti månad. Han ansåg för sin del, att riksdagen kunde inkallas först i november månad. Jag tillät mig att genmäla, att skillnaden mellan att ordna en efterprövning inför riksdagen i november eller i januari inte kunde vara särskilt stor, varför det av den anledningen föreföll mig olämpligt att inkalla riksdagen i november. Herr Åkerberg var, som han här sade, ganska ivrig för att få till stånd en höstriksdag. Det föreföll mig emellertid, som om hans motiv härför ingalunda i första hand var, att han önskade få den nya regleringen av jordbrukspriserna prövad av riksdagen, utan att han över huvud taget ville ha en höstriksdag.

Det är givet, att denna fråga kan ses från olika synpunkter. Jag förstår mycket väl, att utskottsmajoriteten känner sig fullgöra en plikt, när man vill värna riksdagens rättigheter. Åberopandet av en partiledarkonferens kan naturligtvis inte accepteras som skäl för underlåtenheten att inkalla riksdagen. Partiledar-

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

konferenserna äro ju en anordning helt utanför grundlagen. De få därför tas för vad de äro: en mera intim och privat rådplägnings mellan regeringen och partiernas företrädare. Partiledarkonferenserna kunna således icke anses vara överläggningar av sådan art att de ingå såsom ett led i samarbetet mellan riksdagen och regeringen med därav följande ansvar inför konstitutionsutskottet.

Nu tjänar det väl inte mycket till att blåsa upp denna fråga till alltför stora dimensioner. Det är dock viktigt att grundlagen tolkas och efterlevs på rätt sätt. Därför finner jag den anmärkning, som utskottet har gjort, förklarlig och berättigad. Jag förstår emellertid samtidigt, att det ärende, som har gett upphov till denna anmärkning, såsom herr statsministern uttryckte det, kan anses vara en subtil tolkningsfråga, där meningarna kunna vara delade. När nu statsministern mycket tillmötesgående har avgivit ett halvt löfte, att regeringen aldrig skall göra så mera, böra vi enligt min mening nöja oss med vad som har förevarit.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN (kort genmäle): Herr talman! Den redogörelse, som herr Domö lämnade beträffande händelserna vid partiledarkonferensen, bekräftar ju i stort sett den skildring av händelseförloppet som jag tidigare givit.

Herr Domö säger, att han anser anmärkningen från konstitutionsutskottet berättigad. Jag tycker att det är en egenomlig slutsats från hans sida, ty då skulle han väl inte ha gått med på att vid partiledarkonferensen tillstyrka, att riksdagen icke behövde inkallas för frågans avgörande. Om han har den principiella uppfattningen, att riksdagen borde ha inkallats, borde han väl ha givit uttryck för den meningen vid partiledarkonferensen.

Herr Domös referat är inte riktigt på en punkt. Han säger, att jag i likhet med andra höll på att riksdagen inte behövde inkallas omedelbart utan först i no-

vember månad. Det är en ståndpunkt som jag icke är medveten om att jag har intagit. Det enda undantag beträffande tiden, som jag gjorde, var att jag uttalade en önskan att riksdagen inte skulle inkallas under landstingsveckan, som ju är en mycket ömtålig vecka, eftersom åtminstone flertalet av oss i riksdagen även äro landstingsmän. Men landstinget pågår ju inte mer än på sin höjd fyra, fem dagar. Det hade givetvis funnits möjlighet för riksdagen att samlas antingen före eller också omedelbart efter landstingsveckan. Att jag skulle ha gjort någon antydning om att riksdagen borde inkallas först i november månad är en uppfinning av herr Domö. Jag var givetvis av den uppfattningen, att om riksdagen skulle inkallas, skulle den också avgöra den fråga som var föremål för regeringens intresse.

Herr VON HELAND: Herr talman! Jag begärde egentligen ordet för att i sakfrågan ställa mig på regeringens sida, men sedan jag gjorde det har herr Sjö här ifrån talarstolen hållit ett anförande, som föranleder mig att på allvar bemöta hans i många avseenden felaktiga påståenden.

Herr Sjö drog upp hela jordbruksfrågan. Det kanske egentligen inte är lämpligt att vid detta tillfälle ta upp den frågan till debatt, och därför skall jag bara mycket kortfattat klarlägga vad som var felaktigt i herr Sjös anförande. Jag kan då först erinra om att regeringen förra våren erbjöd jordbrukarna 115 miljoner kronor såsom täckning för underskottet i jordbrukskalkylen. Sedermera höjdes detta till 143 miljoner kronor i enlighet med livsmedelskommissionens förslag, och till sist kom regeringen med ett slutbud på 156 miljoner. Jordbrukets representanter voro emellertid inte nöjda med detta — då jag tillhör såväl Lantbruksförbundets arbetsutskott som den delegation som i denna sak tillsattes av Lantbruksförbundet, vet jag precis hur det låg till — utan de ansågo, att det skulle erfordras 230 miljoner kronor för att täcka underskottet. Emel-

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

lertid gingo vi från jordbrukarhåll ned till ett slutbud på 200 miljoner kronor, och då regeringen inte ville gå längre än till 156 miljoner, hotade vi med såstrejk. Det var inte fråga om någon osolidaritet — jag återkommer till den saken om en stund — men läget var ytterligt allvarligt. Av hänsyn till folkförsörjningen godtogo jordbrukarnas underhandlare en kompromiss på 188 miljoner kronor, varav 78 miljoner utgjorde missväxtbidrag för mjölk. Det är om dem tvisten nu står därför att en sådan stor subvention bort underställas riksdagens prövning. Jag vill påpeka att av dessa 78 miljoner ansågos 3 miljoner utgöra en inkomst från jordbrukets hemmaförbrukning, varför den egentliga subventioneringen kunde beräknas till 75 miljoner kronor.

Herr Sjö anmärkte bl. a., att om denna fråga dragits inför riksdagen, hade man kanske börjat diskutera inkomsterna för jordbruket och bl. a. från svartabörsslakten. Herr Sjö vet tydligen inte, att svartabörsslakten inräknas i jordbrukskalkylen, vilket varje år föranleder dispyter med jordbrukets representanter. För att ordentligt vederlägga herr Sjös antydning på denna punkt skall jag lämna de exakta siffrorna. I kalkylen för år 1946/47 upptogs svartabörsslakten till för storboskap 7 miljoner kronor, större kalv 7,6 miljoner, mindre kalv 3,4 miljoner och svin 29,5 miljoner kronor. I jordbrukskalkylen beräknades alltså svartabörsslakten till sammanlagt 47,5 miljoner kronor.

Herr Sjö sade vidare, att anledningen till att han instämde i anmärkningen var att han tyckte att jordbrukarna hade fått för mycket och att han hade velat få frågan prövad av riksdagen. Herr Sjö har tydligen inte alls reda på hur inkomstförhållandena te sig för jordbrukets arbetskraft vid en jämförelse med industriarbetarna. Herr Sjö vet tydligen inte, att 1938 hade jordbrukets folk en timpenning på kr. 0:64 och industriarbetarna 1:37, eller att hösten 1947 jordbrukets arbetskraft hade en timlön på kr. 1:44, under det att timlönen i industrien var 2:41. Om den inkomstklyftan

har man ju ofta tvistat, man har talat om naturaförmånerna i jordbruket o. s. v. Nu är emellertid naturaförmånerna borttagna så när som på bostäderna, varför dessa löneuppgifter inte kunna vara så missvisande. Men det blir troligen tillfälle för herr Sjö att debattera den frågan vid ett kommande tillfälle. Denna inkomstklyfta minskades i höstas genom den uppgörelse, som då träffades, men den håller nu återigen på att vidgas. Herr Sjö kan ju också fundera över förhållandet andra grupper emellan. Många industriarbetare ha ju t. ex. varit human i sina lönekrav, medan exempelvis kommunalarbetarna ha gått alldeles för långt och fått en alldeles för högt uppskrivad lönestandard i jämförelse med andra grupper.

Det var alltså inte några ohemula önskemål från jordbrukets sida, som regeringen genom uppgörelsen den 29 augusti gick till mötes. Jag vill också med anledning av herr Sjös påstående påpeka, att det inte är jordbrukarna som subventioneras. De ha icke under hela kriget subventionerats, utan det är herr Sjö och andra konsumenter som subventioneras. Det har nämligen blivit så, att nästan alla livsmedelspriser äro högre på världsmarknaden än inom landet. Här hållas alltså priserna för jordbrukarna nere. Ledningen för jordbrukets organisationer ha ju ansett att de icke böra spänna bågen alltför högt, utan vara tillmötesgående under dessa tider, när det är besvärligt för folkhushållet, i förhoppning om ett gott samarbete även i framtiden, då kanske världsmarknadspriserna bli lägre än de priser man önskar hålla på hemmamarknaden.

Slutligen kommer jag till den fråga, som föranledde mig att begära ordet. Jag måste erkänna att jag inte är någon formalist som exempelvis herr Herlitz. Jag ser mera till det sakligt riktiga och det praktiskt lämpliga. Tar jag det till utgångspunkt vid bedömandet av den nu debatterade frågan, så måste jag säga, att regeringen handlade både sakligt riktigt och praktiskt lämpligt. Regeringen fick ärendet från livsmedelskommis-

Ang. underlåtenhet att underställa riksdagen vissa ändringar i jordbruksregleringen.

sionen den 15 augusti, och jordbrukarna hade då förklarat såstrejk. Ärendet var alltså brådslande, och vi voro på jordbrukarhåll mycket bestämda i fråga om såstrejken. För dem som inte veta det kan jag ju tala om att i augusti börjar det bli bråttom med förarbeten till sådden. Om man då skulle ha inkallat riksdagen och följt herr Åkerbergs förslag att vänta åtminstone över landstingsveckan, så hade riksdagen inte hunnit samlas förrän till mitten av september, och då kunde det ha varit för sent att säkerställa landets livsmedelsförsörjning. Ur praktisk synpunkt handlade regeringen alltså riktigt.

Vad till sist ärendets formella sida beträffar, skall jag inte ta upp någon tvist med specialisterna på sådana saker, utan jag godtar herr Herlitz' påstående, att regeringen har handlat grundlagsenligt felaktigt. Men jag tycker som herr Domö, att då regeringen i sak och ur praktiska synpunkter har handlat riktigt och då sedan statsministern har lämnat en förklaring, som tillfredsställer t. o. m. herr Domö, då är det onödigt att driva saken vidare.

Herr HERLITZ: Herr talman! Jag begärde ordet för att säga några få ord till svar på statsministerns replik till mig. Statsministern lade upp sitt första anförande så att han mycket starkt betonade, att vad som här hade skett kunde tillfyllestgörande motiveras med att regeringen hade grundlagsenlig rätt att handla som den gjorde. Man behövde således inte åberopa några andra skäl, sådana som dem jag i mitt anförande sysselsatte mig med.

Men i sin replik till mig råkade väl statsministern dock i någon mån ut för samma olycksöde som jag enligt herr andre vice talmannens utsaga gjorde, nämligen att stå på två ben, som i någon mån motsade varandra. Ty herr statsministern lade ändå vid sidan av grundlagsresonemanget åtskillig vikt vid ett resonemang hur man hade »pejlat» riksdagsmajoritetens opinion, hur man hade försökt leta ut olika »symptom» på

hur riksdagen skulle komma att ställa sig, o. s. v. Ers Excellens, det är just på den punkten jag blir så rädd. Detta är saker, som jag brukar föreläsa om för mina studenter och som jag därför har funderat mycket på. Det finns två olika sätt att ta reda på folkets vilja. En väg är den som nu föreskrives i våra grundlagar. Den går ut på att vi här sammankomma och resa oss upp, säga jag och nej eller trycka på knappar. Det är en säker och klar ordning, och då vet man var vi stå. Men så förekommer det också alla möjliga resonemang, som gå ut på att man genom andra kunskapskällor kan skaffa sig en uppfattning om vad folket och riksdagen egentligen vilja. Man talar med partiledarna, man läser tidningar, man anordnar Gallupundersökningar och använder alla de metoder man i övrigt kan ha. Jag menar att vi ha anledning att vara på vår vakt mot sådana metoder. Jag stryker under det, därför att hans excellens i viss mån rörde sig med sådana funderingar.

Statsministern gav mig också en förmaning att inte besvära med att rulla upp sådana väldiga perspektiv. Jag skulle, som det står i Fridas visor, inte »föra sådant väldigt liv» för en sådan bagatell, som det här egentligen var fråga om. För det första skulle jag då vilja säga, att jag inte tycker att det är någon bagatell. För det andra vill jag be kammaren ihågkomma, att mina reflexioner icke enbart grundade sig på vad som förekommit i detta ärende, där konstitutionsutskottets majoritet har framställt en anmärkning. Mina anmärkningar anknöto även till reservanternas anmärkningar. Och de anknöto till ännu ett förhållande, nämligen damer och herrar. Då man sitter i konstitutionsutskottet och granskar den svärgenomträngliga djungeln av regeringsåtgärder, blir man för varje år allt mattare, hopplösare och modlösare. Jag skall inte slunga fram sådana påståenden som att det är mycket som är tokigt där — det vet jag ju inte — men nog känner man sig ganska säker på att det är mycket som man skulle ha anledning att rikta en kritik mot.

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd.

Men ingen kan genomtränga alla de sammanhang som föreligga inom krisregleringarna. Det var också dessa erfarenheter från en mängd olika områden, som lågo bakom vad jag sade.

Och för resten, Ers Excellens, om vi nu säga att jag tillät mig att välva stora perspektiv utgående från en bagatell, då vill jag fråga: Hur skall jag annars bära mig åt? Jag har tidigare vid olika tillfällen i motioner väckt frågor av principiell art, dragit upp stora linjer o. s. v. Men vad får jag då höra? Jo, då sägs det, att jag är en skrivbordsherre som sitter och bygger stora luftslott utan stöd i verkligheten. Jag har lärt mig av det, och jag tror det är riktigt att anknyta till de små frågor vi ha framför oss. Jag kan inte inse, att det skulle vara fel att ställa in de små frågorna i verkligt stora sammanhang. Jag tror att vi ha all anledning att se de små steg vi ta i vår politiska verksamhet ur sådana större aspekter.

Hans excellens herr statsministern **ER-LANDER**: Herr talman! Herr Herlitz har naturligtvis rätt i att det är många ting i vårt samhällsliv, som äro svårgenomträngliga, och jag beklagar att jag med mitt anförande ökat mängden av sådana svårgenomträngliga ting. Jag tyckte annars, att det var ganska klart. Vad jag sade var följande.

Regeringen hade formell rättighet att fatta beslutet av den 27 augusti, men det är inte säkert att vi skulle ha använt oss av denna formella rättighet, om det hade förelegat en fråga, om vilken det skulle ha kunnat uppstå politisk strid. Jag underströk alltså två moment.

Det första var frågan om huruvida vi hade formell rätt att göra som vi gjorde. Vi konstaterade, att vi enligt vår tolkning hade denna formella rätt; jag medger emellertid villigt, att konstitutionsutskottets tolkning också har skäl för sig. Det andra momentet var frågan huruvida denna sak kunde bli föremål för politisk strid, så att man borde låta oppositionen komma till tals. Det visade sig efter penetrering av oppositio-

nens ståndpunkt, att det inte kunde uppstå någon politisk strid om frågan. Och därmed var också det reella innehållet av frågan täckt. Jag kan inte förstå att det kan finnas några som helst med varandra eller mot varandra talande ben i denna diskussion.

Herr Lindén har, under det att jag varit frånvarande, tydligen sagt att man skall akta sig för att sänka riksdagens anseende och att det sätt på vilket regeringen handlagt detta ärende är ett uttryck för nonchalans mot riksdagen. Så ungefär har jag i varje fall fått hans anförande refererat för mig. Jag vill fästa herr Lindéns uppmärksamhet på att regeringen, om den ville kalla in riksdagen, stod inför ett val mellan två möjligheter. Vi kunde kalla in riksdagen till en ordentlig arbetsriksdag. Då hade vi, enligt vad departementscheferna meddelade, inte något material att lägga fram förrän omkring den 1 november, och att man får konfirmation för ett beslut, som fattats i augusti, den 1 november i stället för den 10 januari, kan ju inte på något sätt göra saken bättre. Den utvägen var alltså stängd. Den utväg vi då skulle haft, skulle ha varit att före det nya regleringsårets ingång kalla in riksdagen. Jag tillåter mig då att fråga herr Lindén: Skulle det ha varit att slå vakt kring riksdagens anseende att inkalla riksdagen till en rent formell handläggning av ett ärende, som, enligt vad man genom diskussioner på olika håll hade fått utrett, icke betraktades som en politisk stridsfråga.

Efter härmed slutad överläggning lades förevarande punkt till handlingarna.

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd.

Vid memorialet funnos fogade åtskilliga reservationer, innefattande framställda anmärkningsyrkanden, vilka icke vunnit majoritet inom utskottet. Enligt en av dessa reservationer, betecknad med III, hade herrar Jones Erik Andersson, Herlitz, Björck, Wahlund, von Friesen, Nolin och Kyling ansett, att konstitutionsutskottet bort framställa anmälan

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd.

enligt § 107 regeringsformen mot statsrådets samtliga ledamöter på den grund, att regeringen icke i den import- och valutapolitik, som den fört, kunde anses ha iakttagit rikets sannskyldiga nytta. Enligt en annan, med IX betecknad reservation hade herrar Björck, Nilsson i Göteborg, Spångberg och Hansson i Skediga ansett, att utskottet bort göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, med anledning av Kungl. Maj:ts den 14 november 1947 fattade beslut att lämna utan åtgärd gjorda framställningar om en förnyad och allsidig utredning av förhållandena kring förvaltningen av omyndigförklarade artisten Gustaf Unmans förmögenhet. Enligt en tredje, med X betecknad reservation hade herrar Jones Erik Andersson, Herlitz, Björck, Gustavson, Pettersson i Norregård, Nolin, Kyling och Johnsson i Stockholm ansett, att anmälan enligt § 107 regeringsformen bort göras mot chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Mossberg, på grund av handläggningen av ett ärende rörande Backa sockens införlivning med Göteborgs stad.

I dessa ämnen anförde nu:

Herr Herlitz: Herr talman! Jag skall tillåta mig att ta kammarens uppmärksamhet i anspråk en kort stund för att säga några ord om ett par av de vid utskottsutlåtandet fogade reservationerna. En del av memorialet har jag redan i ett tidigare anförande berört, i så stor utsträckning som jag tyckte mig ha anledning till. Vad som återstår för mig är reservationsanmärkningarna under III och X. Jag skall börja med denna sista.

Den gäller, som kammarens ledamöter ha observerat, det tillfälle då Kungl. Maj:ts beslut angående inkorporering av Backa kommun med Göteborgs stad fattades på ett litet egendomligt sätt. Jag tror jag skall be att för kammarens ledamöter något klarare än i reservationens text få förklara vad som i själva verket har förekommit. Förhållandet är

det, att enligt protokollet över inrikesärenden förordnade Kungl. Maj:ts den 25 augusti 1947 om denna inkorporering av Backa kommun. Vad man i detta sammanhang skall fasthålla vid är att detta protokoll icke talar sanning. Den enkla sanningen är, att något beslut icke fattades den 25 augusti utan först senare, varefter man tagit sig före att införa beslutet i ett protokoll från ett tidigare datum. Beslutet är antedaterat.

Hur kan jag påstå detta? Jo, det kan jag påstå helt enkelt med stöd av det förhållandet att inrikesdepartementet någon gång under den första veckan av september skickade representanter till Göteborg för att förhandla med vissa intressenter i denna inkorporeringsfråga. Vid dessa förhandlingar gavs icke från inrikesdepartementets sida någon som helst antydning om att ett beslut skulle ha fattats i saken, utan förhandlingarna ägde rum utifrån den förutsättningen att frågan ännu icke var avgjord. Jag kan icke sträcka mig därhän att jag ens tänker mig möjligheten att man verkligen fattat ett beslut och sedan gav sig till att underhandla med vederbörande, allt under det att detta faktum fördoldes.

Nu vet jag, att det inte är någon ovanlig sak att man, sedan man träffat ett avgörande, för in det i ett några veckor gammalt protokoll. Det sker — jag vet inte varför och har aldrig begripit mig på den saken, men det är ett faktum att det sker. Och jag kan medge, att det i de flesta fall inte gör någon större skada, förutsatt att all skälighänsyn toges till Hans Majestät Konungen och till övriga statsrådsledamöter, så att inte saker och ting införas i protokollet, som Konungen och statsråden icke genom konseljlistor eller annorledes ha fått reda på. Såvitt jag kan se, är detta emellertid i de flesta fall inte något, som man kan ha allvarliga invändningar emot. Men den här gången är det annorlunda. I detta fall vet jag mycket väl varför man har förfarit på det här viset, och jag kan också konstatera, att det i detta fall är utomordentligt betänkligt att så har skett.

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd.

Varför? Jo, därför att indelningslagen stadgar, att beslut av denna art skola fattas fyra månader innan de träda i kraft. Vad är meningen med det? Naturligtvis att vederbörande, som ha intresse av saken, skola få ett skäligt rådrum för att inrätta sig efter den kommande förändringen. Men då måste tanken i lagen också vara den, att beslutet skall vara färdigt vid den tidpunkt då det fattas eller omedelbart därefter, i varje fall i så måtto färdigt att man strax efter beslutets fattande inom den fastställda tidsfristen kan ge besked om hur beslutet har utfallit. Det strider sålunda fullkomligt mot lagens mening att på sätt som här har skett antedatera ett Kungl. Maj:ts beslut.

Jag kommer sedan, herr talman, till en helt annan fråga, nämligen den anmärkning som en del reservanter ha anfört beträffande valutapolitiken. Vi komma alltså tillbaka till denna fråga, som vi ha diskuterat i så många sammanhang, denna märkliga händelse i vår historia som för tanken tillbaka till en episod, om vilken vi alla läste i vår barnoms skolböcker, där det talas om hur den gamle kung Gustav Vasa samlat en guldskatt i Eskils gemak, som hans efterträdare hastigt bortslösade. Det är ju någonting liknande som är det kännetecknande för året 1947 i vår svenska historia.

Varför kommer då konstitutionsutskottet tillbaka till denna sak, som ju redan i andra sammanhang har behandlats av bankouts-kottet? Jo, naturligtvis av den anledningen att bankouts-kottet har sysslat med bankofullmäktiges ansvar, medan konstitutionsutskottets plikt är att undersöka i vad mån även regeringen har något ansvar i det sammanhanget. Det är en sak som bankouts-kottet måst skjuta åt sidan men som konstitutionsutskottet har haft anledning att gå rakt på. Vad vi därvidlag ha konstaterat och velat fastslå kanske kan sammanfattas i tre punkter.

Det gäller för det första den bristande överblicken över läget. Det borde ha varit regeringens sak att i god tid, redan hösten 1946 eller början av 1947, skaffa

sig en sådan överblick över affärsförbindelserna här i landet, att regeringen haft ett säkert grepp om vart det bar hän med balansen i vår utrikeshandel. Något sådant skedde inte. Man hade inte i mitten av mars någon överblick och, vad värre är, man sörjde inte alls för någon överblick ens i fortsättningen. Man visste inte, i vilken omfattning handelskommissionen hade utfärdat licenser, utan man fick gå till den ytterst genanta uppgiften att på hösten 1947 skicka ut förfrågningar och be folk tala om något som egentligen skulle ha stått i myndigheternas egna akter, nämligen hur mycket importlicenser som hade utfärdats. Det var ju på det sättet den berömda valutapuckeln kom i dagen.

Anmärkningen gäller alltså

för det första regeringens bristande omsorger för att skapa överblick över valutaläget, såväl vid importregleringens införande som senare under dess fortgång,

för det andra, att regeringen icke med tillbörligt allvar tog itu med att ge handelskommissionen den organisation, som den ovillkorligen behövde för de väldigt ökade uppgifter, som lades på den genom importförbudet i mars månad. Jag nöjer mig med att därutinnan hänvisa till reservationen.

Slutligen vill jag påtala den bristande effektiviteten i regeringens ledning av importregleringen, sedan den väl satts i gång. Vi levde väl alla i den föreställningen, att då beslutet den 14 mars 1947 fattades, regeringen tog saken i tyglarna och gjorde klart för sig, vad vi skulle få importera och vad vi inte skulle få importera, och att myndigheterna genast fingo planer för importen och erforderliga direktiv för densamma. Men vad hände? Det ha vi fått bekräftat vid studiet av statsrådsprotokollen: det hände ingenting, regeringen gjorde ingenting. Importförbudet meddelades och handelskommissionen fick veta, att man hade rätt att lämna licenser. Men efter vilka grunder skulle den meddela och vägra licenser? Det finns inte något beslut av regeringen i den saken annat än i viss mån genom de övergångsbestämmelser,

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd.

som meddelades i maj, och genom den importplan, som man var färdig med fram i juli månad.

Det är ett lysande prov på den ordning, som reservanter i konstitutionsutskottet pekade på redan 1941 och som består däri, att regeringen över hela linjen i vår krishushållning går till väga på det sättet, att den inför en reglering, låt mig säga beslutar om beslag på en viss vara eller ett importförbud, men sedan helt och hållet överlämnar till kommissionerna att ordna upp sakerna, ge tillämpningsföreskrifter angående beslaget och meddela tillstånd till införsel av importförbjudna varor o. s. v. Regeringen själv gör däremot inte någonting.

Nu kanske någon säger, att regeringen måhända under hand meddelat erforderliga anvisningar till kommissionerna. Ja, det har kanske givits litet vinkar till handelskommissionen om hur den skall förfara. Det är ju tänkbart, att det har skett. Men det finns ingenting som pekar på det, och här är återigen en punkt, där vi ha rätt att kräva klarhet och ordning. Det hade ankommit på regeringen att ge klara besked från början. Det är inte något tvivel om att i följd av det förfaringssätt, som sålunda tillämpats, har det för det första förekommit mycken planlöshet i licensgivningen. Vid den punkten behöver jag inte uppehålla mig, det är ju en allmänt bekant sak. För det andra är det inte något tvivel om att det har skett en alltför frikostig licensgivning, emedan regeringen inte från början hade tagit ett tillräckligt fast grepp om saken och uppdragit tillräckligt restriktiva linjer.

Nu finns det på denna punkt en invändning att göra. Den hänför sig till de hänsyn, som regeringen tvingades taga på grund av vår handelstraktat med Föränta staterna. Gör man den invändningen, ligger emellertid svaret nära till hands. Det hade ankommit på regeringen att tänka på den saken litet tidigare än just i början av mars. Det finns goda grunder att anta, att om man gjort det litet tidigare, svårigheterna också tidigare hade kunnat undanröjas.

Hela denna stora fråga om valutaut-

vecklingen är för mig ett skolexempel på faran av att sätta i gång ett stort, komplicerat, farligt och ömtåligt maskineri utan att följa dess sätt att fungera och övervaka det med den minutiösaste noggrannhet och omsorg. Vi göra enligt klämman i reservationen gällande, att regeringens ledamöter icke ha »iakttagit rikets sannskyldiga nytta». I mitt tycke kunde det kanske med lika stort skäl anföras en annan fras i § 107 regeringsformen, nämligen den som handlar om bristande »nit, skicklighet och drift».

Herr BJÖRCK: Herr talman! Jag skall be att få säga några ord i all korthet om punkterna III och IX bland reservationsanmärkningarna.

Vad beträffar den förstnämnda punkten har herr Herlitz sagt ungefär vad jag tänkt yttra, och jag skulle därför kunna inskränka mig till att understryka det. Jag vill emellertid även nämna något om den erfarenhet, som jag och flera av mina kolleger gjorde förliden höst. Jag tillhör nämligen också importörerna, fast de mindre. Vi hade i vanlig ordning ingivit licensansökningar i juni. Varorna kommo från utlandet i början av september, men vi hade då ännu inte fått några licenser. Vi ringde upp vår förbundssekreterare och bådo honom hos handelskommissionen taga reda på varför de inte kommit. Han ringde sedan och meddelade, att man för att lätta på handelskommissionens arbetsbörda överlämnat alla ärenden rörande införsel av vegetabiliska varor till livsmedelskommissionen, som därför hade att bevilja importlicenser för sådana varor. På livsmedelskommissionen, där man inte var insatt i dessa ärenden, rådde så gott som kaos beträffande licenserna. Sekreteraren omtalade, att man där inte kunde hitta de ifrågavarande licensansökningarna och inte hade några anteckningar om dem och att man därför hemställt hos sekreteraren, att vi skulle skicka in nya licensansökningar. Detta gjorde vi, och efter någon vecka fingo vi besked om att dessa ansökningar beviljats. Efter

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd.

några dagar återfunnos de ursprungliga ansökningarna hos kommissionen, och även dessa biföllos. Vi fingo alltså dubbla licenser och voro för resten inte ensamma om det. Genom dröjsmålet blevo varorna liggande hos tullen åtskilliga veckor, och sådana ömtåliga varor som vegetabilier fåla inte att ligga inpackade alltför länge. Inte minst med tanke på min egen erfarenhet måste jag säga, att herr Herlitz har alldeles rätt i sin anmärkning. Det hela borde ha skötts på ett annat och bättre sätt. Sedan veta vi, att trots importförbudet i mars 1947 ökade importen — även av lyxvaror — så avsevärt, att våra valutatillgångar blevo nästan tömda.

Härefter vill jag säga några ord om reservationsanmärkningen nr IX angående den mycket omskrivna och omdebatterade Unmansaffären, som har väckt mycken uppmärksamhet. Man har vissa skäl att fråga sig, hur det varit möjligt att en person, som var ägare till en förmögenhet på nära en miljon kronor, på några år blivit av med alltsammans utan att någon tillfredsställande förklaring härtill kunnat lämnas.

Nu har justitiekanslersämbetet gjort två utredningar, men dessa äro rätt mycket kritiserade. Framstående revisorer ha förklarat, att man hade kunnat önska, att denna sak hade utretts på ett mera affärsmässigt sätt än justitiekanslersämbetet gjort. Man har i stället mera sysslat med lagfrågorna än annat. Vad jag anser vara särskilt anmärkningsvärt och värt att observera är att dåvarande assessorn Lundquist, som var förmyndare under de första åren, efter allt att döma vid beräkningen av värdet å Unmans fastigheter — han ägde fem hela och hälften av två fastigheter — gått efter taxeringsvärdet, och av allt döma ha fastigheterna sålts till taxeringsvärdet, oaktat det pris, som det borde ha gått att få ut för dem, var betydligt högre. Det sammanlagda taxeringsvärdet å samtliga fastigheterna uppgick 1932 enligt den till överförmyndaren lämnade redovisningen till 1 814 900 kronor men voro in-tecknade för 2 135 207 kronor. Eftersom fastigheterna som sagt av allt

att döma sålts till taxeringsvärdena, ha försäljningarna föranlett ägaren en förlust på mellan 300 000 och 400 000 kronor. Även en hel del av Unmans lösören ha bevisligen sålts betydligt under deras verkliga värde.

En annan sak som man inte kan låta bli att reagera emot och ställa sig undrande inför är, att medan lagen stadgar uttrycklig skyldighet för förmyndare att inom tre månader efter det han mottagit uppdraget till överförmyndaren avgiva förteckning över den omyndiges tillgångar och skulder vid omyndigförklaringen, har förmyndaren Lundquist gjort detta först ett år och åtta månader efter det han utsetts till förmyndare. Unman blev nämligen förklarad omyndig den 3 mars 1932, och Lundquist ingav inte redovisning förrän den 2 november 1933. Det är rätt egendomligt, och man frågar sig vad anledningen kan ha varit till att han dröjt på detta sätt med att avgiva förteckningen.

Vi reservanter anse att justitieministern på grund av det uppseende affären väckt och det sätt på vilket den skötts borde ha gått med på de framställningar, som gjorts om en allsidig utredning av affären. Nu säger man, att saken är så utredd som den kan bli. Det är möjligt, men denna utredning har inte gjorts med beaktande av affärsmässiga principer. För att få slut på skriverierna och bråket om denna afför — det har nu pågått i femton års tid — borde justitieministern ha tillsatt denna utredning som man begär. Av nu anförda skäl hålla vi före, att denna sak i viss mån kan anses vara anmärkningsvärd.

Herr GUSTAVSON: Herr talman! Jag skall med några ord tala om en särskild fråga, som förut har berörts i stora drag av herr Herlitz, nämligen införlivningen av Backa kommun med Göteborgs stad. Jag skall omnämna en del detaljer, som visa, hur detta ärende har behandlats, och som ställa saken i en minst sagt underlig dager.

Samma dag som konseljbeslutet enligt

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd.

statsrådsprotokollet fattades — den 25 augusti 1947 — var en deputation från Backa kommun i Stockholm och sökte statsrådet Mossberg men träffade statsrådet Danielson, som då förestod departementet under statsrådet Mossbergs semester. Vi fingo av statsrådet Danielson det beskedet, att han skulle framföra våra synpunkter på ärendet till vederbörande departementschef, och han lovade ta all möjlig hänsyn till våra synpunkter. På vår fråga, om det var tänkbart med en införlivning av kommunen med Göteborgs stad från årsskiftet 1947/48, svarade en tjänsteman i departementet: »Det skulle jag inte tänka mig. En sådan fråga avgöra vi inte gärna, när vederbörande departementschef inte är närvarande.» Detta var samma dag som enligt vad *statsrådsprotokollet utvisar* frågan avgjordes på föredragning av statsrådet Mossberg och i närvaro av bland andra statsrådet Danielson som en timme tidigare inte tycktes eller låtsades om ha den bittersta aning om hur nära förestående detta beslut var.

Under tiden samlades landstinget, och vi levde ju i den fasta tron, att det inte skulle bli fråga om någon införlivning av Backa kommun, åtminstone inte vid det stundande årsskiftet. Vi fastställde staten den 5 september i landstinget, och då hade vi inte anledning att inte i beräkningarna medtaga skatteintäkterna från Backa, som dock utgöra 304 166 kronor. Nu få vi visserligen några år framåt en kompensation av Göteborgs stad på 100 000 kronor, men det blir dock en förlust på drygt 204 000 kronor. Landstinget har en post i staten till oförutsedda utgifter på 160 000 kronor, men även om det beloppet toges i anspråk, uppstår det en brist i budgeten, som inte blir täckt.

Vid behandlingen av staten frågade vi en kommunalman från Backa, som då var landstingsman, om vi kunde räkna med skatten från Backa, och han var alldeles övertygad om att vi kunde göra det. Till stöd för sin uppfattning hade han en kallelse från inrikesdepartementet till ett sammanträde i Göteborg

den 8 september — alltså tre dagar senare — för att parterna skulle få diskutera och överlägga vidare angående införlivningen. Vid sammanträdet skulle tjänstemän från inrikesdepartementet vara närvarande, och representanter för Göteborgs stad och landstinget voro kallade till mötet. Kallelsen ansågo vi vara ett säkert bevis för att det inte skulle bli fråga om någon införlivning, och vi räknade därför utan vidare med landstingsskatten från Backa.

Mötet hölls också på länsstyrelsen under landssekreterarens ordförandeskap den 8 september, och där dryftades olika förslag. Av tjänstemännen från inrikesdepartementet framfördes ett önskemål om att parterna skulle göra ett besök på ort och ställe och taga del av framförda krav på vissa förbättringar av vatten- och avloppsledningar, vägar, kommunikationer o. d. i Backa kommun för att man kanske så småningom skulle kunna komma överens.

Sedan statsrådet Mossberg återkommit från sin semester, meddelade han den 10 september vid ett samtal med kommunalfullmäktiges ordförande i Backa, att »nu skola vi snart avgöra frågan om införlivning av Backa». Just så föllo orden.

Man får väl säga, att behandlingen av detta ärende åtminstone för en lekman ter sig litet underlig, och jag tror nästan att den ter sig underlig även för dem som äro mera insatta i det politiska spelets irrgångar. Har verkligen beslutet fattats i konselj på det sätt som protokollet utvisar den 25 augusti, vilket herr Herlitz dock ifrågasatte inte var riktigt, frågar man sig, varför det utsattes ett möte att äga rum fjorton dagar senare för att parterna skulle resonera om saken. Den frågan måste man ställa sig, och det skulle ha varit synnerligen intressant, om det hade blivit så pass många bakom kravet på en anmärkning i konstitutionsutskottet, att vederbörande statsråd hade haft skyldighet att svara på dessa frågor.

Jag har, herr talman, velat anföra detta för att belysa min syn på denna frå-

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd.

ga. Med hänsyn till vad som förekommit anser jag att det hade funnits synnerligen starka skäl för en anmärkning.

Herr ELMGREN: Herr talman! Jag skall inte gå in på den del av herr Herlitz' anförande, som behandlade importregleringen, ty jag förmodar att någon senare talare kommer att framföra utskottsmajoritetens synpunkter på denna sak. Jag skall i stället säga ett par ord med anledning av vad herr Herlitz och herr Gustavson yttrat i fråga om Backa kommuns införlivning med Göteborg.

Jag känner mig inte övertygad av den bevisning, som herr Herlitz har förebragt. Den gick ut på att det sammanträde, som hölls i Göteborg i början av september, skulle utgöra belägg för att något konseljbeslut i verkligheten inte fattades den 25 augusti. Jag kan inte ha samma syn som han på mötet i september. Om jag fattat det rätt, var det väl ett möte av mera informatorisk karaktär, där parterna kommo till tals med varandra och departementets utskickade främst avlyssnade stämningen. Jag vill således göra gällande, att konseljbeslutet verkligen fattades den 25 augusti. Men jag kan göra det medgivandet, att det naturligtvis hade varit riktigtast och bäst, om landstinget på något sätt hade blivit underkunnigt om beslutet, ehuru det väl inte förelegat någon skyldighet för Kungl. Maj:t att skicka ut något meddelande därom.

Det var emellertid inte bara frågan om Backa, som föranledde mig att begära ordet, utan vad herr Björck yttrade beträffande den s. k. Unmansaffären. Jag ville inte att hans uttalande skulle stå oemotsagt här i kammaren. Herr Björck var inte nöjd med de utredningar, som ägt rum i denna affär. Han ansåg att justitieministern borde ha låtit verkställa ännu en utredning i saken. Jag vill då påpeka, att affären ända sedan 1934 varit föremål för mycket ingående utredningar. Först gjorde kriminalpolisen i Stockholm en mycket omfattande ut-

redning. Justitieministern Westman var också mycket intresserad av saken och lät verkställa en diger undersökning, som befordrats till trycket. Ingående och tidsödande utredningar ha verkställts av bl. a. nuvarande justitiekanslern Alsén, nuvarande justitieombudsmannen Rudewall och nuvarande riksåklagaren Heüman. Samtliga dessa anse det uteslutet, att vidare utredningar i saken skulle leda till något resultat. När således en rad av framstående jurister betygat detta, skulle det väl snarare ha funnits skäl till erinran, om justitieministern satt i gång ännu en utredning i saken. Det är väl få enskilda rättsfall, som undersökts så mycket och kostat det allmänna så mycket som just Unmansaffären. Av de anförda skälen ansåg majoriteten inom utskottet, att det inte fanns något skäl att biträda yrkandet om anmärkning mot justitieministern.

Herr ANDERSSON, JONES ERIK: Herr talman! Till en av konstitutionsutskottets främsta uppgifter hör ju att granska i statsrådet förda protokoll. Det är, må man säga, en icke alltid så angenäm roll att vara »felfinnare», men det torde tyvärr vara nödvändigt även, och kanske inte minst, när det gäller riksstyrelsen. Ett demokratiskt samhälle kräver väl helt enkelt att tillbörlig kontroll över maktutövningen och förvaltningen äger rum.

Det dominerande inslaget i årets granskning torde väl utgöra kapitlet om värden av vår valuta och vad därmed sammanhör. Det är ju en sak som förut i år i olika sammanhang rätt ingående varit föremål för riksdagens diskussion, men konstitutionsutskottet har givetvis ej kunnat undgå att komma i kontakt med detta ämne, så mycket mer som det i oerhörd utsträckning berör menige mans intressen i vardagens liv med hänsyn till alla ingripanden i medborgarnas göranden och låtanden i skilda fall.

Utan att alls ingå på någon vidlyftigare analysering av förevarande spörs-

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd.

mål — saken har ju som sagt förut rätt ingående debatterats i detta rum — kan jag, med försäkrän att ej alls vara inställd på någon onyttig kverulans, ej underlåta att i korthet snudda vid vad som närmast rör sig i diskussionen ute i de djupa leden. Det är frågan: Hur kunde regeringen så länge låta det löpa och gå med uttunningen och avrinningen av våra valutareserver utan att ingripa, förrän situationen börjat närma sig rent av katastrofala mått?

Jag är visserligen, som kammaren väl vet, bra litet vän av en ytterligare utökning av det Krängel-Sverige, som redan finns, men nog hade det varit befogat att på ett långt tidigare stadium i detta viktiga fall på fullaste allvar ta tyglarna och begränsa utflödet av våra dyrbara valutor med alla svårigheter det burit i släptåg. Jag förstår regeringen i så måtto, att det måste ha känts mindre angenämt att störa importen av en hel del varor, som ingått i det svenska folkhushållets vanor och behov, men nog borde man väl kunnat räkna med att en allmänhet, väl upplyst om dagsläget, skulle funnit sig i att väsentligt inskränka sina anspråk på en hel del umbärliga varor, som nu ohejdat fingo segla in över gränserna och bara förvärra situationen. Eller — för att ta ett exempel — var det så ytterligt nödvändigt att importera frukt för hela 173 milj. kr. under det för oss så kritiska året 1947? En annan, en smula delikat importvara är damernas puder och spackel och kryddvatten av alla de slag. Jag skulle kanske inte nämna den importen, men den betyder dock några miljoner kronor även den, och nämner jag det, så är det väl mest för att apostrofera den moderna kvinnans urartning från Guds skapelse, mannen till last i stället för avsedd »hjälp som sig till honom hålla må!»

Men för att återgå till rena allvaret vill jag fråga: Skulle inte regeringen på ett mycket tidigare stadium kunnat vidtaga beredskapsåtgärder för att vara rustad inför en av allt att döma oundviklig importreglering? I det avgörande skedet var tydligen ej alls någon bered-

skap för handen, utan det ådagalades en yrvakenhet, som medförde den största oreda med försenad behandling av ärendena inom handelskommissionen, bortkomna licensansökningar, utfärdade dubbellicenser etc. — allt onödigt, om en något bättre omtanke varit för handen på ett tidigare stadium. Det är tydligt att det tillämpade förfaringsättet ingalunda hjälper till att popularisera våra kommissioner, föga älskade även utan funktionsattribut av denna art.

Jag vet, herr talman, fuller väl, att den invändningen ligger nära till hands, att det går lätt att vara efterklok. Men det är väl ändå ostridigt, att den utveckling, som jag här berört, likväl varit av den natur, att den bort kunna ge anledning till tidigare ingripanden och impulser. Varnande röster saknades ingalunda, och ett varsel gavs som bekant till och med av en av regeringens dåvarande medlemmar — om det nu var klokt att göra det inför öppen ridå, må vara osagt.

Ja, herr talman, mycket av vad jag ytterligare skulle ha berört, har redan sagts av en del föregående talare. Det må för min del räcka med vad jag yttrat om ett avsnitt av konstitutionsutskottets granskning. Jag låter därför för denna gång vid det sagda bero.

Herr KARLSSON, GOTTFRID: Herr talman! Jag har begärt ordet närmast för att säga några få ord till herr Hertlitz om i stort sett samma saker som utskottets ärade vice ordförande nyss var inne på, men jag kan då inte underlåta att också säga något till utskottets vice ordförande. Herr Jones Erik Andersson talade om importen av vissa skönhetsmedel — jag hann inte skriva upp allt vad det var, jag är inte så hemma på området att jag riktigt känner till de där sakerna. Han talade om yrvakenhet vid handhavandet av importregleringen och om en hel del sådana ting. Jag tycker att det är att ta till litet starka ord. Vi skola kanske inte fästa oss alltför mycket vid det, eftersom vi ju här i kammaren äro litet vana vid att få höra över-

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd.

ord ifrån herr Jones Erik Andersson, men jag kan inte underlåta att påtala dem.

Så talade han om att visst är det lätt att vara efterklok. Ja, det är så sant som det är sagt. Jag vill bara, då vi nu tala om importregleringen, erinra om att regeringen under förra året från vissa håll utsattes för kritik för att importregleringen genomfördes, samtidigt som man från andra håll kritiserade regeringen för att importregleringen genomförts för sent. Nu kritiseras regeringen också — bl. a. av herr Herlitz — för att importregleringen icke har genomförts med tillräcklig hårdhet. Jag har litet svårt att fatta vilkendera ståndpunkten som är den riktiga hos kritiker.

Jag vill erinra därom, att det omkring förra årsskiftet förelåg en skrivelse från bankofullmäktige, i vilken det icke krävdes så genomgripande åtgärder som tillgripandet av en importreglering. När en sådan importreglering sedan har blivit genomförd, gör man inom oppositionen så som herr Jones Erik Andersson nu har gjort, alltså man talar om hur ett dåvarande statsråd hade yttrat sig under år 1946 — ett förhållande som ju påtalades förra året, varför jag har svårt att förstå att man skall behöva återkomma till det nu igen — och man kritiserar regeringen för att licensgivningen inte skötes med tillräcklig smidighet. Herr Herlitz har ju medgivit, att man från regeringens sida kan peka på de handelsavtal, som vid importregeringens införande voro ingångna och som man inte utan vidare kunde komma förbi.

Jag har här en liten uppställning över antalet befattningshavare inom handelskommissionen — det har ju sagts, att det är för litet folk i handelskommissionen och att arbetet där är för dåligt organiserat. Den 1 mars i fjol var antalet anställda i handelskommissionen 121, och antalet växte sedan successivt så att det den 1 mars i år var uppe i 414. Jag vill i detta sammanhang bringa i erinran det interpellationssvar, som handelsministern lämnade här i kam-

maren bara för en vecka sedan. Han sade, att det föreligger vissa mycket stora svårigheter att sköta handelskommissionens arbete, svårigheter som inte minst bero på att det privata näringslivet plockar till sig de befattningshavare, som äro kunniga på det här området. Av detta interpellationssvar måste man få det mycket bestämda intrycket, att regeringen gör och har gjort vad som över huvud taget är möjligt att göra för att råda bot på de missförhållanden, som — det kan ingen förneka — ha rått. Men när man från oppositionens sida påtalar den import av umbärliga varor, som har förekommit, så måste ju den kritiken drabba de privata importörer, som ha importerat dessa umbärliga varor.

Herr HÄLLGREN: Herr talman! Jag har inte mycket att tillägga utöver vad herr Gottfrid Karlsson anförde. Vad en del av reservanterna beträffar vill jag dock säga, att de givetvis anse sig böra ha tillfälle att i denna debatt lufta sitt misnöje med att inte flera anmärkningsyrkanden ha vunnit majoritet i utskottet än som har skett.

Då det rör reservationen III kan jag icke underlåta att konstatera, att reservanterna ha måst anföras en ganska utförlig historik över diskussionen i slutet av 1946 om planerna på importförbud och fullmäktiges i riksbanken skrivelse den 13 mars 1947 med anhållan om utfärdande av allmänt importförbud, en anhållan som efterkoms av regeringen den 14 mars 1947. Vidare måste reservanterna redogöra för hur regeringen i april tillsatte en särskild importberedning, som den 16 juli kom med ett förslag till riktlinjer för den fortsatta importregleringen, vilket förslag fastställdes av Kungl. Maj:t två dagar senare. Slutligen redogöres i reservationen för hur importrestriktionerna av den 14 mars skärptes vid olika tillfällen, bland annat den 10 juli och den 16 september, och hur åtgärder med hänsyn till valutaförhållandena vidtoges den 30 december 1947. Och efter att ha redogjort för alla dessa fakta säga reservanterna, att rege-

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd.

ringen har brustit i fråga om effektivitet och i fråga om överblick av situationen. Det är klart att man på regeringshåll hade den uppfattningen, att vi efter kriget skulle kunna komma ifrån statliga regleringar och sådana där kraftiga ingripanden, och man ville försöka få de internationella handelsförbindelserna att komma i gång och sörja för den nödvändiga återuppbyggnaden av våra handelsförhållanden o. s. v. Emellertid visade det sig, att det helt enkelt inte gick att tillämpa den fria företagsamheten här, utan att man måste tillämpa det mycket klandrade regleringssystemet även beträffande utrikeshandeln.

Reservanterna uttala sig på sidan 12 ganska fördömande om att regeringen inte har vidtagit tillräckligt kraftiga åtgärder. Jag skall inte trötta kammaren med att läsa upp vad de därvid anföra. Nu har ju frågan om importförbudet behandlats av konstitutionsutskottet vid föregående års riksdag, då utskottet hade infordrat handlingarna, och man hade även då en reservation, som var skriven i maj månad 1947 och där man helt enkelt klandrade regeringen för att den hade tillgripit så kraftiga åtgärder som det allmänna importförbudet var. I den reservationen sades det bland annat: »Vad som därvid framför allt faller i ögonen är den synnerliga omfattningen av det meddelade importförbudet. Det gör med ett slag den allra största delen av vår import beroende av licensgivning. Såvitt vi kunnat utröna, har aldrig ett importförbud av motsvarande omfattning meddelats. Tillsammantagna voro helt visst de importförbud, som gällde under kriget, av ungefär lika stor räckvidd. Men i fredstid har aldrig ifrågakommit att utfärda ett importförbud av ens tillnärmelsevis så stor betydelse.» Det var alltså andra toner som delvis samma reservanter använde år 1947. Jag trodde inte att man skulle ta upp den här saken i år, alldenstund statsrådsprotokollet var infordrat, granskat och godkänt vid fjolårets riksdag, men nu har man ju gått ut ifrån den synpunkten, att det gäller importförbudets handhavande, man har kopplat till valutafrå-

gan och på det sättet försökt att få fram ett klandrande beslut av utskottet rörande importregleringen eller eventuellt en s. k. reservationsanmärkning. Emellertid visar ju detta att reservanterna själva varit på glid, de ha inte samma uppfattning rörande importförbudet i år som de hade år 1947, utan nu hävda de en annan mening. Huvudsaken är väl att de skola försöka fram-bära klander mot regeringen; man ser väl mindre på den formella och konstitutionella sidan av denna sak och mera på den politiska, ty man försöker ju använda en viss formulering i § 107 regeringsformen för att komma åt en miss-haglig regering.

Jag försökte för många år sedan att litet grand sätta mig in i grundlagarna, alldenstund jag kom att hamna i konstitutionsutskottet, lekman som jag var, och jag köpte professor Malmgrens utgåva av Sveriges grundlag. Han säger i sina kommentarer till § 107 regeringsformen: »En *motiverad* reservation mot KU:s beslut att *icke* framställa anmärkning, är däremot först och främst meningslös, då RF tydligen — — — ej velat giva riksdagen rätt att begära statsråds entledigande under annan förutsättning än att KU gjort anmärkning, och riksdagen alltså ej kan besluta i enlighet med reservationen. Det kan också ifrågasättas, om icke dylika reservationer giva anledning till diskussion om särskilda regeringsbeslut utöver vad grundlagen velat tillåta.» Ja, det var professor Malmgrens uppfattning. Även professor Reuterskiöld höll på sin tid ganska mycket på att regeringen måste ha begått formella fel för att en anmärkning skulle kunna göras, och jag hade ganska stor respekt för professor Reuterskiöld på den tid då han satt i konstitutionsutskottet, även om jag inte kunde följa honom i de korporativa idéer, som han förmodligen fått från Italien efter fascismens genombrott där. Jag har också stor respekt för professor Herlitz, som har sitt namn under båda de reservationer jag har nämnt här, men det svåra är att jag inte vet när herr Herlitz uppträder som statsvetenskapare och när han upp-

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd.

träder som partipolitiker. Därför måste man försöka att även taga hänsyn till vad andra statsvetenskapare säga.

Herr FORSLUND: Herr talman! När jag hör debatten rörande den erinran, som framställs i den sista reservationen, den som gäller införlivandet av Backa kommun med Göteborgs stad, måste jag med hänsyn till vad som här har yttrats säga ett par ord. Jag vill ge uttryck för den meningen, att jag djupt beklagar att denna debatt skall sluta utan att det från regeringsbänken lämnas ett klart besked om huruvida herrar Herlitz och Gustavsons påståenden äro riktiga eller icke.

Vad ha dessa herrar sagt? De ha sagt, att beslutet om denna införlivning icke har tillkommit i den ordning gällande lag föreskriver. De säga nämligen, att det datum, den 25 augusti, som i statsrådsprotokollet anges som tidpunkten för beslutet, icke är riktigt. Detta är en oerhörd beskyllning mot dem, som ha med detta beslut att göra i regeringen. Jag måste för min del säga: Vill regeringen att man skall ha förtroende för att ärendena handläggas på ett tillfredsställande sätt och i lagenlig ordning, så kan den inte låta denna beskyllning stå oemotsagd. När regeringen inte svarar här i dag — det är ju sed att den inte deltagit i debatten om reservanternas uttalanden i dechargememorialet — så må den väl i renlighetens och snygghetens namn föra fram denna förklaring på något annat sätt, så att det blir klart hur det har förfarits i fallet Backa.

Det står ju i 12 § indelningslagen: »Ändring i kommunal indelning skall träda i kraft vid det kalenderårs början, som Konungen bestämmer, icke tidigare än fyra eller, där kommun genom ändringen delas nio månader efter det förordnande om ändringen meddelats.»

Observera att det står »meddelats»! Är det så, att beslutet icke har meddelats förrän den 25 september, som dessa herrar påstå, kan ju detta beslut icke ha tillkommit i laga ordning.

För min del skulle jag vilja hävda den

teorien, att Backa kommun icke kan anses ha avhänpts sin självständighet. Man kan enligt min mening icke från regeringens sida dispensera från lagens stadgande när det gäller de regler, som regeringen själv skall iakttaga. Annars kan den dispensera i vissa fall, men det kan enligt min mening inte ske då lagens stadgande är avsett såsom ett skydd för den, som är berörd av regeringens åtgärd, alltså i detta fall Backa kommun.

Jag är helt enkelt förvånad över att utskottet inte har sökt vinna full klarhet på denna punkt. Det är här inte en fråga om majoritet och minoritet, utan vad som kräves är att det skall bli klarhet om hur det har förfarits. Det är inte någon politisk fråga; det gäller inte det som herr Herlitz talade om i sitt första anförande, nämligen frågan om regleringssamhälle och socialistisk ordning o. s. v., utan här gäller det den ordning och de regler för ärendenas handläggning, som äro stipulerade i gällande lag. I frågan om Backa behöver det därför inte bli tal om majoritet och reservanter, utan där skall sanningen tala, och den sanningen hade utskottet kunnat få fram om det hade gått till botten med saken. När det göres så bestämda påståenden, som här ha gjorts från herrar Herlitz och Gustavsons sida, att ett statsråd skulle ha sagt att ärendet icke skulle bli föremål för avgörande, men att beslutet ändå är daterat samma dag som detta sades, så blir ju saken än mera dunkel och komplicerad, men den är inte mera komplicerad än att det mycket väl skulle ha varit möjligt för utskottet att få klarhet i saken.

Jag har ju, som herrarna veta, en del erfarenheter av tolkningen av indelningslagen; jag skall inte gå in på dessa i dag, men jag kan inte underlåta att säga, att jag förvånar mig över att hela sanningen inte har fått komma fram. Det är vad man borde kunna vänta av konstitutionsutskottet, att det skulle ha letat fram hela sanningen. När konstitutionsutskottet har gått igenom alla handlingar, som det har att gå igenom, skall utskottet tala om för oss vad som har förevarit och inte som här dela upp sig på

Ang. reservationsvis framställda anmärkningar mot vissa statsråd.

två linjer med olika meningar. Det kan inte förhålla sig både på det ena och på det andra sättet, utan det måste förhålla sig bara på ett sätt, och det är ett uttalande om vad som är faktum i detta fall som jag efterlyser från utskottets sida.

Från regeringens sida efterlyser jag en deklaration om hur det förhåller sig med den här saken, och om regeringen inte har tid att göra en sådan deklaration i dag kan den deklarationen göras vid ett annat tillfälle. Svenska folket vill ha reda på hur sådana ärenden som dessa handläggas i Kungl. Maj:ts kansli.

Herr **HERLITZ**: Herr talman! Jag är herr Forslund tacksam för det klarläggande han har kommit med i denna betydelsefulla fråga. Det är emellertid inte min mening att yttra mig om den; jag har därvidlag gjort vad på mig ankommer.

Jag vill i stället vända mig till herr Hällgren, som tog upp varjehanda konstitutionella spörsmål. Jag tycker inte att vi längre skulle behöva ta upp den gamla tanken att sätta munlås på reservanterna. Det är en gammal kär tanke, att inga reservationer skola få förekomma vid dechargebetänkandet, det vet jag visst. Men få vi ändå inte acceptera denna lilla förmån, som minoriteten har, herr Hällgren?

Vad de statslärda s ståndpunkt i saken angår vill jag säga, att herr Hällgren gör sig skyldig till ett kapitalt missförstånd, då han menar att professor Reuterskiöld var anhängare av tanken att inga reservationsanmärkningar skulle få göras. Sådana var han med förtjusning med om under många år, det finns ingen tvekan för honom om den saken.

Vidare ville herr Hällgren konstatera en frappant motsägelse mellan reservanternas ståndpunkt i fjol och deras ståndpunkt i år därutinnan, att vi i fjol hade anmärkt på att importförbudet hade blivit så förfärligt vidsträckt och omfattande, medan vi i år i stället fordrat att detta förbud skulle ha gjorts mycket effektivare. Herr Hällgren har då råkat ut för missödet att inte läsa reservanternas

uttalande fullständigt. I fjol ville vi reservanter anmärka på importförbudet ur den synpunkten, att vi menade att Kungl. Maj:t inte hade bort fatta beslut om det samma på egen hand. För att styrka att Kungl. Maj:t icke hade rätt att göra detta utvecklade vi med de ord, som herr Hällgren angav, hur oerhört omfattande och betydelsefullt förbudet var. Men det var alltså en argumentering för att riksdagen skulle höras, inte en argumentering för att importförbudet borde ha gestaltats annorlunda.

Slutligen antydde herr Hällgren att statsrådets ansvar var preskriberat däri-genom att saken hade varit uppe till be-handling i riksdagen i fjol. Jag vill fast-slä, att också detta är alldeles felaktigt. Vi ha noga sett oss för. Vi anmärkte i fjol på beslutet av den 14 mars, och det beslutet ha vi givetvis inte kunnat åter-komma till och klandra i år. Det ha vi heller inte gjort, utan det är helt andra sidor av saken vi nu ha tagit upp.

Herr **ELMGREN**: Herr talman: Med an-ledning av herr Forslunds anförande vill jag bara säga, att utskottets majori-tet efter sin granskning kom till det re-sultatet, att det omdiskuterade beslutet hade fattats den 25 augusti.

Herr **HÄLLGREN**: Herr talman! Inte vill jag sätta munlås på några reservan-ter, men man får fatta mitt anförande som en reaktion emot den allt mer pre-dikade uppfattningen, att konstitutions-utskottets majoritets ståndpunkt numera inte betyder så mycket, under det att man däremot skall taga så mycket mer hänsyn till vad reservanterna ha velat att utskottet skulle anmärka på.

I fråga om yttranderätt är det nog ingen meningsskiljaktighet mellan herr Herlitz och mig. Jag har inte nämnt nå-gonting angående professor Reuter-skiölds åsikter beträffande reservatio-ner, men vad angår min hänvisning till fjolårets reservation vill jag bara konsta-tera, att jag citerade direkt ur reservan-ternas eget dåvarande yttrande.

Ang. försäljning till Lunds stad av vissa fastigheter.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1948/49 till statens institut för folkhälsan;

nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss garanti åt sjöfolkets erkända arbetslöshetskassa jämte i ämnet väckt motion; samt

nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillgodoseende av universitetets i Lund och Malmöhus läns sjukvårdsinrättningars i Lund behov av tomtmark jämte i ämnet väckta motioner.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa fastigheter i Skara och Lund.

Punkterna 1 och 2.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 3.**Ang. försäljning till Lunds stad av vissa fastigheter.**

I denna punkt hade utskottet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts i proposition nr 153 framställda förslag medgiva, att de rektor vid katedralskolan i Lund å lön anslagna fastigheterna Källby 2^a, 2^a och 2^a i Lund finge för ett pris, icke understigande 108 300 kronor, och på de villkor i övrigt, Kungl. Maj:t funne skäligt bestämma, försäljas till Lunds stad.

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrar *Johan Bernhard Johansson*, *Andrén*, *Ivar Persson* och *Bergh*, fru *Svenson* samt herrar *Svensson* i Grönvik, *Malmborg* i Skövde, *Falla*, *Hoppe*, *Onsjö* och *Sefve* ansett, att utskottets yttrande bort hava den ly-

delse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag medgiva, att de rektor vid katedralskolan i Lund å lön anslagna fastigheterna Källby 2^a, 2^a och 2^a i Lund finge för ett pris, icke understigande 198 134 kronor, och på de villkor i övrigt, Kungl. Maj:t funne skäligt bestämma, försäljas till Lunds stad.

Herr BERGH: Herr talman! Den nu föredragna punkten rör, såsom det redan har meddelats, en försäljning till Lunds stad av fastigheterna Källby 2^a, 2^a och 2^a. Det är ett markområde som ligger i omedelbar närhet av Lunds järnvägsstation, ett rätt stort område, något över 13 hektar.

Inom utskottet ha inga delade meningar uppkommit i frågan om huruvida Lunds stad bör få köpa området eller inte, men däremot ha delade meningar uppkommit beträffande priset. Vederbörande boställsnämnd har ansett, att området bör säljas för ett pris av 1 kr. 50 öre per kvadratmeter. Samma ståndpunkt beträffande priset har också intagits av stiftsnämnden, kammarkollegiet, justitiekanslersämbetet och statskontoret. I prisfrågan har för remissinstansernas del en annan uppfattning endast kommit till synes hos byggnadslånebyrån, som menar att området bör säljas för ett pris av 82 öre per kvadratmeter; till den meningen har sedan departementschefen anslutit sig.

När så är fallet riktas uppmärksamheten uppenbarligen på den motivering, som byggnadslånebyrån har förebragt. Såväl av handlingarna som av en muntlig föredragning i statsutskottets andra avdelning av personer från byggnadslånebyrån har det framgått, att den vägledande och avgörande synpunkten för byggnadslånebyrån var hänsynen till det ändamål, för vilket marken skulle användas. I den delen har det andragits, att man enligt en generalplan, som hade upprättats, skulle använda området för sport- och idrottsändamål samt för park- och kyrkogårdsanläggningar. Jag skjuter här in den upplysningen, som också

Ang. försäljning till Lunds stad av vissa fastigheter.

framgår av reciten, att denna generalplan är att betrakta som preliminär; den är icke ännu vederbörligen fastställd, och man har således inga garantier för att marken kommer att användas för det angivna ändamålet. Men även om så vore, finns det såvitt jag förstår anledning att diskutera byggnadslånebyråns motivering. När man har konstaterat, att marken inte skall användas för bostadsbebyggelse, utan för idrottsändamål, till kyrkogård o. s. v., så har man sökt i närheten av de ifrågasvarande fastigheterna för att finna något annat område, som man skulle kunna jämföra med i prishänseende, och då har man funnit ett område som heter Råby Lilla 17¹, ett område som icke är lika välbeläget och där man kommit fram till en värdering av 82 öre per kvadratmeter. Men då inträffar det rätt lustiga fallet, att byggnadslånebyrån tydligen här mäter med sin egen måttstock, ty det är byggnadslånebyrån som har värderat även fastigheten Råby Lilla 17¹. Och när byggnadslånebyrån skall värdera det område, som det nu är fråga om, menar byrån, att om marken skall kosta 82 öre per kvadratmeter en bit längre från staden, så skall den följaktligen kosta 82 öre även här. Jag tror inte, att en sådan bevisning kan anses fullt övertygande.

Departementschefen har som sagt anslutit sig till byggnadslånebyråns förslag. Han anför därvid såsom ett extra motiv för sin ståndpunkt, att riksdagen har medgivit försäljning av kronoegendomen Råby Lilla 17 för en köpeskilling motsvarande 82 öre per kvadratmeter, alltså samma pris som här har föreslagits av byggnadslånebyrån. Jag ifrågasätter huruvida denna jämförelse är riktig, och det är två skäl som föranleda min tvekan på den punkten. För det första är Råby Lilla inte lika välbeläget som Källby. Och för det andra rör det sig i Källby om ett område på något över 13 hektar, medan arealen när det gäller Råby Lilla är fyra å fem gånger större. En hel del av ledamöterna i denna kammar ha säkert för städers räkning sysslat med markköp och markförsäljningar

och veta alltså av egen erfarenhet, att man under i övrigt lika förhållanden kan få ett betydligt bättre pris, om man säljer ett stort område, där arealen når sig 50 eller 60 hektar, än om man säljer ett mindre område.

Det förefaller mig alltså som om man här borde allvarligt tänka efter, huruvida inte byggnadslånebyråns värdering är för låg. Det anges dock i reciten, att man har betalt till och med 7 kronor 52 öre per kvadratmeter för markområden mycket nära det nu till försäljning ifrågasatta området. Det finns å andra sidan också områden, där man har betalt mindre än som här föreslås. Men när vederbörande boställsnämnd och de lokala myndigheterna över huvud taget ha kommit fram till ett pris av 1 krona 50 öre per kvadratmeter och när det dessutom inte finns någonting, som tyder på att Lunds stad har ansett detta pris för högt, så måste man ju fråga sig vilken anledning staten skulle kunna ha att sälja denna mark billigare. Ett pris av 1 krona 50 öre per kvadratmeter för prima jord, som ligger alldeles intill Lunds järnvägsstation, måste väl ändå sägas vara mycket facilt. Jag skulle tro att vi, som ha sysslat med markköp och markförsäljningar i städer, tycka att detta pris i och för sig är mycket lågt. Vi veta ju, att städerna ofta få betala mycket mera för den mark de köpa.

Da byggnadslånebyråns motivering så vitt jag förstår inte kan anses övertygande, med hänsyn till att den har presterat en cirkelbevisning, och då de lokala instanserna tydligen äro överens om priset, förefaller det mig vara allt skäl för kammaren att bifalla reservationens yrkande om ett pris av 1 krona 50 öre per kvadratmeter, vilket yrkande ansluter sig till det av boställsnämnden föreslagna och av alla hörda myndigheter utom byggnadslånebyrån tillstyrka priset.

Med denna motivering ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den vid denna punkt fogade reservationen av herr Johan Bernhard Johansson m. fl.

I herr Berghs yttrande instämde herr *Sundelin* och herr *Nilsson, Hjalmar*.

Ang. försäljning till Lunds stad av vissa fastigheter.

Herr statsrådet WEIJNE: Herr talman! Det är ju ingen stor fråga som här föreligger, och den meningsskiljaktighet, som tagit sig uttryck i statsutskottets utlåtande, hör inte precis till de besvärli-gare.

Här föreligga två yttranden i prisfrågan, det ena från boställsnämnden som vill, att priset skall vara 1 krona 50 öre per kvadratmeter, och det andra från byggnadslånebyrån, som ju har mycket stor erfarenhet då det gäller markaffä-rer i tätorter och som har stannat vid att föreslå ett pris av 82 öre per kva-dratmeter. Vi hade inom departementet att ta ställning till dessa båda bud. Man klandrar ofta staten och säger, att den driver upp markvärdena. Vi kommo för vår del till det resultatet, att man i detta fall borde välja det lägre priset, d. v. s. att man borde följa byggnadslånebyrån, vilket man faktiskt i allmänhet gör i sådana här frågor. Vi ansågo oss ha så mycket större skäl till detta som dels taxeringsvärdet utvisade ett re-lativt ringa belopp — om jag inte miss-tar mig mindre än hälften av det pris, som byggnadslånebyrån föreslagit — och dels byggnadslånebyrån kunde visa, att man på föredragning av jordbruksmi-nistern tidigare hade sålt mark till ett pris av just 82 öre kvadratmetern inom ett område, som ansågs vara ungefär lika välbeläget som det här ifrågavarande.

För mig finnes det ytterligare ett skäl att rekommendera det lägre priset. Sta-ten har som bekant ofta med Lunds stad att göra när det gäller olika uppgörelser. På dagens föredragningslista finns ett annat ärende, som gäller markbyte mel-lan Lunds universitet och Malmöhus läns landsting. I denna överenskommelse ingår bland annat, att landstinget så småningom skulle överta seminariet i Lund för annat ändamål och att staten skulle uppföra ett nytt seminarium. I propositionen upplyses det, att Lunds stad har förklarat sig ämnat ställa erforderlig tomtmark till förfogande för ett nytt seminarium. Det har därvid inte klart sagts ifrån, att detta skall ske utan kostnad för staten, men jag har i

alla fall tolkat stadens intentioner på det sättet.

Lunds stad visar alltså ett stort till-mötesgående mot de statliga myndighe-terna, ett tillmötesgående som jag kan vitsorda också från andra områden. Jag bör kanske i detta sammanhang erinra om att det här inte gäller att dra en ny institution till Lund — i sådana fall bruka ju alla städer lämna tomtmark gra-tis — utan att det gäller en institution, som man inte gärna kan flytta från Lund.

Då den allmänna bakgrunden är så-dan har jag för min del inte kunnat fin-na annat än att det är rimligare att i valet mellan de två bud, som ha förele-gat, stanna för det lägre budet, d. v. s. 82 öre kvadratmetern.

Jag tror att första kammaren gör klokt i att följa Kungl. Maj:t på denna punkt.

Herr LARSSON: Herr talman! Åtmins-tone föreföll det mig vid behandlingen inom utskottet som om man från reser-vanternas sida i detta fall kanske inte fäste sig så värst mycket vid priset. Det framskymtade däremot att man inte ha-de någon särskilt stark tilltro till bygg-nadslånebyråns sätt att värdera i de en-skilda fallen, och man riktade sig kan-ske också i viss mån mot de principer, efter vilka byggnadslånebyrån verkstäl-ler sina värderingar. Jag tror emellertid att vägande sakskalet tala för det förslag, som byggnadslånebyrån har kommit till och Kungl. Maj:t sedermera upptagit i propositionen.

Jag förnekar inte att det här ifrågava-rande markområdet kan ligga något bättre till än det som Råby Lilla beteck-nade området, om man utgår från var Lunds järnvägsstation ligger. Men de kartor vi i statsutskottet haft till vårt förfogande visa, att Råby ligger väl så bra till, då åtminstone vissa delar av detta markområde ingå i redan nu be-fintlig bebyggelse. Man kan naturligtvis ha olika utgångspunkter för sin bedöm-ning i detta fall, men enligt min upp-fattning kunna de här ifrågavarande markområdena anses likvärdiga.

Det framgår också av handlingarna, att

Ang. försäljning till Lunds stad av vissa fastigheter.

högst varierande priser ha förekommit vid försäljning av mark i Lunds stad. Priserna ha växlat från 19 öre till 7 kronor 52 öre per kvadratmeter, och då staten sålt mark ha priserna växlat från 70 öre till 1 krona 20 öre per kvadratmeter. Boställsnämnden har ju åberopat, att staden i ett annat fall har betalat 1 krona 50 öre kvadratmetern för jämförlig jord, men det framgår av handlingarna att denna jord köpts från ett fastighetsbolag. När ett markområde gått i handeln kanske mer än en gång är det inte så underligt, om priset blivit 1 krona 50 öre per kvadratmeter.

Den nu ifrågavarande fastigheten Källby ligger i förhållande till stadens centrala delar inte bättre till än fastigheten Råby Lilla, och i detta senare fall har på förslag av domänstyrelsen fastställts ett pris av 82 öre per kvadratmeter. Det skulle, som jag ser saken, vara rätt underligt om man när det gäller Källby skulle betinga sig ett pris av inte mindre än 1 krona 50 öre per kvadratmeter.

Den omständigheten, att den omdiskuterade jorden är avsedd att användas för lek- och idrottsändamål eller för park- och kyrkogårdsanläggning, bör enligt min mening inte ge anledning till att man i detta fall sätter ett högre pris.

Det förtjänar kanske också nämnas att den fastighet, som nu skall försälas, är taxerad till 44 000 kronor och att staten enligt byggnadslånebyråns förslag skulle betinga sig en köpeskilling av 108 300 kronor. Det årliga arrendebeloppet är för närvarande 2130 kronor, och jag skulle tro att om den nuvarande boställsinnehavaren eller någon annan fortfarande skall uppbära räntevakastningen, så kommer det inte att bli någon minskning i vederbörandes reella lönemånar.

Det för byggnadslånebyrån avgörande har tydligenvis inte varit det i generalplanen angivna ändamålet för detta markområde, såsom herr Bergh ville göra gällande, utan jag tror mig med hänvisning till vad jag nu sagt kunna påstå, att man med rent sakliga skäl kan

motivera det pris, som byggnadslånebyrån har kommit fram till och som Kungl. Maj:t och nu även utskottet förordnat.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Häri instämde herr *Pauli*.

Herr **JOHANSSON, JOHAN BERNHARD**: Herr talman! Jag kan inte erinra mig något fall, där man har behandlat ett ärende, som gäller statsmedel, på det sätt som han här gör.

Ecklesiastikministern har nu i debatten förklarat att det lägre priset är önskvärt med tanke på andra uppgörelser mellan staten och Lunds stad, och han har därvid hänvisat till ett ärende, som vi tidigare i dag ha behandlat. Jag vill då säga, att denna synpunkt inte har framförts i någondera av de bägge ifrågavarande propositionerna, och det har över huvud taget inte i någon form bringats till utskottets kännedom, att man borde ta hänsyn till sådana överväganden. Om sådana synpunkter haft betydelse, borde de väl ha framförts redan under förhandlingarna med Lunds stad.

Det ligger här faktiskt så till, såsom herr Bergh redan framhållit, att vederbörande boställsnämnd har gjort en värdering och kommit fram till ett pris av 1 krona 50 öre per kvadratmeter. Vid behandlingen inom utskottet har det upplysts av dem, som närmare känna till den ifrågavarande fastigheten, att boställsnämndens värdesättning är hållen i underkant. Det av boställsnämnden föreslagna å-priset och försäljningsvillkoren i övrigt ha tillstyrkts av skolöverstyrelsen, stiftsnämnden, kammarkollegium, justitiekanslersämbetet, statskontoret och domkapitlet, och även tjänsteinnehavaren har förklarat sig samtycka till försäljningen under förutsättning att han inte därigenom åsamkas någon reell löneminskning. Och så inträffar detta mycket ovanliga och egendomliga, att byggnadslånebyrån här i Stockholm anmodas att sända ned en man för att göra en värdering, och så åsätter han ett pris av 82 öre per kvadratmeter, vil-

Ang. försäljning till Lunds stad av vissa fastigheter.

ket pris sedan upptages som regeringens förslag.

Jag har här en karta som visar det nu ifrågavarande områdets belägenhet. Det är naturligtvis svårt för kammarens ledamöter att se detaljerna, men för den som är intresserad kan jag nämna att det är fråga om ett triangelformat område ganska nära Lunds järnvägsstation. Man kan inte säga annat än att denna mark är centralt belägen och är tomtmark, och vi ha nyss hört att i vissa delar av Lunds stad tomtmark sålts för upp till 7 kronor 52 öre per kvadratmeter.

Den från byggnadslånebyrån utskickade värderingsmannen har i stället till grund för prissättningen lagt en jämförelse med mark på Lilla Råby, en lantbruksegendom som inte alls till hela sin areal kan jämföras med tomtmark.

För att försvara det lägre priset säger man sedan, att Lunds stad har för avsikt att använda området till idrottsplats. Men sådana hänsyn böra vi inte taga, ty när Lunds stad blir ägare till marken, gör Lunds stad med marken vad den vill. Det kan hända att staden exploaterar området på annat sätt och gör sig en vinst på affären — det är ju här fråga om ett underpris på inte mindre än 90 000 kronor i jämförelse med det värde, som alla myndigheter utom byggnadslånebyrån ha åsatt. Jag skulle kunna anföra exempel från andra håll, där en stad fått köpa mark för att enligt egen uppgift tillgodose det mycket trängande behovet av byggnadstomter, men, sedan den väl blivit ägare till marken, använt den till helt annat ändamål. En sådan sak kan inträffa även i detta fall.

Jag måste konstatera att det inte kan vara riktigt att så som här har skett frånga den värdering, som gjorts av myndigheter som haft erfarenheten och sakkunskapen att bygga på, för att i stället följa synpunkter, som i detta fall så vitt jag förstår måste vara helt ovidkommande. Byggnadslånebyråns representant har tydligen strävat efter att sätta markvärdet så lågt som möjligt för att hålla nere priset på byggnadstomter.

Detta kan vara en vällovlig strävan, men det är inte säkert att resultatet blir det åsyftade, ty sedan Lunds stad blivit ägare till marken kan den, såsom jag nyss sade, upplåta en del därav till byggnadstomter och göra sig en ganska god vinst.

Det är fullkomligt orimligt att handlägga ett ärende som detta på det sätt, som här har skett, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr BERGH: Herr talman! Jag tror inte det är riktigt ändamålsenligt att uppfatta motsättningen mellan å ena sidan byggnadslånebyråns inställning till denna fråga och å andra sidan de övriga remissmyndigheternas på det sätt som min vän herr Larsson gjorde, då han menade att ett underkännande av byggnadslånebyråns värdering skulle innebära ett underkännande av dess kompetens. En sådan slutsats får man inte dra.

Det förefaller mig i stället som om vi, eftersom väl ändå de allra flesta av oss äro kommunalmän, som haft med sådana här affärer att göra, skulle kunna pröva denna fråga ganska självständigt och bedöma om det är rimligt, att staten skall sälja mark till en stad för 82 öre kvadratmetern, när denna mark ligger i omedelbar närhet av järnvägsstationen och inte långt från stadens centrum och när man vidare icke med visshet vet, vartill denna mark kommer att användas. Om vi pröva denna fråga självständigt i ljuset av de erfarenheter, som vi väl litet var ha då det gäller sådana affärer, måste vi efter vad jag kan förstå komma till enighet om den uppfattningen, att ett pris av 1 krona 50 öre per kvadratmeter är ett mycket lågt pris.

Herr Larsson gjorde gällande — jag förmodar att det berodde på något missförstånd — att domänstyrelsen sålt mark till det lägre priset. Även i det fallet var det nämligen byggnadslånebyrån som gjorde den värdering, som domänstyrelsen sedan följde. Det ter sig alldeles uppenbart att 1 krona 50 öre är ett mycket hyggligt pris, och jag har för min del

Ang. försäljning till Lunds stad av vissa fastigheter.

svårt att förstå, hur man anser sig kunna motivera en försäljning till lägre pris.

Den omständigheten att detta område möjligen skall komma att användas till idrottsplats kan inte utgöra skäl för riksdagen att besluta ett lägre pris. Vi ha ju andra former för att stödja anläggningen av idrottsplatser. I riksstaten finns upptaget ett särskilt anslag, ur vilket kommuner och företag i vanlig ordning kunna få statsbidrag till idrottsanläggningar. Vi böra pröva detta ärende som en markförsäljningsfråga och inte snegla på om marken skall användas för idrottsändamål eller inte. Det är Lunds stad obetaget att liksom andra, som anlägga idrottsplatser, i vanlig ordning söka och erhålla subvention av staten för det ändamålet.

Ingenting av vad från den andra sidan anförts kan sålunda, herr talman, rubba min övertygelse att den av elva ledamöter av statsutskottet omfattade reservationen bör bifallas.

Herr NILSSON, HJALMAR: Herr talman! Jag känner synnerligen väl till den gård det här gäller; jag har inte kunnat undgå att lägga märke till den de tusentals gånger jag har passerat förbi den. Jag känner också till ärendet från dess handläggning i Lunds stiftsnämnd.

Jag vill till att börja med framhålla att boställsnämndens kompetens i fråga om behandlingen av detta ärende måste anses ligga på en mycket hög nivå. Alla som känna till denna fråga äro nog tämligen på det klara med att boställsnämnden har gjort en mycket objektiv värdering och åsatt ett synnerligen humant pris. Det kom därför såsom en fullständig överraskning, när byggnadslånebyrån gav ett direkt underbud.

Herr Larsson gjorde en jämförelse med försäljningen av kronoegendomen Råby Lilla, men jag vill då påpeka, att det bara är en mycket liten del av denna kronoegendom, som har ett så bra läge i förhållande till Lunds stad som ifrågavarande skolegendom har. En stor del av kronoegendomen ligger ganska avlägset från staden och kan inte inom

överskådlig tid tänkas bli utnyttjad på samma sätt som det jordområde det nu är fråga om.

Det finns således, såvitt jag kan bedöma, ingen som helst anledning att frånga den värdering, som boställsnämndens ordförande här gjort.

Herr ANDERBERG: Herr talman! Jag har en annan uppfattning i denna fråga än den som nu närmast företrädades av herr Nilsson. Jag känner också till båda dessa egendomar, även om jag inte deltagit i värderingen av den nu ifrågavarande gården. Jag var emellertid för kort tid sedan nere och tittade på den.

Jag kan inte förstå varför Källby nr 2 skall åsättas ett högre värde än Råby Lilla, som enligt vad man bestämt skall försälas till ett pris av 82 öre per kvadratmeter. Egendomen Råby ligger intill stora infartsvägen till Lund — dock självfallet inte hela egendomen — och utgör således till stor del tomtmark, som på ett utmärkt sätt kan exploateras för bostadsändamål. Om man bestämmer priset på Källbyegendomen med ett taxeringsvärde för jorden av 44 000 kronor och en arrendeavgift av 2 100 kronor så pass högt som 108 300 kronor, har man enligt mitt förmenande nått ett resultat som är tillfredsställande.

Vi ha i jordbruksutskottet rätt ofta att ta ställning till frågor om försäljning av egendomar, och vi bruka då alltid försöka få till stånd ett rimligt pris. Jag kan inte finna att det är något underpris som ifrågasatts för denna egendom. Det är klart att när det gäller priser kan man ha olika uppfattningar. Om denna gård hade gått i den allmänna handeln eller utgjort ett mindre område, är det givet, att man kunde ha fastställt ett högre pris. Här gäller det dock en egendom på något över 13 hektar, och då får man väl inte betrakta hela området såsom tomtmark utan såsom till stor del råmark.

De upplysningar, som jag har inhämtat dels av tillgängliga handlingar och dels på ort och ställe, ha inte givit vid handen, att man bör göra någon skillnad i

Ang. försäljning till Lunds stad av vissa fastigheter.

fråga om priset på de två egendomar som här varit på tal.

Jag tycker att den bevisföring, som utskottets talesman herr Larsson på denna punkt framlagt, var fullt riktig. Jag skulle ha kunnat instämma med honom, men jag har velat ge uttryck även för de synpunkter, som jag har på denna fråga, och från dessa synpunkter hemställer jag om bifall till utskottets förslag.

Herr JOHANSSON, JOHAN BERNHARD: Herr talman! Till vad jag nyss sade kan läggas den upplysning, som viingo i statsutskottet och som jag glömde att nämna, nämligen att köparen, Lunds stad, har accepterat priset 1 krona 50 öre per kvadratmeter, varför det här är fråga om en prissättning, som ligger under den sakkunniga boställsnämndens värdering, under vad de hörda myndigheterna tillstyrkt och under vad köparen själv har velat godkänna. Det är det faktum, att man avhänder sig 90 000 kronor utan något som helst tvingande skäl, som jag betecknar såsom en mycket egendomlig handläggning av förevarande ärende.

Herr OLSSON, OSCAR: Herr talman! Jag ämnar inte säga många ord i denna fråga. Jag får bekänna, att jag tydligen inte har fäst tillräckligt stor vikt vid detta ärende att döma av den allvarliga debatt som nu har förts.

Vad först och främst beträffar anmärkningen av statsutskottets ordförande i anledning av departementschefens anförande, varvid framkommo saker och ting, vilka det skulle ha varit värdefullt att få upplysningar om i utskottet, vill jag säga, att vi på avdelningen ju hade reda på att det här gällde frågor, som stodo i sammanhang med varandra, men det var ingen som tänkte, att det var av någon avgörande vikt och betydelse att allt detta kom fram i debatten. Det fanns för övrigt reservanter i avdelningen, som ju kunde ha framfört dessa synpunkter, i fall de hade ansett att de kunde ha någon betydelse för avgörandet i utskottet.

Saken ligger verkligen så enkelt till

som departementschefen redogjort för i sitt anförande. Konstigare är det inte. Det är fråga om försäljning av en till 44 000 kronor taxerad egendom för ett pris av 108 000 kronor. Så få vi veta, att sakkunniga värderingsmän ha kommit fram till en ännu högre försäljningssumma. Jag får ju säga, och det är väl däri mitt lättsinne består, att jag inte från början kunde tillägna mig något större intresse för de olika buden i denna fråga. Vad beträffar kompetensen hos de olika värderande myndigheterna har såvitt jag förstår ingen underkänt statens byggnadslånebyrås kompetens i detta hänseende, lika litet som vi, som gått på utskottets linje, ha underkänt de andra myndigheternas kompetens. De sakska, som framförts av byggnadslånebyrån, förefalla för den som i likhet med mig inte är så värst initierad i tomtaffärer vara fullkomligt övertygande. Det har påpekats, vilket inte har kunnat förnekas, att jämförlig mark av statens byggnadslånebyrå på uppdrag av domänstyrelsen år 1947 — det är således inte i någon avlägsen forntid — har åsatts ett värde av 82 öre, eller samma värde som byggnadslånebyrån här har kommit fram till.

Nu förstår jag ju, att det kan vara åtskilliga som anse, att detta sätt att resonera är bra enkelt. Jag är ledsen att jag inte kan komma fram till något mera invecklat resonemang, när det gäller denna fråga, utan verkligen anser den så pass enkel.

Jag ber således, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Lagförslag om försäkringsrörelse.

Herr *Johansson, Johan Bernhard*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 103 punkten 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som infattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 61;

Nej — 62.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1947/48 till riksbankens avbetalningslånefond, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pensionsreglering för vissa befattningshavare vid statens krisorgan jämte i ämnet väckta motioner;

nr 35, i anledning av väckt motion om utredning av frågan om reservbarnmorskornas pensionsförmåner;

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgivande av liv-

räntor till Lilly Holmin, Karin Persson och B. H. E. Sjölander; samt

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1947/48, såvitt angår tolfte huvudtiteln.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Lagförslag om försäkringsrörelse.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 34, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om försäkringsrörelse, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 6 februari 1948 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 50, som behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om försäkringsrörelse och

2) lag angående införande av nya lagen om försäkringsrörelse.

I förslaget till lag om försäkringsrörelse var 4 § 1 mom. så lydande:

De som vilja stifta försäkringsaktiebolag skola upprätta bolagsordning samt därå söka Konungens stadfästelse. Avser bolagets rörelse livförsäkring eller avser rörelsen annat slag av försäkring för all framtid eller för längre tid än tio år, skola tillika enligt vad i 9 § sägs upprättas särskilda grunder för verksamheten samt därå sökas Konungens stadfästelse. Bolagsordningen och grunderna skola vara försedda med stiftarnas bevittnade namnunderskrifter.

Konungen prövar bolagsordningens och grundernas överensstämmelse med denna lag samt lag och författning i övrigt, så ock om och i vad mån därutöver, med hänsyn till omfattningen och beskaffenheten av bolagets rörelse, särskilda bestämmelser må erfordras.

Finnes den tillämnade rörelsen behövlig och även eljest ägnad att främja en sund utveckling av försäkringsväsendet, stadfäster Konungen bolags-

Lagförslag om försäkringsrörelse.

ordningen och grunderna samt beviljar koncession tills vidare eller, där särskilda omständigheter föranleda därtill, för bestämd tid, högst tio år, och därutöver intill slutet av då löpande räkenskapsår.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft följande i anledning av propositionen inom riksdagen väckta motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 271 av herr *Karlsson, Gottfrid*, m. fl.,

nr 272 av herr *Ewerlöf* m. fl.,

nr 273 av herr *Ewerlöf* m. fl.,

nr 274 av herrar *Ewerlöf* och *Wistrand*,

nr 275 av herr *Ewerlöf* samt

nr 276 av herrar *Englund* och *Osvald*, ävensom

inom andra kammaren:

nr 420 av herr *Kristensson* m. fl.,

nr 421 av herrar *Onsjö* och *Larsson* i Luttra,

nr 427 av herr *Ljungqvist* m. fl.,

nr 428 av herrar *Ljungqvist* och *Kristensson* samt

nr 429 av herrar *Ljungqvist* och *Johnansson* i Mysinge.

I de likalydande motionerna I: 273 och II: 429 hade yrkats, att i 4 § 1 mom. tredje stycket i förslaget till lag om försäkringsrörelse orden »behövlig och även eljest» måtte utgå.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

A) att riksdagen — med förklarande, att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i de genom propositionen framlagda lagförslagen — måtte för sin del antaga två under punkten införda, med 1 och 2 betecknade förslag till lagar i nu ifrågakommande ämnen;

B) att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att, i fall då försäkringsaktiebolag upplöstes i anledning av att dess försäkringsbestånd överlätits till annat försäkringsbolag, vilket ägde samtliga aktier i förstnämnda bolag, ef-

ter särskild framställning från vederbörande medgiva befrielse från skattskyldighet enligt förordningen den 27 juni 1927 om skatt vid utskiftning av aktiebolags tillgångar;

C) att motionerna I: 271—276 samt II: 420, 421 och 427—429, i den mån de icke kunde anses besvarade genom utskottets hemställan under A) och B), icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anmälts av herrar *Ewerlöf, Löthner* och *Ljungqvist*, vilka vid behandlingen av 4 § i förslaget till lag om försäkringsrörelse inom utskottet yrkat bifall till likalydande motionerna I: 273 och II: 429.

Herr **EWERLÖF**: Herr talman! Såsom framgår av handlingarna har utskottet i stort sett kommit fram till ett enhälligt förslag i detta mycket digra och som jag föreställer mig för lekmannen tämligen svårberästrade ämne. Det är ju i och för sig inte märkvärdigt, att så har kunnat ske, då ju detta förslag knappast aktualiserar några politiska tvistefrågor utan i allt väsentligt rör sig på det tekniska planet.

En av mig jämte ett par andra medlemmar av kammaren väckt motion har emellertid givit mig anledning att till utskottets utlåtande göra en reservationsanteckning i fråga om de föreslagna koncessionsvillkoren för försäkringsbolag.

Jag erinrar kammaren om att enligt den lag, som för närvarande gäller, ett bolag anses böra beviljas koncession så snart bolaget uppfyller vissa rent formella kriterier. I detta avser man nu att åstadkomma en ändring genom att man föreskriver villkor för koncession av både kvantitativ och kvalitativ innebörd. Det heter i 4 §, att en rörelse för att koncession skall kunna beviljas »skall vara behövlig och även eljest ägnad att främja en sund utveckling av försäkringsväsendet».

I motionen ha vi gjort gällande, att det förefaller onödigt att uppställa denna dubbla fordran. Det synes oss rikti-

Lagförslag om försäkringsrörelse.

gare och enklare att för beviljande av koncession endast fordra, att rörelsen prövas vara ägnad att främja en sund utveckling av försäkringsväsendet. Man frågar sig, om det kan ifrågakomma att vägra koncession för ett företag, som uppfyller denna kvalifikation. Är en rörelse ägnad att främja en sund utveckling av försäkringsväsendet måste den väl också anses behövlig. Genom att understryka både behövligheten och egenskapen att främja en sund utveckling av försäkringsväsendet har det rent kvantitativa momentet fått en sådan betoning, att risk kan föreligga för att bestämmelsen kommer att tillämpas på ett sätt, som leder till ett alltför statiskt tillstånd på detta område. Och det är nu en gång för alla klart, att för en sund utveckling av försäkringsväsendet är konkurrensen av avgörande betydelse.

Nu skall jag gärna medge, att det sätt varpå statsrådet har beskrivit, hur denna bestämmelse skall tillämpas, närmar sig den ståndpunkt som vi ha intagit i motionen. När vi nu inte ha lyckats övertyga utskottet om att den av oss föreslagna formuleringen är att föredraga, gör jag mig inte några som helst illusioner om att i detta, jag medger det gärna, ganska subtila ämne ha större framgång i kamrarna. Jag tror därför att jag gör alla en tjänst om jag förklarar att jag, trots att jag beklagar att denna paragraf inte fått den utformning som vi föreslagit, inte avser att ställa något yrkande. Jag hoppas därmed också förenkla debatten i detta ärende.

Jag har jämte andra haft ytterligare ett motionsyrkande, som utskottet icke biträtt. Det gäller den gräns, inom vilken inteckning i fastighet skall vara belägen för att kunna läggas såsom säkerhet i försäkringsfonden. I lagförslaget fordras för detta ändamål, att alla inteckningar skola vara belägna inom två tredjedelar av fastighetens taxeringsvärde. I motionen har gjorts gällande, att denna gräns borde höjas från två tredjedelar av taxeringsvärdet till tre fjärdedelar av detsamma i fråga om fastigheter, som försäkringsbolagen själva

äga, antingen direkt eller indirekt genom förvaltningsbolag. Såsom motiv för denna höjning ha vi åberopat att några marginaler för oguldna skatter, kostnader och räntor icke behövde förutsättas beträffande dessa fastigheter och att deras allmänna standard och underhåll finge anses betydligt överstiga genomsnittet, varför man utan någon som helst risk borde kunna medge att gränsen beträffande dessa fastigheter flyttades upp till tre fjärdedelar av taxeringsvärdet.

Utskottet har visserligen inte biträtt detta yrkande, men vill inte heller underkänna de skäl, som åberopats till förmån för en dylik höjning. Utskottet har tydligen närmast menat, att denna fråga bör inom en nära framtid kunna lösas i ett annat sammanhang, då man har anledning att överväga en ändring av de regler, som nu föreslås med avseende på fastighetsbelåningen i övrigt. Under sådana förhållanden har jag ansett mig kunna underlåta att på denna punkt anteckna reservation till utskottets utlåtande.

Av de få ord jag yttrat torde ha framgått, herr talman, att jag anser mig oförhindrad att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr ENGLUND: Herr talman! I såväl försäkringsutredningens yttrande som propositionen och utskottsutlåtandet förekomma vissa uttalanden, som inte ha kommit till uttryck i lagtexten men som ändå torde komma att bli relativt bindande för den fortsatta utvecklingen på detta område. En del av dessa uttalanden gäller delägarnas inflytande på försäkringsbolagen. Det är mycket skrivet om detta av försäkringsutredningen och i propositionen, och dessa uttalanden förutsätta en grundlig omdaning av de nuvarande förhållandena. Man har inte kunnat anknyta de nya formerna till en exemplifiering hämtad från redan förefintliga förhållanden. Det är ett resonemang som föres helt a priori.

I en av mig jämte en annan ledamot av kammaren väckt motion har jag försökt att mot bakgrunden av personliga

Lagförslag om försäkringsrörelse.

erfarenheter från detta fält visa, att förevarande spörsmål varit förtjänt av en mera ingående utredning och att det inte kan anses antagligt, att man på de vägar, som relativt vagt angivits i utredningen och i propositionen, kan nå ett tillfredsställande resultat. Jag måste för min personliga del sätta ett frågetecken redan för den grundtanke om ett delägarinflytande, grundat på en allmän delägaromröstning, som i detta hänseende är den springande punkten i utredningens och propositionens förslag.

Någon gång före förra världskriget skrev en engelsman, lord Bryce, ett arbete om de moderna demokratierna, som har blivit klassiskt. I detta arbete, som i nu berörda hänseende säkerligen skulle ha fått en än försiktigare utformning om det hade skrivits i dagens läge med utnyttjande av de erfarenheter som vunnits sedan dess, säger lord Bryce, att man får akta sig för att ens på det politiska fältet anse den allmänna rösträtten såsom en naturrätt. Dess lämplighet eller olämplighet måste ses mot bakgrunden av de särskilda förhållandena i de länder, där det är ifrågasatt att tillämpa den. Dess lämplighet måste vara beroende exempelvis på den allmänna bildningsnivån, det allmänna medborgerliga intresset och graden av den komplikation, som samhällsärendena i landet anger.

Och jag tror, att om man flyttar över problemställningen till områden vid sidan om det politiska området, till de associationsformer som finnas inom staten, har man ännu större anledning att låta dessa frågor om formerna för det folkliga inflytandet avgöras på rent empirisk grundval, utan att man lägger några doktrinära synpunkter till grund.

Om vi se på vårt eget författningsliv, sådant det utvecklats utan någon doktrin i detta hänseende, finner man också exempelvis att vi, när kommunerna blevo så stora att det var svårt att få ett riktigt uttryck för medborgarmeningen genom röstningen på kommunalstämmorna, övergingo till kommunalfullmäktige. Vi ha en kvantitativ gräns i vår

kommunalförfattning, där denna övergång göres obligatorisk och vi ha både inom vårt allmänna författningsliv och vårt fria föreningsliv både sekundära och tertiära representationer.

Just på det fält där vi nu röra oss, försäkringsens, har jag haft tillfälle att se representationsproblemet från två aspekter. Jag har haft tillfälle att se det i en försäkringsförening, i lagen kallad för understödsförening, i anslutning till en ideell organisation, och inom ett medelstort bolag. Det representativa systemet grundat på delägarnas röstning har i det förra fallet fungerat utmärkt. Antalet delägare är emellertid endast ett par tusen. Men om jag, som propositionen förutsätter, tänker mig detta system överflyttat till ett stort försäkringsbolag med många hundra tusen delägare, måste jag säga mig, att förutsättningarna äro väsentligt olika, och det finns ingen anledning att säga, att den lösning, som är ändamålsenlig på det ena fältet, är den riktiga och ändamålsenliga också på det andra.

Det har också visat sig, att när man nu förberedelsevis har försökt att konstruera en lämplig representationsform med en delägareröstning såsom utgångspunkt, har man kommit fram till ytterligt artificiella lösningar, som sannolikt bara komma att leda till en pappersexcercis, där delägarna inte få något reellt inflytande. Skulle de mot förmodan bli reellt inflytande, är det risk för att röstningsorganisationens sätt att verka kommer att bli ytterst godtyckligt och lätt kan bli utgångspunkt för karriärstiska strävanden inom organisationen i strid med det verkliga intresset hos majoriteten av försäkringstagarna.

Jag skulle utan att vilja trötta kamraren med att i detalj diskutera detta komplicerade problem vilja vädja till statsrådet, som genom utskottsutlåtandet får hela avgörandet i detta ärende, att gå till denna koncessionsprövning helt obunden av doktrinära synpunkter och att inte kräva ändringar i andra lägen än när det på grund av hittills rådande förhållanden har visat sig, att försäkringstagarnas intressen reellt ha åsido-

Lagförslag om försäkringsrörelse.

satts på det ena eller andra sättet. Genom den kontrollapparatur, som redan finns i den nuvarande försäkringslagen och som genom den väldiga utvidgning av försäkringsinspektionens befogenheter, som föreslås i det föreliggande förslaget, ytterligare kommer att utbyggas, är i själva verket efter mitt sätt att se full trygghet skapad för att alla intressen, som försäkringstagarna rimligen kunna ha, komma att tillgodoses. Och om det skulle visa sig att någon lucka i detta hänseende kommer att yppa sig, tror jag att det är angeläget att man från regeringens och från föredragande statsrådets sida finner former, som inte tvinga till ett allmänt med nödvändighet på ringa intresse grundat deltagande i omröstningar från försäkringstagarna, vilka inte rimligen för en försäkring av obetydlig storleksordning, exempelvis en cykelstödsförsäkring på en femma, kan åläggas att ägna så stor uppmärksamhet åt det försäkringsföretag i vilka de tilläventyrs tagit denna försäkring, att de bli kompetenta medbedömare av vilka som lämpligen böra handha ledningen av detta företag.

Jag skall, herr talman, för ögonblicket nöja mig med att uttala dessa allmänna önskemål beträffande den kommande koncessionsprövningens inriktning på denna punkt.

Herr AHLKVIST: Herr talman! Med anledning av herr Ewerlöfs och herr Englunds anföranden ber jag att helt kort få anföra några synpunkter, som varit vägledande för utskottet vid dess ställningstagande i denna fråga.

Vad först beträffar herr Ewerlöfs reservation, som går ut på att vid beviljandet av koncession den kvalitativa behovsprövningen skulle vara tillräcklig och att således någon kvantitativ behovsprövning ej borde ske, vill jag säga, att man nog får se denna fråga i sammanhang med önskvärdheten av en koncentration av försäkringsverksamheten. Vi ha kanske ett alltför stort antal försäkringsföretag i detta land. Jag kan erinra om att det finns inte mindre än

142 verksamma riksbolag, något fler läns- och häradsbolag, förutom alla sockenbolag, vilka vi ju här kunna bortse från, då de inte i detta sammanhang ha så stor betydelse.

Herr Ewerlöf ansåg att om man vid beviljandet av koncession tillämpade behovsprövningen för strängt kunde detta komma att medföra, att konkurrensen blev lidande därpå. Jag skulle i detta sammanhang vilja fråga, huruvida inte det stora antal bolag, som redan finns, är tillräckligt för att upprätthålla en fullt tillfredsställande konkurrens på detta område. Jag tror mig för övrigt våga tillägga, att erfarenheten visat, att konkurrensen mellan alltför många bolag långt ifrån leder till något förbilligande av omkostnaderna, utan snarare tvärtom för med sig en ökning av omkostnaderna och därmed också ett fördyrande av försäkringarna. Även ur den synpunkten är det alltså uppenbart, att det är önskvärt med en begränsning av antalet bolag, och jag tror inte det är oriktigt om jag säger, att försäkringsväsendets målsmän själva ha erkänt detta.

Herr Ewerlöf säger vidare, att om ett bolag vill starta i syfte att främja nya idéer inom försäkringsverksamheten, skulle detta kunna hindras på grund av att det kvantitativa behovet icke föreligger. Jag vill i det sammanhanget endast uppställa den frågan: Om det verkligen skulle komma upp några idéer, ägnade att främja en sund utveckling inom försäkringsverksamheten, kunde det då inte vara möjligt, att dessa synpunkter kunde göra sig gällande inom de nu bestående bolagen? Jag kan väl knappast tänka mig, att konservatismen inom försäkringsbolagen är så stor, att man inte skulle vara mottaglig för nya idéer. Och om det verkligen vore på det sättet, att inget av de befintliga företagen skulle vara mottagligt för nya idéer för främjande av en sund utveckling inom denna verksamhet och man alltså skulle kunna säga, att de nuvarande bolagen totalt stelnat i formerna, då föreställer jag mig att det skulle föreligga ett verkligt behov av att star-

Lagförslag om försäkringsrörelse.

ta ett nytt bolag, och då kan följaktligen inte heller denna kvantitativa behovsprövning utgöra något hinder här för.

Detta är i huvudsak de synpunkter, som i utskottet lagts på denna fråga och anledningen till att utskottet icke ansett sig kunna tillstyrka herr Ewerlöfs motion.

Vad sedan gäller herr Englunds motion om associationsformerna och delägarnas inflytande, så vill jag i det sammanhanget först erinra om att redan 1942 års försäkringsutredning i sitt betänkande hade tagit upp frågan om delägarnas inflytande inom de ömsesidiga försäkringsbolagen. Deras förslag har inte varit föremål för någon anmärkning från försäkringsväsendets målsmän, inga remissinstanser ha haft någonting att invända mot detta, och även första lagutskottet delar den uppfattningen, att det i ett ömsesidigt försäkringsbolag bör finnas ett delägarinflytande. Första lagutskottet går nämligen ut ifrån att ett ömsesidigt bolag bygger på kooperativ grund, och då böra som sagt också delägarna vara tillförsäkrade ett verkligt inflytande.

Man kan icke säga, att detta för närvarande är fallet inom samtliga bolag. Försäkringsutredningen redovisade i sitt betänkande några ytterlighetsfall. Man nämnde ett par ömsesidiga försäkringsbolag, där delägarinflytandet var tillfredsställande ordnat, och man nämnde å andra sidan ett par andra ömsesidiga försäkringsbolag, där man måste säga att delägarinflytandet var långt ifrån tillfredsställande. I de två senare bolagen fanns garantikapital. I det ena fallet ägdes detta av verkställande direktören, i det andra av ett utländskt försäkringsbolag. I båda fallen var vid kapitalet knutet 1 000 röster på bolagsstämman, medan varje delägare hade en röst. Detta innebar, att 1 001 försäkringstagare måste möta upp för att överrösta verkställande direktören, respektive det utländska försäkringsbolaget. Det är ganska naturligt, att det med ett sådant delägarinflytande icke kan

skapas något intresse hos delägarna att deltaga i bolagets verksamhet.

Detta är, som sagt, ytterlighetsfall. Det är klart att däremellan ligga olika former för delägarnas inflytande i de olika bolagen. Vad som här föreslagits är att vissa minimikrav skola uppfyllas i fråga om delägarnas inflytande, därest koncession i fortsättningen skall beviljas. Vad beträffar associationsformer och övriga detaljer om delägarinflytande har första lagutskottet icke gått närmare in på detta spörsmål utan hänvisar till att det faller inom ramen för det uppdrag, som 1945 års försäkringsutredning sysslar med. Och när det i motionens kläm yrkas, att riksdagen skulle begära ny utredning i dessa ting, vill jag endast erinra om att första lagutskottet har inte för sed att föreslå riksdagen att skriva till Kungl. Maj:t och begära utredning i ett ämne, som är föremål för pågående utredning. Av denna anledning har alltså lagutskottet inte heller ansett sig kunna tillstyrka herr Englunds motion.

Med stöd av det nu anförda ber jag alltså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ENGLUND: Vad herr Ahlkvist sade skulle ha varit tillfredsställande, om man kunnat avvakta en sådan utredning. Men nu är det i själva verket så att man förutsätter, att vid den koncessionsprövning som äger rum före slutet av detta år nya, av den senare försäkringsutredningen icke utformade grundsatser om delägarinflytande skola tillämpas. Man har således vid den koncessionsprövning, den prövning av bolagets vara eller icke vara, som skall äga rum, som riktlinje bara de allmänna, vagt formulerade direktiven i 1942 års försäkringsutrednings betänkande och i den kungl. propositionen. Det hade verkligen varit i hög grad önskvärt, om riksdagen hade fått något tillfälle att ta del av något mera preciserade riktlinjer för denna koncessionsprövning.

Herr Ahlkvist har exemplifierat nu rådande missförhållanden med några extrema fall på uteslutning av varje del-

Lagförslag om försäkringsrörelse.

tagarinflytande, om vilka väl alla äro överens att de äro förkastliga. Men i den mån jag haft tillfälle att följa denna debatt är det mitt allmänna intryck, att det är meningen att inte bara dessa utan praktiskt taget alla de nu förefintliga stora försäkringsbolagen skulle tvingas över i nya former för delägarinflytandet och att detta skulle ske även i det fall, då en allmän bolagsstämma med fri rösträtt för alla delägare efter deras försäkringsbestånds storlek redan väljer en delegeradeförsamling. Om endast ett ringa antal personer besöka denna bolagsstämma, så är det i och för sig enligt de uttalanden, som gjorts här i motiveringen, ett bevis för att anordningen är otillfredsställande, och med lock och pock skola bolagets försäkringstagare tvingas in i denna omröstningsruljans, även om de bara ha en cykelförsäkring på 5 kronor i företaget. Det är denna tanke, att man inte skall nöja sig med det intresse, som naturligt växer fram hos delägarna i dessa företag genom att de sluta upp på bolagsstämma, utan att man med lock och pock skall tvinga fram en allmänare röstning, även om delägarna äro fullt nöjda med bolagets ledning och inte känna något behov att avdela något större intresse åt denna försäkring, det är denna tankegång, herr Ahlkvist, och inte benägenheten att konservera de extrema fallen, som utlöst kritiken i min motion. Och jag har inte kunnat se att försäkringsutredningen eller statsrådet i sin motivering för förslaget ha kunnat anvisa en praktisk väg som till rimlig kostnad förverkligar önskemålet om allmän delägarröstning. Jag kan inte heller finna, att det i propositionen har påvisats, att det är nödvändigt för försäkringsrörelsens sundhet att skaffa fram på artificiell väg ett dylikt ökat deltagande i den omröstningsprocedur genom vilken försäkringsledningen utses.

Statsrådet KOCK: Herr talman! Det är mig ett nöje att vid detta tillfälle få ge uttryck åt min tillfredsställelse över att detta stora lagförslag efter de långvariga förarbetena har kunnat föras i hamn och

över att utskottet har ansett sig kunna acceptera det i propositionen framlagda förslaget med vissa smärre undantag, som jag för min del icke har något att erinra emot. Det är så mycket mer glädjande, som man i detta lagförslag har fått grundfäst den s. k. skälighetsprincipen, vilken är ett uttryck för en uppfattning av försäkringsväsendet som en social funktion. Denna princip har inte heller stött på någon opposition, utan man har accepterat konsekvenserna av den i lagen.

De synpunkter, som här ha framförts av herr Ewerlöf i vad det gäller behovsprövningen, ha redan bemötts av herr Ahlkvist. Jag vill på den punkten medge, att tillämpningen av koncessionsvillkoren kan, om den icke handhaves i den rätta andan, leda till en stagnation. Även de villkor som herr Ewerlöf anser sig kunna acceptera skulle ju, om de tillämpades i felaktig riktning, kunna medföra en konservering av de existerande förhållandena.

Jag har svårt att förstå, att en kanske starkare betoning på behovsprincipen, på att företaget skall vara behövt, skall medföra större risker i detta hänseende. Man får också komma ihåg, att en nyetableringskontroll på detta område — om man får kalla det så — har andra motiv än nyetableringskontroll på andra områden av näringslivet. Den avser inte att skapa monopolskydd åt företagen. Hela lagens anda är sådan, att man skall tillgodose försäkringstagarnas — köparnas — intressen, och detta är en garanti för att ett sådant koncessionsskydd icke blir en form av monopolisering. Försäkringstagarnas intresse fordrar att man följer utvecklingen och ser till att där en ökad konkurrens skulle vara behövt, där skall en sådan också komma till stånd.

I fråga om herr Englunds anmärkning — vill jag påpeka, att i lagförslaget, sådant det är utformat, och i motiveringen har fastlagts, hur försäkringstagarnas delägarskap i de ömsesidiga bolagen skall kunna utformas. Jag får av herr Englunds anförande det intrycket, att här skulle komma horder av sådana som tagit cykelförsäkringar på 5 kronor för

Förslag till lantarbetstidslag.

att rösta på bolagsstämmor, vilket ju kanske skulle synas något egendomligt. Men här finns enligt lagförslaget möjligheten att utse delegeradeförsamlingar, den form som man har tänkt sig skulle kunna användas just vid de större bolag, där de förhållanden som herr Englund framfört kunna vara att finna och där man alltså har ett så stort antal försäkringstagare, att man icke kan tänka sig att de skulle kunna direkt utöva sitt inflytande på bolagets ledning. Jag vill också erinra om att vi i vissa redan existerande försäkringsföretag ha en representation från försäkringstagarna, där man har kunnat utnyttja deras organisationer, såsom t. ex. i SPP, där jag själv haft tillfälle att följa arbetet på nära håll. Sådana möjligheter kunna ju också stå öppna på andra håll.

Jag tror inte att de faror, som herr Englund har pekat på, kunna vara så stora. Jag tror att man med försäkringsföretagens egen hjälp skall kunna finna former för en representation, där man undviker att denna bara blir en formalitet eller ett »pappersmaskineri», som herr Englund uttryckte sig.

Herr ENGLUND: Herr talman! Det är inte representationen, som jag fruktar skall bli en formalitet, utan det är delägarröstningen bakom representationen.

När jag, herr talman, tog upp exemplet med den där cykelstöldförsäkringen, var det helt enkelt ett exempel, hämtat ur erfarenheten. Det var faktiskt en advokat, som vid ett tillfälle hade samlat ihop ett stort antal innehavare av sådana där cykelförsäkringar och berett sig att övertaga ledningen av ett försäkringsföretag. Detta förebyggdes genom skickliga åtgärder från bolagsledningens sida, men det hängde på ett hår att en godtycklig omkastning av bolagets ledning skulle ha ägt rum.

Jag tror således att det finns all anledning att visa försiktighet, inte i fråga om delegeradeförsamlingarna — jag är fullkomligt ense med statsrådet om deras ändamålsenlighet — men när det gäller att utforma regler för hur dessa dele-

geradeförsamlingar skola tillkomma. Det gäller att utforma dem så att inte obehöriga intressen få ett friare spelrum än de för närvarande äga.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu ifrågakvarande utlåtandet hemställt.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa inskränkningar i utländsk försäkringsanstalts rätt att driva försäkringsrörelse här i riket; och

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag rörande överflyttande av vissa till justitiedepartementet hörande ärenden från Kungl. Maj:t till underordnad myndighet m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 29, i anledning av väckt motion om utredning av frågan om möjligheten att undanröja faran för bländning av lyktor å motorfordon; samt

nr 30, i anledning av väckta motioner dels om utredning av frågan om behandling av myrslogarna inom de på statens bekostnad storskiftade delarna av Kopparbergs län, dels ock angående ett enklare förfaringssätt för bestämmande av äganderätten till s. k. myrslogar.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Förslag till lantarbetstidslag.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 31, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lantarbetstidslag, dels ock i ämnet väckta motioner.

Förslag till lantarbetstidslag.

Genom en den 19 mars 1948 dagtecknad proposition, nr 192, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lantarbetstidslag.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft dels en inom andra kammaren före avlämnandet av propositionen nr 192 väckt motion, nr 31, av herr *Landgren*, dels ock sex i anledning av nämnda proposition väckta motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 345 av herrar *Sundelin* och *Osvald*,

nr 346 av herr *Niklasson* och herr *Nilsson*, *Bror*, samt

nr 347 av herr *Isaksson* m. fl. även som

inom andra kammaren:

nr 504 av herr *Rubbestad* m. fl.,

nr 505 av herr *Svensson* i *Ljungskile* m. fl. samt

nr 506 av herr *Nolin* m. fl.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A. att riksdagen måtte med avslag å motionerna I: 345, I: 346, I: 347, II: 504, II: 505 och II: 506 bifalla förevarande proposition nr 192 oförändrad; och

B. att motionen II: 31 måtte anses besvarad genom vad utskottet under A. hemställt.

I motiveringen hade utskottet anfört bland annat:

»Lantarbetstidslagens tillämpningsområde är för närvarande inskränkt till företag, där i regel användas minst två arbetare. I propositionen föreslås en utvidgning av tillämpningsområdet till att omfatta alla företag, där i regel användes minst en arbetare. Detta förslag överensstämmer med önskemål, som framföres i motionen II: 31. I samtliga de motioner, som väckts i anledning av förevarande proposition, yrkas däremot, att den föreslagna lantarbetstidslagens tillämpningsområde begränsas till att avse företag, där minst två arbetare äro

anställda. — — — Utskottet förordar, att lagens tillämpningsområde bestämmes i enlighet med det i propositionen framlagda förslaget.»

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrar *Holmbäck*, *Löfvander*, *Carl Eric Ericsson*, *Hollertz*, *Johnsson* i *Kastanjegården*, *Andersson* i *Gisselås* och *Carlsson* i *Bakeröd* ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, och avslutas med en hemställan,

A. att riksdagen måtte avslå det genom förevarande proposition nr 192 framlagda förslaget till lantarbetstidslag och i stället för sin del antaga följande förslag till

L a g

om fortsatt giltighet av lantarbetstidslagen den 9 juni 1945 (nr 265).

Häri genom förordnas, att lantarbetstidslagen den 8 juni 1945, vilken gäller till och med den 31 oktober 1948, skall äga fortsatt giltighet till och med den 31 oktober 1951. Beträffande förseelse mot lagen, som begåtts under tiden för dess giltighet, skall dock vad i lagen är stadgat fortfara att gälla efter sistnämnda dag.

B. att motionerna I: 345, I: 346, I: 347, II: 504, II: 505 och II: 506 måtte anses besvarade genom vad utskottet under A. hemställt; samt

C. att motionen II: 31 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr ISAKSSON: Herr talman! När man tar befattning med denna fråga, så måste man undra, om det var alldeles nödvändigt att i år framlägga förslag till en revision av lantarbetstidslagen. Visserligen utlöper lagens giltighetstid instundande 31 oktober, men det arbetar just nu en statlig kommitté med uppdrag att underkasta hela den svenska arbetstidslagstiftningen en allmän översyn, varvid även lantarbetstidslagen skall bli föremål för granskning. Detta arbete beräknas vara färdigt till nästa år. Man borde då enligt mitt förmenande ha kun-

Förslag till lantarbetstidslag.

nat avvakta och se resultatet och sålunda i år ha förlängt den nu gällande lagen.

Det brukar understundom här i kammaren göras gällande, att man inte skall föregripa pågående utredningar. Vad denna fråga beträffar så tror jag för min del att det hade varit klokt att avvakta utredningens resultat. Man hade då säkerligen fått ett bättre begrepp om de tekniska och ekonomiska förutsättningarna och därmed också bättre möjligheter att bedöma frågan om en skärpning av lagen.

Som ett motiv för denna skärpning och revidering anföres nu, att en utjämning av arbetstidsförhållandena i jordbruket är nödvändig för att arbetskraften skall stanna kvar där. Till detta resonemang skulle jag för min del vilja säga, att de som kanske äro allra mest angelägna om att arbetskraften i tillräcklig mängd skall stanna vid det svenska jordbruket, äro bönderna själva, och de ha en annan mening. För min del tror jag inte att avflyttningen så mycket beror på om det är en timmes längre arbetstid på sommaren och en timmes kortare arbetstid på vintern per dag räknat, utan jag tror att den mera beror på att ledigheten på söndagarna inte kan allmänt genomföras vid det svenska jordbruket. Men man torde under inga förhållanden kunna komma ifrån detta söndagsarbete, så länge vi vid det svenska jordbruket äro nödsakade att hålla kreatur. De skola ju söndag liksom vardag ha sin skötsel och vård. Jag har den bestämda uppfattningen, att icke endast de anställda utan kanske i rätt hög grad också jordbrukarnas vuxna barn ha dragit sig för jordbruksarbetet på grund av att den s. k. veckoledigheten över söndagen icke kunnat anordnas, såsom fallet är vid t. ex. vissa industrier.

När man nu gått att pröva ett utjämningsförfarande mellan sommar och vinter, så måste man enligt mitt förmenande i högre grad än som nu skett ta hänsyn till jordbrukets speciella förhållanden. Jordbruket har ju i viss mån karaktären av säsongnäring, då det måste anpassa sig efter och följa årets växlingar

med deras olika anhopning av arbete. Detta förhållande kommer man inte heller ifrån. Det är ju naturen som själv ordnat det på detta sätt, och att fara alltför strängt fram med lagstiftningen på detta område kommer säkerligen att just nu få till följd en icke önskvärd produktionsminskning. Det övervägande antalet remissinstanser har ju också avstyrkt förslaget, och man har bland annat just pekat på faran av en produktionsminskning. Vi ha ju här i kammaren, tror jag, åtminstone vid ett par tillfällen i år diskuterat de besvärligheter och svårigheter som för närvarande möta det svenska jordbruket, bland annat då det gäller att anskaffa maskiner. Det är ju för närvarande nära nog ogörligt för en jordbrukare att kunna uppbringa ens en vanlig svensk harv, och jag skulle på denna punkt vilja säga, att skulle detta lagförslag gå igenom, då borde våra myndigheter verkligen se till, att våra fabrikanter av jordbruksredskap finge den ökade tilldelning av järn som de anse vara nödvändig för att på ett rimligt sätt kunna tillgodose det svenska jordbruket med den maskinpark, som jordbruket behöver och i ännu högre grad måste behöva vid en skärpning av lagen på detta område.

Nu säges det också att man vill skydda jordbrukets arbetskraft mot för tidig förslitning. Jag skulle vilja fråga er: Är det så alldeles säkert, att man når detta mål med vad som nu är föreslaget? Jag tror till och med att de fysiska påfrestningarna kunna bli värre genom den nu föreslagna längre arbetstiden under vinterhalvåret. Den längre arbetstiden på vintern i köld och rusk kan komma att verka i rakt motsatt riktning mot vad man avser. Jag skulle också vilja säga, att det kan bli ganska bekymmersamt särskilt för de jordbrukare som inte ha skog på sina gårdar att få full sysselsättning för sitt folk under vinterhalvåret, och det ligger onekligen däri en fara för att man på sådana gårdar kommer att under vinterhalvåret permittera sin arbetskraft, så att jordbruksarbetet blir ännu mer säsongbetonat än för närvarande. Även på somrarna kan det bli

Förslag till lantarbetstidslag.

så att man kommer att taga mindre hänsyn till arbetarna, särskilt när det är otjänlig väderlek, på grund av den på sommaren knappare tillmätta arbetstiden.

Här tillkommer frågan om den effektiva arbetskraftens uttagande. Man har icke sett att denna fråga varit föremål för övervägande vare sig i propositionen eller i utskottsutlåtandet. Jag har nog den uppfattningen, att jordbruket icke i lika hög grad som industrien kan effektivt uttaga arbetskraften, detta helt och hållet beroende på att jordbruket som ingen annan näring är beroende av väder och vind. Varje praktiskt verksam jordbrukare vet att det kan hända, att man en sommardag, då det är vackert väder på morgonen, går ut i markerna och beräknar att kunna t. ex. hässja eller stacka klöver, men att det kommer en regnskur, så att arbetsstyrkan måste gå hem igen. Det kan hända att det klarar upp och att man går ut en gång till, men att det återigen kommer en skur. På det sättet går det bort en massa effektiv arbetskraft, vilket industrien inte har att räkna med. Då man lagstiftar på detta område, måste man därför taga tillbörlig hänsyn till att jordbruket icke är i stånd att så effektivt som industrien kunna ta ut arbetskraften.

Vad sedan tillämpningsområdet beträffar frågar jag mig, varför man nödvändigt skall sträcka ut lagen att gälla även där endast en anställd finnes. Förslaget tar därmed bort, skulle jag vilja säga, den lilla gnutta av frihet som på detta område ännu finnes kvar. Visserligen veta vi att de mindre jordbrukarna måste i stort sett tillämpa den nuvarande lagen, om de över huvud taget skola få något arbetsfolk. Men det borde inte ställas lagliga hinder i vägen för arbetets utförande, utan dessa jordbrukare och deras anställda borde i någon mån sinsemellan kunna få komma överens om hur arbetstidslagen för dem skall kunna tillämpas.

Vid det mindre jordbruket gäller i viss mån i praktiken satsen, att »när det är bråttom, skola vi arbeta, och

därefter ta vi fritt». Har man en anställd, som vill knoga något över den fastställda tiden när sådd eller skörd pågå, får han sedan åtnjuta motsvarande frihet och kanske också något däröver. Hade man låtit bli att utsträcka lagens giltighetsområde så långt, som man nu enligt förslaget har gjort, så tror jag att detta skulle ha hälsats med mycket stor tillfredsställelse särskilt bland de s. k. mindre jordbrukarna.

På mindre jordbruk måste arbetet ibland som vi alla veta, särskilt om det gäller brådskande arbete, i hög grad forceras, och det är, som jag förut antydde, särskilt fallet vid tiden för sådd och skörd. Men det mindre jordbruket har inte heller i så hög grad som det större kunnat rationaliseras, vilket man skulle ha önskat. En försenad och försämrad såväl sådd som skörd betyder också, skulle jag tro, mera för det mindre än för det större jordbruket.

En annan fara, som man i fråga om det mindre jordbruket måste tänka på, är den som ligger i att en längre arbetstid nu överflyttas på ägaren och dennes familj. På det mindre jordbruket är det i regel familjemedlemmarna och den anställde, som utgöra det s. k. arbetslaget. Där tillgår arbetet i regel på det sättet, att man först hjälps åt att vid gården sköta om djuren, innan man går ut för att t. ex. arbeta med skörd eller sådd. Sedan man varit ute i s. k. utarbete, går laget på kvällen åter igen hem för att alla gemensamt hjälpas åt med innearbetet för djurens vård. Det ligger onekligen en stor fara i att ägaren och i första hand dennes hustru hädanefter måste taga på sig en större arbetsbörda än den de tidigare haft.

Ja, herr talman, jag skulle i någon mån också ha velat orda om förslaget om att även ackordsarbeten numera komma att inrymmas under lagen, men det kanske kommer talare efter mig, som göra det.

Herr talman! Jag skall för min del be att få yrka avslag å andra lagutskottets hemställan och bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Förslag till lantarbetstidslag.

Herr LÖFVANDER: Herr talman! Jag skall något beröra de mera anmärkningsvärda ändringar i förhållande till nu gällande ordning, som finnas i det föreliggande lagförslaget.

För det första skall lagens tillämpningsområde enligt förslaget utvidgas att omfatta alla arbetsställen. För det andra föreslås en minskning av djurskötarnas arbetstid från 100 till 96 timmar under två veckor. För det tredje har man föreslagit en överflyttning av arbetstid från sommar till vinterhalvåret med 2 timmar i veckan. För det fjärde slutligen har man föreslagit, att lagen skall tillämpas även för dikningsarbete på ackord.

Vad den första frågan beträffar, att alla företag skola falla under lagen, saknar lagändringen praktisk betydelse för arbetarna. Vid alla arbetsställen, de må vara större eller mindre, måste nämligen arbetstidslagen följas, om man där skall kunna ha några arbetare anställda. Den arbetsgivare, som försöker ta ut mer av sina anställda än den vanliga arbetstiden, kommer snart underfund med att han blir utan hjälp.

Svenska lantarbetareförbundet har också i sitt yttrande medgivit, vad jag nu har sagt. »I viss utsträckning», säger det, »har vid dessa mindre egendomar de arbetstidsreglerande bestämmelserna ändock tillämpats, varför en utsträckning av lagens tillämpningsområde således i åtskilliga fall blir mera av formell än reell innebörd.»

Man frågar sig då, varför denna lagändring har föreslagits. Man skall inte föreställa sig, att lantarbetarna äro den svagare parten vid dessa mindre jordbruk. Den svagare parten är arbetsgivaren. Denne får vara mycket försiktig, om han skall kunna behålla sin hjälpare. Frågor som gälla såväl arbetstid som fritid ha hittills kunnat ordnas smidigt vid våra mindre jordbruk enligt den nuvarande lagen, vilket varit till fördel inte minst för arbetarna, som inte få några nya fördelar genom detta lagförslag. Men för arbetsgivaren kommer det att medföra ett ökat besvär med journalföring och, i det fall att bon-

den också har en kreatursskötare till hjälp, med förandet av arbetstidsschema. Dessa småbönder äro inte hågade för sådana skrivelser, de ha annat att syssla med.

Genom lagförslaget kan vidare ett angivarsystem uppställas, som kan komma att bli osympatiskt. Då företag inom t. ex. industri, hantverk och byggnadsverksamhet, som ha fyra arbetare och därunder, äro befriade från tillämpningen av varje som helst arbetstidslag, tycker man att en bonde, som inte har mer än en arbetare, kunde få åtnjuta samma frihet. Jag kan inte förstå varför man skall behöva ha mera omsorg om denne ensamme arbetare än man har om fyra arbetare inom byggnadsverksamhet eller industri.

En fråga som man också ställer sig då man reflekterar över detta förslag är, hur kontroll skall kunna utövas över arbetstidslagens efterlevnad. Den därför erforderliga inspektionen blir ju omöjlig att utföra i praktiken.

Jag skall nu övergå till att nämna något om överflyttningen av arbetstid. Man har velat anlägga hälsosynpunkter på denna fråga, men jag tror att man har misslyckats därvidlag. Det sägs att »förslitning av arbetskraften» skulle undvikas genom denna överflyttning av två timmars veckoarbetstid från sommartill vinterhalvåret. Det är ett sådant uttalande, som man måste le åt; åtminstone har jag den uppfattningen, att det är bättre att arbeta två timmar mera per vecka på sommaren och ha två timmar kortare arbetstid på vintern. Vid jordbruk kan inte såsom vid många industrier och andra företag ordnas med belysning på arbetsplatserna annat än i rena undantagsfall. Det är väl inte någon fördel för arbetarna att behöva arbeta längre tid per dag i mörker och rusk under vintertid! Den motivering som gavs, när den nuvarande lantarbetstidslagen infördes, nämligen att det behövdes en längre arbetstid på sommaren än på vintern, gäller fortfarande. Det har inte kunnat ske någon ändring härutinnan, och det är inte tu tal om annat

Förslag till lantarbetstidslag.

än att denna överflyttning av arbetstid från sommar till vinter kommer att verka produktionshämmande. Det går inte att utföra samma arbetsprestation på 50 som på 52 timmar i veckan. På de större jordbruket, där man kan övergå till ökad maskinanvändning, kunna de nackdelar, som följa med den ändrade arbetstiden, i någon grad elimineras, men vid de mindre och medelstora jordbruket är detta uteslutet. Där blir det bondens och hans familjs sak att sköta det arbete, som de anställda inte hinna utföra på den lagstadgade arbetstiden, och i samma mån som de anställdas arbetstid förkortas på sommaren kommer bondens arbetstid att förlängas med motsvarande tid.

Statens livsmedelskommission har också på grund av att den anser, att lagförslaget i denna del kommer att verka produktionshämmande, avstyrkt detsamma på denna punkt.

Vidare blir det ju svårt att vintertid, särskilt i skoglösa och kreaturslösa jordbruk, kunna utnyttja den förlängda arbetstiden. Arbetsrådet erkänner också detta, då det säger, att det kunde icke förnekas, att det på sina håll kunde vara svårt att under december och januari rationellt utnyttja den föreslagna arbetstiden. Detta är så sant som det är sagt.

Olägenheten för arbetarna med denna ändring blir att antalet permitteringar vintertid kommer att öka. Då arbetskraften inte kan fullt utnyttjas, blir följden därav ökade permitteringar, och man kommer då att behöva utföra mera övertidsarbete sommartid, vilket på det sättet gör lantarbetet mera säsongbetonat. Den gamla goda regeln, att jordbrukarna höllo en jämn arbetarstam såväl vinter som sommar, håller på att inte bli någon regel längre. Detta anser jag vara en mindre lycklig utveckling. Det har varit till en fördel för lantarbetarna att de ha haft sin jämna sysselsättning året om.

Jag skall också säga några ord angående minskningen av djurskötarnas arbetstid från 100 till 96 timmar för två arbetsveckor i följd.

Socialministern vill göra gällande, att rekryteringen av djurskötarna skulle

underlättas genom den föreslagna minskningen av arbetstiden. Det råder säkerligen mycket delade meningar om den saken.

På s. 31 i propositionen säger departementschefen: »Det synes mig sannolikt att rekryteringen av djurskötare härigenom skall kunna i någon mån underlättas.»

Jag tror inte att man på den vägen får någon bättre rekrytering. Lantarbetarna ha genom sin delegation under de senare åren, med undantag för det sista, begärt ökad ledighet för kreatursskötare; de ha begärt att djurskötare skulle ha ledigt en dag i veckan. Vid de senaste avtalsförhandlingarna hade lantarbetarna slopat detta krav i sitt förslag till nytt avtal. Anledningen därtill var att utarbetarna, som skulle göra ersättarturerna, protesterat emot de täta turer, som blevo en följd av detta kravs genomförande. Vid t. ex. ett jordbruk med två anställda, varav en djurskötare, som skall ha ledigt en dag i veckan, innebär detta krav, att utarbetaren skall arbeta i kostallet en dag i veckan och även varannan söndag. Detta hade man protesterat emot. I stället föreslago arbetarna, vilket arbetsgivarna gingo med på, att timlönen skulle höjas för arbete under lördagseftermiddagar och söndagar för häst- och kreatursskötare. Djurskötarnas timlön är 1 krona 75 öre enligt ordinarie avtal, och från och med den 1 november skola de ha 25 öre extra för lördags- och söndagsarbete, alltså 2 kronor i timmen. Jag tror, att man på den vägen bättre klarar av rekryteringsfrågan beträffande djurskötarna.

Kreatursskötseln är ett svårt problem vid många jordbruk. Allt fler och fler jordbruk göra sig av med sina kreatur på grund av svårigheten att ordna med kreatursskötare.

Socialministern hyser den optimistiska uppfattningen, att det är möjligt att effektivisera arbetet i djurstallarna, så att nackdelarna med den förkortade arbetstiden härigenom skulle uppvägas. Detta strider emot all praktisk erfarenhet. Redan nu tar man ut det mesta möj-

Förslag till lantarbetstidslag.

liga av kreatursskötarna, d. v. s. av sådana som ordentligt vilja sköta sitt arbete. På den punkten kan således inte någon rationalisering genomföras, varigenom man skulle kunna få samma arbete gjort på kortare tid.

På tal om rationalisering kan jag — utan att uppehålla mig länge därvid — omnämna ett fall av »rationalisering». För ett par månader sedan var jag i tillfälle att bese ett jordbruk, som var i detta avseende rationaliserat och tip-top. Det var ett jordbruk på 500 tunnland med en kreatursbesättning på 75 kor och 50 ungdjur. En man var anställd för att sköta utfodringen av dessa 75 kor, och en annan man skulle sköta ungdjuren och mjölkningen, varvid mjölkningen skulle skötas med hjälp av en kvinnlig anställd. Det fanns mekanisk gödselanordning och det hela verkade ju som ett maskineri. Men någon tid för rykt blev inte över för den kreatursskötare, som skulle ha hand om de 75 djuren. Dessa sågo alla ruggiga och otrevliga ut. Om man använde halmströ kunde inte den mekaniska utgödslingen fungera, ty då stoppades maskineriet. Man måste vidare ha så korta båsstallar att korna lågo med fjärdedelen av kroppen utanför båset i gödselrännan, när de skulle vila. Detta gjorde på mig ett mycket otrevligt intryck. Jag tror nog att man drar sig för att införa en dylik rationalisering. Den är också ganska dyrbar — i det åsyftade fallet hade den kostat 15 000 kronor.

Jag hade haft tillfälle att titta på denna kreatursbesättning också innan rationaliseringen genomfördes. Då voro fyra kreatursskötare och fyra mjölkerskor anställda. Djuren voro ryktade och väl skötta, vilket de långt ifrån kunde sägas vara vid det tillfälle, då jag senare besökte gården.

Jag ville tala om detta, eftersom inte så många av kammarens ledamöter kunna känna till sådana förhållanden. Det låter så bra, när det sägs att man skall rationalisera, och det är ett modernt uttryck. Men det finns gränser även för rationalisering. Vid de mindre och medelstora gårdarna finns det intet någon

sådan möjlighet, utan där får bonden och hans familj utföra det arbete, som inte kreatursskötaren hinner med på den tid han lagligen skulle få rätt att arbeta. I den mån den förkortade arbetstiden för djurskötarna skulle innebära ett ökat antal fridagar, vilket troligen blir resultatet, kommer detta att gå ut över utarbetarna, som då få göra ett ökat antal ersättarturer. Redan nu ha härutinnan, som jag tidigare nämnt, svårigheter visat sig, och fördelarna för kreatursskötarna med denna ökade fritid ha också överskattats.

Den ökade ledigheten kommer därför säkerligen att lämnas i form av längre vilopauser mitt på dagen. Man kan inte tränga samman arbetet i fråga om djurskötseln i kostallet mer än som redan skett; korna få lov att ha sitt foder med jämna mellanrum, morgon och kväll. Det går som sagt inte att tränga samman ledigheten, utan det måste bli en ledighet mitt på dagen, vilket kanske djurskötaren inte sätter så stort värde på.

Kruxet ligger fortfarande i svårigheten att ordna med djurskötare, och resultatet av den föreslagna lagens genomförande blir allt fler och fler kreaturslösa jordbruk. Jag vill inte heller uttala något klander över detta. Jag har den uppfattningen att det är en lycklig lösning — det blir mindre konkurrens om kreatursskötare, och den jordbrukare, som övergått till kreaturslöst jordbruk, har säkerligen inte det sämsta ekonomiska resultatet, tvärtom!

Socialministern har också under lagen infört dikningsarbete på ackord. Utskottets majoritet har givit lagförslaget 1 § andra stycket, punkten a) den tolkningen, att dikningsarbete skulle falla utanför lagen. Det kan ju vara intressant att erfara, att man har kommit underfund med att detta arbete är av sådan art att det inte kan övervakas av arbetsgivaren. »Utskottet vill i detta sammanhang framhålla följande», säger det: »Om dikningsarbete på ackord utföres under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande, är arbetet enligt 1 §

Förslag till lantarbetstidslag.

andra stycket a) undantaget från lagens tillämpning.»

Men då i alla fall sådant arbete som skogsarbete, mjölkning, rotfruktsskötsel, torvupptagning o. s. v. ligger utanför lagens tillämpningsområde, tycker jag att man borde kunna låta dikningsarbetet också helt vara fritt. Det har inte någon som helst praktisk betydelse, om detta arbete inbegripes eller icke, ty den vane dikningsarbetaren kommer att följa sin egen lag och arbeta så länge han vill och då det är lämpligt. Om han har en dikningssträcka nästan färdig på kvällen, gör han den sträckan färdig, även om han därigenom skulle överskrida den fastställda tiden. Han tar inte risken att, vid ett avbrott i arbetet över natten, kanske finna diket igenrasat, när han morgonen därpå kommer tillbaka till arbetsplatsen. Denna bestämmelse är således fullkomligt meningslös. Man får det intrycket, att det är en ändring bara för ändringens egen skull, att det är en gest åt dikningsarbetarna. Sådant arbete utföres i regel inte av gårdens ordinarie arbetare utan av kringresande folk, som under andra tider av året sysslar med annat arbete.

Om man gör några allmänna reflexioner över lantarbetarnas ställning nu och för ett tiotal år sedan, kan man ju konstatera, att lantarbetarna för ett tiotal år sedan utgjorde en beträffande levnadsstandarden eftersatt kår. Men vi kunna konstatera och erkänna, att förbättringar för dem ha skett varje år under de senaste tio åren. Vid varje avtalsförhandling ha förbättringar genomförts, och det har blivit en ordnad arbetstid. Hittills har det inte varit någon större reaktion mot lantarbetstidslagen, men lagstiftningen kan naturligtvis drivas för långt. Jag tror att lantarbetarna numera äro jämställda med många andra arbetargrupper med samma kvalifikationsfordringar. Det finns naturligtvis ännu vissa grupper av arbetare, som ligger på högre lönenivå än lantarbetarna, men det är en fråga som regering och riksdag kunna rätta till sedan man godkänt systemet med jordbrukskalkyl. Denna kalkyl över utgifter och inkomster

lämnar möjlighet att bestämma sådana priser på jordbruksprodukterna, att lantarbetarna kunna få en fullständig utjämnning i lönehänseende. Under de senaste åren ha lantarbetarna — det kan jag vittna om — vid förhandlingarna fått ut vad som varit möjligt enligt denna kalkyl.

När fråga är om att lagstifta till en arbetarkårs förmån, blir det ju i allmänhet så att motparten, i detta fall lantarbetsgivarna, får släppa till. Jag har tidigare framhållit vilka olägenheterna skulle bli för lantarbetsgivarna av ett genomförande av detta lagförslag. Det kommer att bli ökad arbetstid för de mindre arbetsgivarna och besvärligheter med journal- och schemaföring.

Jag tror att man i detta lagförslag gått för långt i sin välvilja. Arbetsgivarnas svårigheter bli större än de fördelar, som man vill ge arbetarna, och det är väl ett bevis för att man har gått för långt. Den nuvarande lagen har man vant sig vid, och jag anser att den innebär en lämplig avvägning. Man borde ha kunnat nöja sig därmed. Det är onödigt att irritera med lagändringar, när man på det sättet inte vinner större resultat än man gör genom den nuvarande lagens formulering. Jag skulle vilja beteckna detta lagförslag med ett ord, som jag knappast vågar uttala för herr talmannens skull — men kammarens ledamöter kunna väl fatta vad jag menar! Man tycks ha gått in för systemet »tål du det, så tål du det».

En jämförelse mellan lantarbetarnas och industriarbetarnas arbetsförhållanden visar, att lantarbetet inte är så jäktigt och pressande som många industriarbeten äro. Som exempel kan jag nämna t. ex. skiftarbetet inom industrien. Lantarbetarna ha vidare i regel sin bostad invid arbetsplatsen i motsats till industriens många arbetare, som ofta få offra lång tid på att t. ex. cykla mellan arbetsplatsen och hemmet eller också få kosta på sig buss eller spårvagnsresa. Lantarbetaren är hemma hos sig redan ett par minuter efter arbetets slut.

Trots att en hel del av systemet med lantarbetarnas dolda förmåner blivit av-

Förslag till lantarbetstidslag.

löst vid de senaste förhandlingarna, ha de en hel del sådana förmåner kvar. Jag vill bara nämna att de ha billig hyra, vilket industriarbetarna inte ha. Dessa fördelar uppväga mer än väl de olägenheter, som påstås ligga däri, att lantarbetarna skulle ha en något längre arbetstid på sommaren än industriarbetarna.

Reservanterna anse också, att man borde ha kunnat avvakta resultatet av den pågående arbetstidsutredningen, innan något ändringsförslag framlägges. Det händer ju blott sällan att man går in för att besluta ändringar i en lagfråga, som är föremål för utredning. Här har man övergivit denna goda regel, och det är detta som reservanterna reagera emot.

Herr talman! Jag skall inte upptaga tiden längre utan ber nu att få yrka bifall till reservanternas förslag.

Herr statsrådet STRÄNG: Herr talman! Jag har med stort intresse lyssnat på herr Löfvanders anförande här i dag, och jag har sagt mig själv, att i denna fråga ser det ut som om diskussionen skulle komma in i samma traditionella spår som när det förr i världen resonerades om lantarbetarfrågor i riksdagen, vid förhandlingar, på offentliga möten och i andra sammanhang. De, som företrädde lantarbetarna, ställde då vissa anspråk, men de möttes alltid av en kompakt konservativ nejsägaranda, där man gjorde gällande, att det inte fanns möjligheter att tillgodose lantarbetarnas önskemål.

Under de sista åren har denna diskussion inte varit lika markerad. Det har ju tillkommit mig att i olika sammanhang presentera riksdagen de prispropositioner om stöd åt jordbruket, som ha framlagts de senare åren. Jag har då haft uppgiften att hävda en ståndpunkt, som vi från regeringens utgångspunkter i större sammanhang ansett vara den riktiga, och jag har nästan jämnt fått konstatera, huruom man från jordbrukarhåll velat bjuda över mig och såsom skäl för detta överbjudande anført, att vi ändå få lov att tänka på att någonting måste

göras för lantarbetarna, som äro efter-satta i alla avseenden och som därför fly sin näring. Kan det vara rimligt, har man sagt, att de i fortsättningen förbli en eftersatt arbetargrupp?

Det har, som jag många gånger tidigare har sagt, funnits rutiga skäl och randiga orsaker till denna skenbara välvilja mot lantarbetarkåren, som man varit angelägen att presentera i riksdagens kamrar från jordbrukarhåll. I dag, när man inte har samma skäl för en skenbar välvilja gentemot lantarbetarna som när man diskuterar prisfrågorna, få vi ett ärligare och mera öppenhjärtigt besked från dem, som företräda jordbrukets företagare, om hur det egentligen är med deras kärlek till lantarbetarkåren. Här säger man nu, att föreliggande förslag till reformering av lantarbetstidslagen vill man inte vara med om. Jordbrukarnas representanter i utskottet ha avgett en reservation, och herr Löfvander har här utvecklat skälen varför den mycket måttliga justering i förbättringens tecken av lantarbetstidslagen, som socialministern har föreslagit, inte skulle kunna gå för sig.

Men herr Löfvander gjorde sig bland annat skyldig till den motsägelser, att han samtidigt gjorde gällande att det var svårt att få folk, särskilt gick det inte att få djurskötare. Hur skall man klara det problemet, om man inte får ordna det så att de sociala förhållanden, under vilka djurskötarna arbeta, bli likvärdiga med arbetarnas inom industrien? På annat sätt lär man inte kunna avhjälpa denna akuta brist på djurskötare och arbetsfolk i jordbruket. Och därvid spelar arbetstidslagen sannnerligen inte någon liten roll.

Jag vill understryka den fortskridande rationalisering, som framför allt under de senaste åren har varit markant inom jordbruksnäringen. Där är arbetet i dag så pass mekaniserat, så pass industrialiserat, att det inte finns sakliga skäl att göra någon skillnad mellan lantarbetarna och industriarbetarna. Till saken hör också, att lantarbetstidslagen inte går ned i de små bruksdelarna, utan även med den skärpning, som socialmi-

Förslag till lantarbetstidslag.

nistern här har föreslagit, får man gå långt upp på skalan innan man kommer till en gårdsstorlek, där lagen blir tillämplig. Gården skall nämligen regelmässigt sysselsätta en arbetare, med andra ord ha jämn sysselsättning för en löneanställd årsarbetare, för att lagen skall bli tillämplig, och jordbrukarrepresentanterna här i kammaren kunna nog vara överens med mig om att vi då komma till gårdar av ganska betydande storlek. Vi bruka räkna med att ett familjejordbruk är på 15 hektar. Det skötes av jordbrukaren, hans hustru och hans halvstora barn. I den mån han inte har några barn hemma, anställer han en arbetare under sommarhalvåret, och så klarar han jordbruket med egen arbetskraft under vintern. En sådan egendom, som bara sysselsätter en arbetare under sommarhalvåret, faller inte under lagen. Därtill fordras att egendomen regelmässigt sysselsätter en årsarbetare, och därför innebär den föreslagna lagändringen inte något egentligt problem för de mindre jordbruken, där mannens, hustruns och barnens arbete är det avgörande.

Jag ber att få erinra om att jordbrukets mekanisering och rationalisering ju i viss mån har påskyndats av lantarbetstidslagen och de olika justeringar, som ha skett av den. Om jag inte minns fel, och jag har följt dessa diskussioner ganska ingående, har det ständigt uttryckts samma farhågor och ständigt framförts samma klagomål, när det gällt en justering och förbättring av lantarbetstidslagen. Den genomfördes 1936, och då lämnade man hela den stora gruppen djurskötare utanför. 1937 reformerades den, och man tog in djurskötarna under lagen. Sedan har den genomgått ytterliga ett par justeringar, varvid varje gång arbetstiden minskats. Detta har åtföljts av långa utläggningar om hur besvärligt och omöjligt det skulle bli i praktiken. Alla dessa prognoser och spådomar ha sedermera kommit på skam.

Jag skulle som ett exempel kunna nämna, att när lantarbetstidslagen 1937 blev giltig för djurskötarna, gjorde lantarbetarförbundet en undersökning av

cirka 7 000 större egendomar i södra och mellersta Sverige om vad denna lag fick för effekt på arbetsstyrkan och arbetsvolymen jämfört med förhållandena innan lagen kom till. Jag vill erinra om att innan djurskötarna fördes in under lantarbetstidslagen, hade de avtalsmässigt en arbetstid på ungefär 3 500 timmar om året. Den första lantarbetstidslag, där även djurskötarna inkluderades, nämligen den av 1937, skar ned arbetstiden till 2 800 timmar för djurskötare, och jag minns utomordentligt väl alla de farhågor, som man gjorde gällande från borgerligt håll med anledning av denna minskning av arbetstiden. Det väcktes motioner i riksdagen, där man till och med hade gått så långt, att man hade räknat ut det nybyggnadsbehov som krävdes för anskaffandet av nya bostäder till alla de nya djurskötare, vilka skulle bli erforderliga när arbetstiden reducerades med 15 procent. Vad visar nu lantarbetareförbundets undersökning om antalet djurskötare på dessa 7 000 egendomar i södra och mellersta Sverige före lagens tillkomst och sedan den hade verkat ett och ett halvt år? Den visar, att lagen hade reducerat arbetstiden med 15 procent för djurskötarna — det visste vi — men också att detta hade föranlett en samlad ökning av antalet djurskötare med 0,4 procent. Det är ju ett ganska eklatant bevis på den rationaliseringsmöjlighet, som här låg förborgad och som tvingades fram, när lagen fick tillämpning för denna arbetarkategori.

Jag minns ett annat sådant exempel, som också har sitt intresse. När Danmark och Norge ockuperades de historiska aprildagarna 1940 verkställdes här i landet — det minnas ni kanske allesamman — en praktiskt taget total mobilisering. Samtidigt hade vi ett vårbruk, detta år, som var koncentrerat till en utomordentligt kort tid, eftersom vi hade haft en lång och besvärlig och kall vinter. Det svenska vårbruket skulle klaras på praktiskt taget två—tre veckors tid. Mitt i denna ömtåliga tid för det svenska jordbruket kom alltså ockupationen av Danmark och Norge med en total svensk mobilisering och utkallelser,

Förslag till lantarbetstidslag.

som gingo långt ned även i lantarbetarleden. Då träffades den överenskommelsen mellan lantarbetarförbundet och lantarbetsgivarföreningen, att med hänsyn till det ansträngda läget skulle lantarbetarna arbeta på övertid utan att ta ut någon övertidsbetalning för detta sitt arbete. De skulle nöja sig med praktiskt taget sin ordinarie lön eller med en ytterst liten justering av denna. Samtidigt suspenderades lantarbetstidslagen, därför att man trodde, att läget aldrig skulle kunna klaras annars. Lantarbetarförbundet gjorde då en undersökning av i vilken mån man överskred lantarbetstidslagens ordinarie arbetstid, ty vi hade intresse av att få reda på hur det skulle ha verkat, ifall man icke hade suspenderat lagen. Det visade sig där, att 28 procent av de lantarbetare, som voro kvar i arbete, utnyttjades utöver ordinarie arbetstid, men de andra, som utgjorde över två tredjedelar, utnyttjades inte mer än den ordinarie arbetstiden, trots att detta hade kunnat ske utan att man behövt betala ut övertidersättning.

Året därpå, 1941, var frågan om att suspendera lantarbetstidslagen på nytt uppe. Vid det tillfället brydde man sig inte om det, eftersom det kunde läggas siffermaterial på bordet, som visade att det inte skulle bli så besvärligt som man hade befarat.

Jag har anfört dessa exempel bara därför att jag tycker, att jordbrukets farhågor för en justering av arbetstiden gradvis mot jämlikhet med arbetstiden inom industrien hitintills till alla delar ha varit överdrivna och ogrundade. Och jag är nog skeptisk att tro, att även de farhågor som anförts här i debatten äro lika överdrivna och ogrundade.

Jag säger detta på grundval av egen erfarenhet. Jag har från min tidigare tjänst i lantarbetarförbundet kunnat följa, i vad mån man under dessa för jordbruket besvärliga tider har behövt anlita övertid för att klara förekommande arbeten, och det har visat sig, att man behövt detta i försvinnande liten utsträckning. Vi hade här i kammarerna för något år sedan en debatt med anledning av en interpellation av fru Gärda Sven-

son. Hon hade frågat, vad regeringen hade gjort för att avhjälpa bristen på arbetskraft inom jordbruket. Jag anförde därvid ett par siffror, som jag inte kan låta bli att repetera i detta sammanhang: »Enligt uppgifter från arbetsrådet hade under fjolåret endast beviljats 15 dispenser, omfattande sammanlagt 40 arbetare, för att tillgodose den extra övertid, utöver vad lagen tillåter, som arbetsrådet har möjlighet att medgiva. Motsvarande siffror för industrien voro helt annorlunda. Där har man haft att medge tillstånd till extra övertid genom dispens i inte mindre än 1 715 fall på ett totalt arbetarantal av 9 330. Hittills i år» — det var någon gång i juni månad, interpellationen besvarades den 19 juni 1946 — »hade emellertid till arbetsrådet inkommit endast två ansökningar omfattande 7 arbetare, om tillstånd att få ta ut extra övertid för att klara det arbetskraftsproblem som uppstått.» Då hade man bakom sig den bråda tiden för vårbruket och hade utan några svårigheter kunnat klara detta med den arbetstid och den övertid, som står en arbetsgivare till förfogande. Över huvud taget har jag det intrycket, att lantarbetarna på de arbetsplatser, för vilka lagen gäller, användas till övertidsarbete i mindre utsträckning än hos de flesta företag inom industrien.

Jag vill också säga, att om den nya arbetstidsförläggningen — man nöjer sig med två alternativ: 45 timmar under de fyra vintermånaderna november—februari och 50 timmar under de andra månaderna — skulle i någon speciell trakt av landet medföra lokala besvärligheter, har ju arbetsgivaren möjlighet att i skrivelse till arbetsrådet begära att få göra en omflyttning av arbetstiden, utan att därmed förlänga denna för år räknat. Har han skäl för en sådan framställning, får han den bifallen. Han får flytta arbetstiden från den ena tiden på året till den andra tiden på året, om han håller sig inom den samlade årsarbetstiden, och lantarbetarnas kollektivavtal är så konstruerat, att det inte hindrar arbetsrådets beslut. Kollektivavtalsmässigt läggas således inga hinder i vägen för ett

Förslag till lantarbetstidslag.

beslut från arbetsrådet om en sådan förflyttning. Det är ett system som har tillämpats i rätt stor utsträckning, och man behöver som sagt inte fråga efter arbetarnas godkännande. Kan arbetsgivaren bara prestera skäl för sin begäran, så får han tillstånd av arbetsrådet. Endast då det är fråga om att utöka arbetstiden per år räknat, måste arbetarna godkänna framställningen.

Herr Löfvander talade om dikningsarbetet, som numera lägges in under en lagligt reglerad arbetstid, och ansåg, att detta var ganska onödigt i och för sig; det kunde vara utanför som hittills. Visst går det att övervaka ett dikningsarbete. Inte ens på en stor gård på något tusen tunnland dikar man alla dessa tusen tunnland på en gång, utan det är på ett speciellt skifte som dikningsarbetet utföres. Där äro arbetarna bundna hela dagen, och det går mycket väl för arbetsgivaren eller hans arbetsledare att verkställa erforderlig övervakning. Det går lika bra att övervaka det arbetet som att se till gårdens arbetare, när de äro ute och hänga hö eller kraka säd eller plöja eller harva eller vad de än göra på de olika fälten under egendomen. Dessutom utföres i allmänhet dikningsarbetet — d. v. s. täckdikningsarbetet, som det är fråga om — av entreprenörer. Antingen äro de ensamma, eller också är deras rörelse så stor, att de ha ett lag arbetare, och det har blivit praxis eller kutym — framför allt i Skåne och Halland, som ju herr Löfvander väl känner till — att täckdikningsarbetarna arbeta 48 timmar i veckan och sedan gå hem. De ha på eget bevåg redan infört en arbetstidsreglering, som i stort sett överensstämmer med industriens arbetstid eller med den regelmässiga 48-timmarsveckan: de arbeta 8½ timmar under veckans fem första dagar och 5½ timmar på lördagen.

Därför är det väl ganska naturligt, om man frågar: Vad är det som talar för att detta speciella arbete skall ligga utanför den lagliga regleringen, när det har visat sig, att det i praktiken rent av automatiskt har förts in under de regler som gälla för en ordnad arbetstidslag?

Jag vill också understryka, att under de senaste åren har ackordsarbetet genomförts mer och mer på landsbygden. Man hänger hö på ackord, man krakar säd och skylar säd på ackord, man sår konstgödning och man sprider naturlig gödsel på ackord. Man börjar alltmer föra in dessa standardiserade lantbruksarbeten som ackordsarbeten, och man har dem även ackordsprissatta i de senaste kollektivavtalen på området. Det innebär, att det faktiskt blir mera arbete utfört på en kortare arbetstid än vad det förr i världen blev, när lantarbetarna arbetade både 10 och 11 timmar om dagen. Jag tror, att herr Löfvander är beredd att understryka detta — han har från avtalsförhandlingarna erfarenhet av vilka resultat det har givit, när man nu har börjat tillämpa ackordssystemet.

Jag har velat anföra dessa synpunkter. Det kan tveklöst konstateras, med den utveckling, som är i gång inom jordbruket på mekaniseringens område, och på grund av den hårdare arbetstakten för de löneanställda arbetarna på de gårdar, där man har mekaniska hjälpmedel och är tekniskt avancerad i fråga om arbetet, att man mer och mer kan direkt jämföra jordbrukets arbete och industriens arbete. Och helt naturligt begära lantarbetarna att även i detta avseende få komma i nivå med sina kamrater på andra områden. Att motsätta sig detta strider emot de inlägg, som man gärna kommer med från jordbrukarhåll, när det är fråga om att få priserna i höjden. »Vi måste höja priserna», säger man. »Vi måste ha bättre betalt för våra produkter, om vi skola kunna hålla lantarbetarna kvar i jordbruket och inte försörjningsmässigt komma i den ohållbara situationen, att arbetarna söka sig till städernas industrier och vi inte ha folk kvar i vår försörjningen nödvändiga näringsgren.»

Jag tycker, att konsekvensen bjuder, att man anför samma resonemang när det gäller att ordna de sociala förmåner — och bland dem är arbetstiden inte den minst viktiga. Även det medverkar till samma utveckling som både herr

Interpellation ang. minskning av lärostoffet i skolorna.

Löfvander och jag önska, nämligen att hålla den egentliga lantarbetarkåren kvar i den svenska jordbruksnäringen.

På framställning av herr talmannen beslöts att den fortsatta överläggningen i förevarande fråga skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Föredrogs och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade proposition nr 259.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 391, av herr *Herlitz*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändringar i regeringsformen och riksdagsordningen, m. m.;

nr 392, av herr *Lundgren*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlönings- m. fl. anslag under riksstatsens fjärde huvudtitel för budgetåret 1948/49 m. m.; samt

nr 393, av herr *Löfvander* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlönings- m. fl. anslag under riksstatsens fjärde huvudtitel för budgetåret 1948/49 m. m.

Interpellation ang. minskning av lärostoffet i skolorna.

Ordet lämnades på begäran till herr **WAHLUND**, som yttrade: Herr talman! Enligt uppgift i pressen planeras en avkortning av skoldagens längd i syfte att åvägabringa en viss lättnad i den nuvarande bristen på lärare. Det har nämnts, att arbetstimmarnas antal i skolan förslagsvis skulle minskas med en lästimme per dag och att denna minskning av det egentliga skolarbetet skulle kompenseras dels genom en ökning av hemarbetet, dels genom viss nedskärning av kursplanerna.

Man kan ställa sig tveksam till tanken på ett utvidgat hemarbete för eleverna, vilket i själva verket skulle innebära, att en del av lärarnas arbete i skolan överflyttades till elever inom trångbodd

hem och till på grund av bristen på hemhjälp arbetsbelastade föräldrar.

Däremot kan man med tillfredsställelse hälsa planerna på att nedskära kurserna, och detta ej blott med tanke på nödvändigheten att lösgöra lärarkraft utan också med tanke på skolbarnens stora arbetsbörda. Det är detta problem jag i föreliggande sammanhang skulle vilja rikta uppmärksamheten på med hänsyn till nuvarande bristsituation i fråga om lärare, men också med hänsyn till planeringen av den framtida skolan.

Vill man minska lärostoffets omfång och innehåll, vilket enligt min mening bör vara möjligt utan sänkning av undervisningsresultatets standard, har man att överväga de principer, som böra läggas till grund för skolans allmänna målsättning. Skolan skall, därom torde man vara ense, i första hand fostra barnen till goda medborgare och människor. Bibringandet av förmåga att självständigt utföra ett arbete måste med nödvändighet anses höra till skolans uppgifter. Skolan måste även lära barnen allmänanda och förmåga att anpassa sig till den miljö, vari de kunna komma att leva.

För att dessa krav skola kunna tillgodoses, fordras till en början, att barnen erhålla ett råmaterial, en ram av vetande, som måste förutsättas för varje slag av arbete. Större delen av det lärostoff, som ingår i nuvarande kurser, torde höra till detta råmaterial. Det är emellertid ingalunda välbetänkt att göra denna kunskapsram för vid på det övrigas bekostnad. Det synes tvärtom nödvändigt att här gå fram på nedskärningens väg. En hel del för vissa uppgifter nödvändiga fakta synas ej behöva inläras på skolstadiet. Däremot bör på skolstadiet inläras, hur man för lösande av viss arbetsuppgift går till väga för att uppsöka, insamla och bearbeta de fakta, som skola bilda grundvalen för arbetsuppgiften.

En stor del av lärostoffet har medtagits i nuvarande kursplaner för högre skolor, därför att man genom inlärandet av fakta på skolstadiet menat sig förbereda universitetens arbete. Det torde emellertid vara en betydligt bättre för-

Förslag till lantarbetstidslag.

beredelse för universiteten, om man i stället uppodlar förmågan till självständigt sökande efter fakta. Även för folkskolan bör man minska ramen av faktiska kunskaper och i stället öva förmågan att arbeta på egen hand.

I anslutning till vad sålunda anförts hemställas om kammarens benägna tillstånd att till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet framställa följande interpellation:

Anser herr statsrådet, att en minskning av lärostoffets omfång bör ske inom

skolans kursplaner och i så fall efter vilka riktlinjer?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5.27 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.

Onsdagen den 19 maj eftermiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 eftermiddagen.

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

Fortsattes överläggningen angående andra lagutskottets utlåtande nr 31, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lantarbetstidslag, dels ock i ämnet väckta motioner.

Herr NORMAN: Herr talman! I det läge, vari överläggningen befinner sig efter förhandlingarna före middagen, kan jag från utskottets sida inskränka mig till att ta upp huvudsakligen ett enda spörsmål.

Man har såväl i reservationen som under debatten före middagen tagit upp det mera formella spörsmålet, huruvida det kunde vara skäl i att nu göra någon revidering av lantarbetstidslagen, då för närvarande en utredningskommitté arbetar med en översyn av våra olika arbetstidslagar och har till uppgift att därvid även granska lantarbetstidslagen. Att en utredning pågår, är — vilket också har framhållits här — ett förhållande som riksdagen brukar ta hänsyn till, när den överväger, om den skall ta en positiv ståndpunkt eller icke till ett uppslag, och om det varit så, att lantarbetstids-

lagen skulle ha gällt ytterligare något år och det under sådana omständigheter väckts motioner om en ändring, så hade andra lagutskottet alldeles säkert tagit stor hänsyn till just det förhållandet, att det pågår en utredning. Nu har detta spörsmål i alla fall beaktats under förarbetena.

Lantarbetstidslagen upphör emellertid att gälla i höst, och riksdagen måste ta ståndpunkt till densamma. Under den utredning, som har föregått lagförslaget, övervägdes huruvida man inte skulle skjuta på förändringarna av lagen. Det var arbetsrådet som hade hand om denna förberedande utredning, och dess majoritet har funnit, att de erfarenheter, som vunnits under lantarbetstidslagens giltighetstid, utgöra starka skäl, inte bara för en förlängning av densamma utan även för vissa ändringar, som man har ansett vara praktiska och lämpliga. Det är också otvivelaktigt så, att arbetstagarna ha ett mycket stort intresse av att få vissa förbättringar i lagen, och det är inte så, att om vi nu bara förlängde den nu gällande lagens giltighetstid, skulle det råda frid och fröjd kring detta spörsmål. Jag är övertygad om att det skulle bli en mycket allvarlig diskussionsfråga vid avtalsförhandlingarna, och frågan är, om man inte vinner mera genom att genomföra de förbättringar,

Förslag till lantarbetstidslag.

som det här är fråga om, på lagstiftningsvägen än genom att kasta ut spörsmålet till tvistigheter och kanske stridigheter emellan parterna på arbetsmarknaden.

Till min vän herr Löfvander vill jag säga, att vi nog inom utskottet ha varit litet förvånade över den ståndpunkt som herr Löfvander har intagit. Vi lyssna alltid med stort allvar till de vanligen kloka och förståndiga ord som herr Löfvander framför, och vi veta att han från början har varit positivt intresserad för denna lagstiftning — han var väl en av de få bonderepresentanter, som aktivt medverkade när den först kom till, inte bara i beslutet i riksdagen, utan också under själva utredningen. Men en del av de invändningar, som herr Löfvander nu framför, kunde nog med samma skäl framföras redan mot den första lagen. Herr Löfvander framhöll t. ex. såsom anmärkningsvärt, att lagen nu skulle gälla även mindre företag, under det att motsvarande lag för industrien endast gäller för de större arbetsplatserna. Men redan i den första lagen, som herr Löfvander var med om att utarbeta, var ju tillämpningsområdet utvidgat till en större grupp av företag för jordbruket än för industrien. Om man bara ser till arbetarnas antal, vill jag minnas att den skulle tillämpas vid jordbruk, där tre arbetare voro sysselsatta. I den allmänna arbetstidslagen talas det, såsom herr Löfvander här anförde, om fem, eller mer än fyra arbetare. Om man sedan sänker talet tre till två eller en, så är det ju i alla fall bara fråga om en gradskillnad. Att man infört denna olikhet, beror naturligtvis på skillnaden mellan jordbruks- och industriföretag. För övrigt är det väl alldeles säkert bara en tidsfråga, hur länge begränsningen av tillämpningsområdet för den allmänna arbetstidslagen kommer att kvarstå. Jag är säker på att den översyn, som pågår, kommer att resultera i att tillämpningsområdet för den allmänna arbetstidslagen blir väsentligt utvidgat.

Beträffande ett detaljspörsmål, nämligen frågan om dikningsarbete, gjorde herr Löfvander sig kanske skyldig till

en liten missuppfattning, då han gjorde gällande att utskottet i sin motivering syftat till att tolka bort detta arbete ur lagens tillämpningsområde. Det förhåller sig inte alldeles så. Vi ha bara konstaterat, att där dikningsarbete utföres under vissa förhållanden, faller det utanför lagen på grund av ett speciellt stadgande i denna. Vad dikningsarbetet beträffar voro vi för övrigt nog inom utskottet ganska likgiltiga för hur det skulle stadgas på den punkten, och vi voro närapå inne på tanken att försöka jämka litet. Vi ha ju den metoden i andra lagutskottet, att vi ge med oss litet på olika sidor för att komma fram till ett bärande beslut, och vi diskuterade också, huruvida vi inte skulle ge herr Löfvander och hans meningsfränder åtminstone den lilla trösten, att dikningsarbete skulle behållas bland de arbeten som äro undantagna från lagens tillämpning. Men nu är det så, att detta är den enda punkt, där det inte har rått några olika meningar i remissutlåtandena. Ingen av de organisationer och övriga remissinstanser, som ha yttrat sig, har egentligen haft några invändningar att göra mot denna ändring. Svenska lantarbetsgivareföreningen har i alla fall konstaterat, att bestämmelsen ingenting betyder, därför att dikningsarbete är så tungt, att man inte kan arbeta med det mer än 8 timmar. Det skälet funno vi så bärande, att det inte fanns någon anledning att hålla på och kompromissa och jämka, i all synnerhet som bestämmelsen har grundat sig på avlöningssättet såsom avgörande för huruvida lagen skulle tillämpas eller inte. Det är en principiellt ohållbar utgångspunkt för avgörande av huruvida ett arbete skall underkastas arbetstidsreglering eller inte, och det var den närmaste anledningen till att vi ansågo oss böra göra denna lilla ändring i lagen, som jag inte tror har någon som helst betydelse ur arbetsgivarnas synpunkt sett.

Vi tyckte nog i utskottet — och jag fick samma intryck, när herr Löfvander talade här före middagen — att herr Löfvander svartmålar väl mycket. Det är bara på en enda punkt som ändring-

Förslag till lantarbetstidslag.

arna kunna betyda något väsentligt — förutom förkortningen av arbetstiden under sommarhalvåret, naturligtvis, men den är ju dock fortfarande längre på sommaren just av hänsyn till de speciella förhållandena — och det av herr Löfvanders kritik, som gjorde mest intryck på mig i utskottet, var nog hans framhållande av de besvärligheter, som komma att uppstå för de mindre arbetsgivarna, som bara ha en enda arbetare, när de skola plöttra med journalföring och dylikt. Arbetstiden är ju egentligen redan reglerad avtalsmässigt så, att den blir ungefär lika lång som vid storförertagen, och det sker utan allt detta skrivbordsarbete. Jag fick det intrycket, ätt det framför allt var det förhållandet att de mindre arbetsgivarna skulle få mer arbete som gjorde att herr Löfvander inte ville gå med på någon utvidgning av tillämpningsområdet för lagen. Men det är väl ändå att underskatta sina yrkesbröder något. Jag tror nog att småbönderna eller småbrukarna i våra dagar äro så inriktade på skrivbordsarbete i övrigt, just på grund av den ekonomiska omtanke som de måste visa i fråga om sin näring, att det väl inte skulle bekymra dem så värst mycket, om de i samband med avlöningslistan — som ju i alla fall skall skrivas — gjorde en anteckning om eventuellt övertidsarbete.

Jag tror som sagt, att de farhågor som här uttalats, ha betydligt överdrivits, och jag hemställer om bifall till utskottets yrkande.

Herr LÖFVANDER: Herr talman! Jag begärde ordet i anledning av statsrådet Strängs anförande. Det är alltid intressant att höra på honom, men man kände igen tongångarna från de mångfaldiga anföranden han har hållit, då vi sysslat med avtalsförhandlingar.

Jag fäste mig särskilt vid vad statsrådet Sträng yttrade, då han talade om de farhågor, som framförts vid tidigare lagstiftning på detta område. Han sade, att prognoserna ha kommit på skam och svartmålningarna visat sig oberättigade. Det är ju möjligt att så har skett, ty män-

niskan har ju, som väl är, en utomordentlig anpassningsförmåga. Men vill man göra en jämförelse mellan det svenska jordbruket nu och för 15 år sedan, innan lantarbetstidslagen trädde i kraft, måste man konstatera en avsevärd skillnad. Vid de större jordbruken har man kunnat kompensera den förkortade arbetstiden med maskinell drift, men vid de mindre har det inte gått lika bra. Man ser många flera ogräsbemängda åkrar nu än man gjorde, innan arbetstiden förkortades. Det är ju också tydligt och klart, att det inte kan utföras samma arbete på en kort tid som på en längre.

Statsrådet Sträng sade också, att det var en försvinnande liten del dispensansökningar angående övertidsarbete som förelågo hos arbetsrådet. Ja, det är ju självklart. Det innebär ju en fördyring att betala övertidsarbete. Det har man i allmänhet inte råd till vid de mindre jordbruken. Vid de större jordbruken har man nog vissa specialarbetare, som få lov att utföra övertidsarbete i full utsträckning. Den möjlighet, som arbetsgivarna ha att söka dispens är alltså utan värde, menar jag, och det är inte många som begagna sig av den. Man kommer överens med arbetaren om att göra arbetet utanför lagen i stället; man blir lagbrytare helt enkelt.

Statsrådet Sträng nämnde också, att man mer och mer övergick till ackordsarbete inom jordbruket. Ja det kanske är en liten råjong här uppe i Mellansverige, där man gör det vid höhässjning, krakning av säd o.s.v., men i Skåne hör man aldrig talas om att sådant arbete uträttas på ackord. Där arbetar man nu som man har gjort tidigare, och varken arbetare eller arbetsgivare ha något intresse av ackordsarbete.

Jag ställde frågan, varför det var så angeläget att nu få arbetarna på mindre arbetsställen in under arbetstidslagstiftningen, när industriföretag och andra med mer än fyra arbetare icke falla under lagen. Jag fick inte något svar på den frågan. Det kunde ju varit av intresse att få ett svar på den. Utskottets ärade ordförande sade visserligen, att det bara var en tidsfråga, innan även andra mind-

Förslag till lantarbetstidslag.

re företag än jordbruksföretag komma under lagen, och det kan ju så vara, men jag tycker att tills den tiden kommer kan man låta de mindre arbetsställena vara i fred.

Herr Norman nämnde, att det hade förekommit en tanke på jämkning i utskottet angående bestämmelserna om dikningsarbete. Ja, jag blev verkligen förvånad, ty man brukar ju kunna sammanjämka meningar i andra lagutskottet, men denna gång var det ett benhårt motstånd, och även de klaraste motiveringar viftades bort.

Jag glömde i mitt förra anförande att ge mitt erkännande åt socialministern för att han fortfarande låtit mjölkning och rotfruktsarbetet på ackord ligga utanför lagens tillämpning. Om man hade infört mjölkningsarbete under lagen, skulle det inneburit en dödsstöt för många kreatursbesättningar i Skåne, och jag förmodar även i andra distrikt. Motsvarande skulle ha blivit förhållandet med sockerbetsodlingen. Jag vill uttala mitt uppriktiga tack till socialministern för detta. Vi ha tidigare diskuterat denna fråga och varit överens, och det gläder mig att han fortfarande är på samma linje. Jag hoppas att man, när nästa steg skall tas för att förkorta arbetstiden för lantarbetarna, fortfarande lämnar dessa arbeten utanför lagens tillämpning.

Hemma i Skåne är det vanligt att vid de medelstora och mindre jordbruken en man åtar sig skötseln av hela arbetet, såväl djurskötseln som mjölkningen, och har hustrun till hjälp med mjölkningen. Det kan förekomma, att han behöver hela den tillåtna arbetstiden för att sköta korna. Skulle han då vara förbjuden att mjölka efter arbetstidens slut? Skulle hustrun få mjölka ensam, medan mannen sitter på kraftfoderkistan i kostallet och tittar på? Det är naturligtvis omöjligt; han kommer att hjälpa sin gumma, även om det blir förbjudet. Därför är det nog klokt att inte röra vid denna sak, som är mycket ömtålig, åtminstone hemma i Skåne.

Nu skall jag inte förlänga debatten mera. Jag vet fuller väl, att det inte går att få någon majoritet för reservationen, men

jag tror att det kan komma en tid, då herrarna hellre skulle ha velat vara med om att ha avslagit propositionen.

Herr statsrådet MÖLLER: Herr talman! Jag skall bara svara på den fråga, som herr Löfvander icke hade fått svar på av statsrådet Sträng. Att regeringen kommit fram med detta förslag beror ju ur formella synpunkter därpå att arbetsrådet har framlagt det förslag till ändringar av lantarbetstidslagen, som nu ligger på kammarens bord. Bland de ändringsförslagen ingick förslaget att man skulle utvidga lagens tillämpningsområde till alla jordbruk, som ha regelmässigt anställd arbetskraft. När ett sådant förslag har framkommit, måste ju regeringen ta ståndpunkt till det; vi kunna inte bara lägga det på hyllan. Jag avslöjar väl heller inte någon hemlighet, då jag säger att den regering, som nu sitter, hade sympatier för den föreslagna utsträckningen av tillämpningsområdet. Följaktligen fanns det inte för oss något skäl att avstå från att lägga fram förslaget.

Jag skall inte förlänga debatten genom någon särskild utläggning i sak. Herr Löfvander har mot förslaget framställt en anmärkning, som redan berörts av herr Norman, nämligen att jordbrukarna inte äro vana att skriva och att det är onödigt att belasta dem med journalföring. Det är ett skäl som jag för min del fullt respekterar, men frågan är om det verkligen har den betydelse att man kan göra det till ett avgörande skäl mot utsträckningen av tillämpningsområdet. I sak har ju denna lagändring ingen som helst betydelse, det framgår av allt som har sagts här. Arbetarna ha faktiskt reglerad arbetstid, därför att jordbrukarna — även de, som ha så pass små jordbruk att de bara kunna sysselsätta en arbetare — äro tvungna att tillämpa den gällande lagen för att kunna räkna på att få arbetskraft. Det har herr Löfvander sagt och det ha andra sagt, så jag tycker egentligen att denna strid i dag är rätt onödig. Jag trodde att vi, även då det gällde socialreformer

Förslag till lantarbetstidslag.

av detta slag och inte bara då det gällde olika former av socialt stöd åt människor som ha råkat i svårigheter, skulle kunna komma fram till, jag höll på att säga en överenskommelse.

Ty hur man än vill se på saken, måste man väl erkänna, att åtminstone hittills ha alla avskräckande spådomar om verkningarna bl. a. av en skärpt arbetstidslagstiftning kommit så fullständigt på skam, att man lugnt kan säga, att sådana reformer snarare ha bidragit till en utveckling av produktionen, även om det har skett genom att de ha tvingat fram en rationalisering. Jag känner i varje fall intet område, där de skräckmålningar, som höllos upp för oss framför allt 1919, ha visat sig ha något som helst verkligt innehåll. Det gör ju att vi, som önska få arbetstidsfrågorna lagligt reglerade, ha väldigt svårt att ta på djupt allvar alla de tunga bekymmer, som väla fram ur somliga talare, så snart det blir fråga om sådana ändringar som dessa. Om vi bara en enda gång finge se deras spådomar gå i uppfyllelse, skulle vi med all säkerhet visa dessa ett helt annat beaktande än vi för närvarande äro benägna till, men ännu ha vi faktiskt inte sett några sådana spådomar bekräftas. Jag vill påminna om att när 1919 års allmänna arbetstidslag antogs, så var det en allmän uppfattning — jag tar för givet att den var allvarligt menad på arbetsgivarhåll — att det skulle komma att betyda en sådan nedsättning av produktionen, att man måste motse en allmän standardsänkning i landet. Vi fingo en standardsänkning, det är riktigt, men det var på grund av penningvärdeförsämringen och den ekonomiska världskrisen, och det dröjde inte länge förrän det hela repade sig igen. Då fingo vi — med åttatimmarsdagen tillämpad — uppleva en högkonjunktur utan tidigare motstycke i det svenska näringslivets historia. Sådana erfarenheter gör en benägen att ta litet lättare på problem av denna art, och den lilla reform det nu gäller tycker jag att vi liksom folkpensionsreformen rätteligen borde ha genomfört i enhällighet.

Herr MANNERSKANTZ: Herr talman! Såväl statsrådet Sträng som nu sist statsrådet Möller lade stor vikt vid att bevisa att tidigare åtgärder för inskränkning av arbetstiden inte ha visat sig ha någon skadlig inverkan på respektive näringars, i detta fall alltså jordbruksnäringens, bedrivande. Ingen av herrarna — vad jag vet, åtminstone — har väl någonsin själv skött en gård. Jag förmodar att både statsrådet Sträng och statsrådet Möller ha varit ute på landet och sett på gårdar och betraktat allt som man gör, när man kommer ut någon gång — man tycker att det ser vackert ut och så där. Men för att kunna bedöma verkningarna på jordbruket av den ena eller andra åtgärden måste man en mycket lång tid ha varit inkopplad i själva jordbruksdriften.

Vad jag nu vill säga är icke att man inte har kunnat göra inskränkningar i arbetstiden — jordbrukets rationalisering i allmänhet och mekanisering i synnerhet ha neutraliserat stora delar av de förluster, som annars rent matematiskt måste uppträda — utan vad jag skulle vilja säga är att arbetena med sådd och skörd, som väl i allmänhet en icke-jordbrukare, i varje fall om han är tillräckligt okunnig om jordbruk, anser vara det mesta som det egentligen arbetas med vid jordbruket, utgöra en mycket liten del av de arbeten som skola uträttas på en lantgård.

Ett faktum är, att under de sista tio åren har det svenska jordbruket i allmänhet undergått en standardförsämring när det gäller iordninghållandet av gårdarna. Sådden och skörden tillsammans ta ju inte mer än en liten del av den sammanlagda arbetsmängden. Alla de andra arbetena — det gäller att hålla i ordning, göra snyggt, bryta sten, hålla sina åkervägar i skick, reparera husen, göra litet småförbättringar här och där, alla möjliga saker, som man inte kan räkna upp — ha blivit eftersatta. Det är inget tvivel om att det har blivit ett sämre skick på gårdarna under de sista, låt oss säga tio åren. Det är självklart, att om man får en minskad arbetsmängd

Förslag till lantarbetstidslag.

till sitt förfogande, så låter man det inte gå ut över de absolut nödvändiga arbetena, sådden och skörden, utan man låter det gå ut över de saker som kunna anstå, kanske i många år. Men om man låter dem anstå under lång tid, medför det en allmän standardsänkning. Detta är faktiskt vad som har skett.

Jag har velat påvisa detta faktum, ty man får inte dra så långtgående slutsatser som herrar statsråd här ha gjort. Sedan vill jag emellertid inte alls bestrida, att det kan ha varit till nytta, när man gick ned ifrån en verkligt lång arbetstid till en kortare sådan, t. ex. sammanlagt 2 400 timmar per år eller genomsnittligt 48 timmar per vecka. Jag tror däremot inte att man har någon ökad arbetseffekt att vinna genom att gå ned mycket under denna arbetstid. När arbetstiden var mycket lång, då voro de rent fysiska prestationerna begränsade av människans uthållighet, men vid kortare arbetstider tror jag inte att arbetstiden har samma betydelse för effektiviteten i varje fall vid utomhusarbete.

Jag vill däremot livligt önska och hoppas, att inte den politiska utvecklingen här i landet skall hämma den tekniska utvecklingen, utan att denna kan fortskrida så att mänskligheten — och särskilt då vårt lands befolkning — kan få en god försörjning med mycket kortare arbetstid än den nuvarande. Men det är risk med att gå utvecklingen i förväg.

När det nu närmast gäller utskottets utlåtande, tror jag att det förslag, som kommer att medföra de största olägenheterna ur driftssynpunkt, är förslaget om överflyttning av arbetstid från sommar- till vinterhalvåret. Jag är ju bekant med många jordbruksarbetare, jag har vuxit upp tillsammans med och varit lekamrat med ganska många av dem, men jag har inte kunnat förmärka någon särskild önskan om en sådan överflyttning. Därför tror jag att det i viss mån är överdrivet att säga, att den åtgärden skulle bidra till att binda arbetskraften vid jordbruket. Jag tror inte det är riktigt. Jag skulle närmast tro att jordbruksarbetarna tycka att det är synd att de skola

behöva gå ute den kulnaste delen av året, när det är vått och kallt och mörkt, och att de skola behöva hålla på så länge, att de få cykla hem i mörker. De föredra nog i regel att komma hem så pass tidigt, att det inte har blivit alldeles kolmörkt. Även ur arbetssynpunkt är det sämre, om det råder mörker under någon del av den tid som skall användas för effektivt arbete, och det är ostridigt att förslaget kommer att ha den effekten, om det genomföres. Dessutom är ju arbetstiden under sommarhalvåret dock inte längre än att alla ha varit helt fria hela lördagseftermiddagen vanligen från klockan halv tolv. Den eftermiddagen sätta de mycket värde på, men jag tror inte att den här föreslagna åtgärden skulle dra folk till jordbruket eller hålla dem kvar där. Att tro det är att överskatta dessa sakers betydelse. Det är närmast på den punkten som jag tycker, att reservanterna ha särskilt rätt.

I fråga om djurskötarnas arbetstid innebära de föreslagna lagbestämmelserna en direkt nettoförkortning. Därmed tillmötesgår man sannolikt ett önskemål hos arbetstagarna; på den punkten vill jag inte motsäga statsrådet Sträng. Möjligheterna att neutralisera olägenheterna av denna förkortning av arbetstiden måste dock te sig olika på olika stora gårdar. På en stor gård, där man kanske har många djurskötare, bör det givetvis vara lättare att ordna arbetstiden i enlighet med de nya bestämmelserna än på en liten gård, där man bara har en enda djurskötare eller en arbetare, som förutom djurskötseln även användes för andra uppgifter. Jag befarar att det i så fall blir bonden själv som får påtaga sig det överskjutande arbetet, för att den anställda skall få den i lagen stipulerade ledigheten. På ett litet jordbruk äro nämligen möjligheterna att rationalisera driften betydligt mindre än på de stora gårdarna.

Jag kommer, herr talman, till det resultatet, att arbetsrådet, vars ledamöter ju inte torde ha så stor personlig erfarenhet av förhållandena inom jordbruket, här har tagit ett onödigt initiativ. Däremot kan jag förstå, att regeringen

Förslag till lantarbetstidslag.

som, enligt vad statsrådet Möller sade, haft sympatier för att utsträcka arbetstidslagets giltighet, har framlagt förslaget för riksdagen. Reellt sett torde dock lantarbetarna i allmänhet icke komma att betrakta denna ändring av arbetstidslagen som någon särskild favör.

Om den svenska jordbruksproduktionen i framtiden inte skulle kunna lämna samma avkastning som hittills har varit möjligt, kommer det naturligtvis alltid att vara svårt att direkt påvisa orsaken härtill. Om statsmakterna genom en skärpning av arbetstidslagen minska antalet arbetstimmar under sommarhalvåret då många av de nödvändiga arbetena bäst kunna utföras, får man emellertid också vara beredd att ta konsekvenserna av ett sådant beslut.

Jag ansluter mig, herr talman, till reservanternas yrkande.

Herr ELOFSSON, GUSTAF: Herr talman! Statsrådet Sträng uttalade sin förvåning över att jordbrukets organisationer och förespråkare, som alltid bruka hävda nödvändigheten att åstadkomma full jämställdhet mellan lantarbetarna och industriarbetarna, nu vilja motsätta sig en social förbättring för jordbrukets arbetare. Det är nog inte riktigt så, herr statsrådet, att vi här bara vilja motsätta oss en förbättring för lantarbetarna, utan vårt motstånd mot förslaget motiveras av helt andra skäl.

Lantarbetstidslagen i dess nu föreslagna utformning kommer ju bl. a. att få ett betydligt vidsträcktare giltighetsområde än den s. k. allmänna arbetstidslagen som gäller för industriens arbetare. Lantarbetstidslagen kommer att omfatta även företag med allenast en arbetare. Det kan visserligen sägas, att en jordbrukare med blott en enda anställd inte kommer att få alltför stor känning av den nya lagen. Men jag är övertygad om att även statsrådet Sträng är på det klara med att om det ligger en liten gård med blott en anställd bredvid en stor gård med många arbetare, så kommer den som är anställd på den mindre gården inte att finna sig i att han skall

ha längre arbetstid än vad man har på den stora gården. Om de mindre jordbrukarna över huvud taget skola få någon arbetskraft, måste de säkerligen erbjuda samma förmåner i fråga om arbetstiden som de stora gårdarna. Man behöver bara tänka på hur man själv skulle resonera, om man vore lantarbetare. Inte skulle man väl då vilja ta anställning på en mindre gård, om man vore medveten om att man där finge längre arbetstid än på en angränsande större gård. Jag kan därför inte tillmätta de undantag, som statsrådet Sträng här talade om, den betydelse som han ville ge dem.

Vidare är det uppenbart, att den ändring av lantarbetstidslagen, som här föreslås, måste medföra en fördyring av jordbrukets omkostnader. Vi veta ännu inte, om regeringen kommer att acceptera den uppgörelse om jordbrukspriserna som föreslagits för nästkommande regleringsår. Det är alltid mycket svårt för jordbrukets folk att vid dessa uppgörelser om jordbrukspriserna kunna få till stånd några höjningar. Varken statsrådet Sträng eller statsrådet Möller torde vara lika entusiastisk för att kompensera jordbruket för dess ökade kostnader som de nu tyckas vara för att få igenom den nya lantarbetstidslagen. Om regeringen verkligen vore beredd att ge jordbruket compensation för de genom lagens utsträckning ökade kostnaderna, skulle det säkerligen från jordbrukarnas sida inte resas minsta motstånd mot att ge lantarbetarna denna förmån.

Jordbruket har, såsom alla veta, att kämpa med stora svårigheter i fråga om arbetskraften under våren, sommaren och hösten, då åkrarna skola brukas och grödan bärgas. Då räcker det inte alltid med åtta timmars arbetsdag. Herr statsrådet Sträng förklarade, att man då har möjlighet att dispensvägen få tillstånd att uttaga erforderligt övertidsarbete, men att det visat sig, att jordbrukarna inte på långt när utnyttjat denna möjlighet i samma utsträckning som man gör inom industrien. Men det beror på att man inom jordbruket söker

Förslag till lantarbetstidslag.

träffa privata avtal med arbetarna i stället för att utnyttja vägen med dispensansökan. Metoden med privata uppgörelser har gått bra hittills, och den kommer säkerligen att utnyttjas i fortsättningen också. Men man kan inte kräva, att en arbetare utan vidare skall gå med på en dylik förlängning av arbetstiden på sommaren, utan man måste naturligtvis betala i avtalet fastställd övertidsersättning. Det medför i sin tur höjda produktionskostnader för jordbrukets produkter, vilket måste komma att inverka stegrande på konsumentpriserna. Det klagas så ofta över de höga priserna. Men om man den ena dagen beviljar en grupp medborgare förmåner, som medföra fördyrade produktionskostnader, och den andra dagen ger en annan grupp andra liknande förmåner, måste det ju betyda, att skruven är i gång. Höjer man för en grupp, komma andra genast och vilja ha kompensation. På så sätt fortsätter prisskruven, och ingen vet, var det hela kommer att sluta.

Då det nu pågår en utredning med uppgift att verkställa en allmän översyn av arbetstidslagstiftningen, anser jag, att vi borde ha kunnat vänta med att företa några förändringar i lantarbetstidslagen, till dess att vi sett resultat av denna utredning.

Jag vill, herr talman, till sist poängtera, att vi från jordbrukarnas sida ingalunda äro motståndare till att bevilja våra lantarbetare bättre förhållanden, men vi ha absolut icke möjlighet att gå med på alla de förslag som framläggas, om vi inte få kompensation för våra ökade produktionskostnader i form av högre priser på våra produkter. Det är dock svårt att få till stånd en dylik uppgörelse. Vi anse därför, att vi böra avvakta resultatet av den pågående utredningen om den allmänna arbetstidslagstiftningen, innan vi ändra lantarbetstidslagen. Vi böra i varje fall icke inom jordbruket springa före industrien, vilket skulle bli fallet, om riksdagen skulle antaga den nu föreslagna lagen.

Det är av den anledningen, herr talman, som jag ansluter mig till reserva-

tionen, och icke därför att jag skulle anse, att den förmån, som man här vill bereda lantarbetarna, skulle vara för frukostigt tilltagen.

Herr DOMÖ: Herr talman! Det har i dag talats om en del företeelser inom det ekonomiska livet och sagts, att det förekommer inflation i både det ena och andra avseendet. Jag undrar, om det inte börjar bli inflation även i fråga om lagändringar.

Här föreligger förslag om en lagändring, som man åtminstone kan ifrågasätta, om den är behövlig. I varje fall är det ingalunda bevisat, att den föreslagna lagändringen är behövlig. Man måste verkligen fråga sig, varthän förslaget syftar. Avsikten borde väl vara att skydda arbetarna mot alltför lång arbetstid. Men har den kategori lantarbetare, som nu komma att falla under lagens utsträckta giltighetsområde, haft alltför lång arbetstid? Ingalunda! Jag är övertygad om att även de små jordbrukare, som hittills inte ha varit inbegripna under lagens giltighetsområde, ha måst tillämpa samma arbetstid som övriga jordbrukare, då de annars helt enkelt inte få några arbetare. Från denna utgångspunkt är lagändringen, såvitt jag förstår, obehövlig.

Socialministern talar, vill jag minnas, i propositionen om att det är naturligt med en viss skiljaktighet i bestämmelserna för industriens och jordbrukets arbetare. Inom industrien falla ju alla företag med minst fyra anställda under arbetstidslagen, medan lantarbetstidslagen föreslås gälla även för jordbruk med blott en anställd. Socialministern konstaterar, att en dylik skiljaktighet blott är naturlig. Herr statsrådet Sträng förklarade emellertid i sitt intressanta anförande, som i detta avseende innehöll en hel del synpunkter, som jag i viss utsträckning kan ge min anslutning, nämligen att förhållandena för jordbrukets och industriens arbetare böra vara så lika som möjligt. När det gäller löner och dylikt kan detta nog i viss mån vara riktigt. Men, så vitt jag förstår, strida herr so-

Förslag till lantarbetstidslag.

cialministerns och herr statsrådet Strängs uppfattningar mot varandra. Den ene talar om berättigad olikhet och den andre om en naturlig likställighet mellan de båda arbetarkategorierna.

Det kan i varje fall inte vara berättigat att av herr statsrådet Strängs inställning dra den slutsatsen, att arbetstiden under hela året bör vara lika lång för de båda kategorierna arbetare. Inom jordbruket måste man ju anpassa arbetet efter de växlande årstiderna. Huvuddelen av arbetet inom jordbruket måste utföras på sommaren. Därför är det naturligt, att det kan skilja åtskilligt i fråga om arbetstiden på sommaren och vintern. Nu vill man emellertid få till stånd en utjämning på så sätt, att man minskar arbetstiden på sommaren och förlänger den under vintern. Det är väl ett led i den allmänna nivellering som ingår som ett tema i all strävan nu för tiden.

Jag tillåter mig, herr talman, att fästa uppmärksamheten på en intressant pasus i propositionen, där det heter: »Med hänsyn till jordbrukets beroende av de klimatiska betingelserna är det emellertid, såsom tidigare antytts, ofrånkomligt att åtminstone tills vidare bibehålla en viss spännvidd mellan sommar- och vinterarbetstid. Att åvägbringa en fullständig utjämning härutinnan har icke heller från något håll ifrågasatts och torde vara ogörligt under nu rådande förhållanden.» Jag tillåter mig att spörja, om man tänker sig att så småningom söka klara av även dessa klimatiska växlingar för att göra väderleken lämplig för likformigt fördelad arbetstid under hela året. Det kanske ingår i det nya regleringssystemet, där man ju vill rätta till och ordna allt så, att det blir schematiskt och trevligt här i samhället!

Då den nu föreslagna lagändringen icke är nödvändig för att skydda arbetarna, varför har man då framlagt den? Skall det inte få finnas något område, något litet reservat i samhället, där fria avtalsförhållanden kunna råda och där parterna personligen ha rätt att träffa fria avtal med varandra om att kanske något avvika från det i arbetstidslagen

fastställda arbetstidsschemat? När det nu är ett faktum att arbetarna icke otillbörligt pressas på grund av den nuvarande lagens bestämmelser, då detta är omöjligt för arbetsgivarna, varför skall man då i all rimlighets namn genomdriva en enligt min mening fullständigt onödig lagändring? Den kommer under alla omständigheter att förorsaka att en mängd nya medborgare göras till lagbrytare, och bestämmelserna komma att vålla en mängd pappersexercis och skrivbordsarbete med övertidslistor o.s.v. Skulle man inte i varje fall under nuvarande förhållanden på arbetsmarknaden kunna överlåta åt arbetsgivarna och arbetarna på våra många små jordbruk, som ju i vanliga fall gå och arbeta bredvid varandra ute på tegarna, att på ett smidigare sätt kunna komma överens om att t. ex. ena veckan arbeta litet längre och andra veckan litet mindre utan att detta skulle behöva bokföras och registreras? Man vill här enligt min mening utsträcka den schematiska lagbestämmelsen över individerna in absurdum.

Det var, herr talman, med allra största intresse som jag lyssnade till statsrådet Strängs anförande. Hans inlägg i debatten vittnade om den stora kunnighet som han besitter. Han gjorde också sitt bästa för att denna kunnighet inte skulle bli satt under ena skäppo. Många finna det ganska ledsamt, att statsrådet Strängs stora kunnighet på rationaliseringsområdet nu skall vara undandragen jordbruket och ägnas sådana saker som bensinransonering och andra mer eller mindre tvivelaktiga angelägenheter när det gäller produktionsbefrämjande ting. Jag hälsar med största glädje både intresset och kunnigheten hos herr Sträng och andra här i Stockholm, som så väl veta, hur allt skall vara, och som i detalj kunna tala om för oss ute på landsbygden, hur vi skola förfara, när vi bruka vår jord. Men tillåt mig, herr talman, att säga att även med aktning för den förmåga, som kommit till uttryck, djärves jag ändock att göra en liten gensama mot ett par punkter i statsrådet Strängs anförande.

Herr statsrådet Sträng sade bl. a., att arbetstidslagen tveklöst kan skärpas utan

Förslag till lantarbetstidslag.

risk för olägenheter. Han bygger väl då kanske på den gamla satsen, att tål man det, så tål man litet till. Men liksom det på alla andra områden i regel finns en gräns för pålagor, finns det nog en gräns även här. Vad har statsrådet Sträng för bevis för att vad som här föreslås icke kommer att förorsaka större svårigheter för produktionen både på kort sikt och på längre tid än vad han vill göra gällande? Jordbrukarna ha faktiskt svårt att få arbetare. Det kostar pengar att få arbete utfört. Jordbrukarna ha därför redan nu under en lång period måst inskränka sig till att utföra blott de allra nödvändigaste arbetena. De bärga sin skörd och göra så gott de kunna, men mycket arbete i fråga om underhåll av jord och byggnader, dikningar, reparationer o.s.v. har måst eftersättas. Man kan därför icke liksom statsrådet Sträng påstå, att det visat sig, att jordbrukarna kunna klara sig med ett mindre antal arbetare, än de tidigare räknat med, utan att detta, särskilt på lång sikt, haft någon inverkan på produktionen.

Som bevis för sin uppfattning att arbetstiden inom jordbruket räcker till anförde statsrådet Sträng, att jordbrukarna hittills i mycket ringa utsträckning sökt dispens för övertidsarbete. Herr Sträng var på sin tid skicklig ledare för lantarbetarförbundet och följde då noga med vad som hände inom förbundets verksamhetsområde. Men om statsrådet Sträng lika noggrant hade följt med utvecklingen under den senaste tiden, hade han säkerligen varit på det klara med att inte arbetsgivarna utan att behöva riskera protester och stöta sig med vederbörande våga begära den i avtalet stipulerade övertiden, vilket många arbetsgivare skulle behöva. Försiktiga jordbrukare äro rädda för att mista sina arbetare, och därför dra de sig för att begära övertidsarbete, eftersom arbetarna mångenstädes tyckas anse, att övertidsarbete är något som inte hör ihop med nutida förhållanden. Påståendet att den omständigheten, att jordbrukarna inte i större utsträckning uttaga övertid av sina arbetare, kan anföras som bevis för att

det inte behövs längre arbetstid inom jordbruket, är således oriktigt.

Jag vill till slut, herr talman, bara i anledning av vad herr socialministern yttrade om att striden i dag är onödig, säga, att vi kanske i detta sammanhang inte böra tala om strid, utan snarare om delade meningar. Det är nog ganska naturligt, att det råder delade meningar i denna fråga. Om herr socialministern vill göra gällande, att det är onödigt att framföra de anmärkningar, erinringar och varningar, som vi här ha gjort, gemäler jag, herr socialminister, att den föreslagna lagändringen i ännu högre grad är onödig.

Herr statsrådet STRÄNG: Herr talman! Jag har en bestämd känsla av att kammaren näppeligen kan vara intresserad av en debatt om mitt sätt att handlägga bensinransoneringen, eftersom det ju är en fråga som inte ens med de djärvaste associationer kan sägas höra samman med spørsmålet om lantarbetstidslagens reformering. Jag tror att herr Domö är rätt ensam om att löpa i väg med tankarna så här vilt i sin strävan att vara raljant och kvick inför kammaren. Då jag inte i något avseende kan ta upp en konkurrens i spiritualitet med herr Domö, skall jag inte fortsätta i hans tongångar.

Jag vill emellertid, herr talman, gentemot herr Domös anförande säga, att jag anförde den omständigheten, att man inom jordbruket i så liten utsträckning tar ur övertidsarbete, såsom en verifikation på att det i själva verket inte är så besvärligt i fråga om arbetskraftens användning som man från jordbrukarhåll vill göra gällande. Jag skulle kunna anförä ytterligare ett bevis härför. Innan jag gick hit till denna debatt, tog jag telefonkontakt med Svenska lantarbetarförbundet för att få en redovisning för förbundets arbetslöshetssiffror under de senaste åren. Under år 1947 redovisade man inom Svenska lantarbetarförbundet en officiell arbetslöshetsprocent av 7 enheter. Det betyder att förbundet på sitt medlemstal i genomsnitt har haft

Förslag till lantarbetstidslag.

3 500 arbetslösa medlemmar. Eftersom Lantarbetarförbundet har en statligt erkänd arbetslöshetsförsäkring med kontroll via arbetsförmedlingarna, innebär detta att under år 1947 i medeltal 3 500 lantarbetare stått anmälda på arbetsförmedlingarna och begärt arbete inom jordbruket men icke kunnat anvisas sådant på grund av att det saknats arbete. Det är en siffra som torde kunna anföras såsom en balanserande faktor gentemot de synpunkter som här ha framförts från jordbrukarhåll.

När herr Domö vidare talar om att nästa steg från vår sida kanske blir, att vi komma att göra anspråk på att förändra väderleken och årstiderna i vår strävan att generalisera, så att det blir likartade förhållanden under hela året, utgör väl detta en ganska djärv tolkning av innehållet i Kungl. Maj:ts proposition. Här föreslås ju en säsongvariation så att arbetstiden blir 50 timmar under åtta månader och 45 timmar under de återstående fyra månaderna. Hänsyn har följaktligen tagits till de säsong-, väderleks- och andra variationer som det kan vara riktigt att ta hänsyn till.

Herr Domö förklarade vidare, att skärpningen av lagen kommer att medföra en hel del skrivbordsarbete med övertidslistor och en massa andra saker. Jag är mycket angelägen att få en upplysning om vad denna »massa andra saker» är för någonting. Det är nämligen på det sättet, att om lagen blir tillämplig hos en arbetsgivare, skall han föra en övertidslista, och sedan är det ingenting mer. De där många andra sakerna finnas endast i herr Domös fantasi, ty jag förmodar att han inte kan prestera en plausibel förklaring till sitt yttrande.

Jag vill till herr Elofsson i Vä säga, att det var i varje fall ett klart och ärligt besked, som han gav, men det var väl också att förvänta av en så pass bred representant för det svenska jordbruket. Han sade ifrån, att visst vill han att lantarbetarna skola få den föreslagna förbättringen, och visst finns det praktiska möjligheter att ordna det. Det fanns i själva verket enligt herr Elofssons mening inga som helst svårigheter att ge-

nomföra förbättringen. Det gällde endast att få ta betalt för produkterna, så att man kunde täcka merutgiften. Herr Elofsson har med sund bondeinstinkt deklarerat här i riksdagen, att det inte är fråga om att man med denna lagstiftning skapar några svårigheter för det svenska jordbruket, utan det hela är så enkelt och rätlinjigt: det är uteslutande en ekonomisk fråga. Herr Elofsson säger, att få jordbrukarna bara ersättning, har han ingenting emot att ge lantarbetarna denna favör i form av en förbättrad lantarbetstidslag. Nu har jag emellertid den bestämda uppfattningen, att jordbruket utan vidare kan bära denna merutgift med hänsyn till den compensation, som jordbruket för närvarande och kommande år erhåller, och därför anser jag, att det inte finns ens någon ekonomisk grund för ett avvisande av denna lagstiftning.

Herr Elofsson sade vidare i ett mera allmänt uttalande, att det under sommaren inte är så enkelt att arbeta åtta timmar och sedan gå hem. Nu innebär förslaget en arbetsvecka under sommaren på 50 timmar. Det betyder, att det i praktiken kommer att bli nio timmar om dagen under veckans fem första arbetsdagar och fem timmar på lördagen, eftersom lördagseftermiddagen traditionellt skall vara arbetsfri. Då dragarna behöva vila under middagen och man har ett visst antal raster — i Mellansverige och Norrland en middagsrast på en och en halv timme och ett par kafferaster, nämligen en på förmiddagen och en på eftermiddagen, samt i södra Sverige en middagsrast på en och en halv timme — betyder det, att om jag räknar in rasterna, arbetarna äro bundna praktiskt taget elva timmar om dagen. Kör man ut i arbetet klockan sju på morgonen och kommer hem klockan sex på kvällen, kan det näppeligen göras gällande, att vi föreslå en arbetstid, som är så kort att den väcker speciellt uppseende.

Till detta kommer, att enligt lantarbetstidslagens 7 § 1 mom. — jag kommer ihåg lagrummet, eftersom jag suttit i arbetsrådet några år — har arbetsgi-

Förslag till lantarbetstidslag.

varen rätt att använda arbetarna under sju timmar i veckan till förberedelse- och avslutningsarbeten. Den rätten finns även för industriens arbetsgivare men utnyttjas inte där, emedan de praktiska förhållandena inte äro sådana att det behöver ske. Däremot är detta förberedelse- och avslutningsarbete normalt förekommande inom det svenska jordbruket. Alla körkarlar, som köra hästar, gå ned i stallet före arbetstidens början och rykta hästarna och göra rent i stallet. Traktorföraren ser till, att traktorn är smord och att det finns bensin eller olja i den. Detta göra de såsom förberedelsearbete. Det är ett arbete, som betalningsmässigt hitintills — jag tror att det blev någon ändring vid senaste avtalsuppgörelsen — räknats som ordinarie arbete. Det arbetet ligger vid sidan om den möjlighet, som man på arbetsgivarhåll inom jordbruket har att påfordra övertidsarbete. Man har följaktligen här en möjlighet att uttaga extra övertidsarbete under sju timmar varje vecka utöver de 200 övertidstimmarna per år. Dessa sju timmar i veckan tar man också ut på grund av att arbetets natur möjliggör det, varför den egentliga arbetstiden för jordbrukets utarbetare inte stannar vid 50 timmar i veckan, utan regelmässigt är åtskilliga timmar längre. Det är också en synpunkt som man inte här får glömma bort.

När herr Mannerskantz gör gällande, att man inte kan bedöma dessa saker, såvida man inte förunnats att vara ägare av en gård eller kanske ett gods i södra delen av landet, vill jag på det allvarligaste bestrida det. Jag vill också bemöta den beskyllning, som herr Mannerskantz riktade mot arbetsrådet, då han sade att det inte har någon erfarenhet på det här området. Arbetsrådets ställningstagande är grundat på Svenska lantarbetareförbundets yttrande, som i sista hand förbundsstyrelsen svarar för. Innan förbundsstyrelsen tog ställning till frågan, har den debatterats på olika länskonferenser i landet av just de arbetare, som veta vad det betyder att arbeta 50—55 timmar per vecka, att genom att från kontoret sköta en större

egendom, utan genom att gå och lassa 28—30 parlass hö på en dag eller bära säckar från tröskan under en hel dag. De arbetare, som ha den erfarenheten, ha vittnat om hur de anse att lagen bör utformas. Materialet från de olika länskonferenserna har samlats hos lantarbetarnas förbundsstyrelse, och de av arbetarna anförda synpunkterna ha kommit till uttryck i ett yttrande från förbundsstyrelsen till arbetsrådet, som sedermera som »Rådets» yttrande har lagts på regeringens bord. Jag bestrider således mycket bestämt, att lagförslaget skulle vila på synpunkter, som inte ha någonting gemensamt med det praktiska arbetet, och därför kan nonchaleras och att man inte behöver fästa något avseende vid det.

Herr Mannerskantz sade vidare, att enligt vad han erfarit satte hans arbetare inte något större värde på den föreslagna förändringen av arbetstiden med en minskning under sommaren och en ökning under vintern. Jag har en rakt motsatt uppfattning. Lantarbetarna sätta det största värde och det största pris på just denna förändring i förslaget till ny lag, varigenom arbetstiden under sommarhalvåret blir reducerad med ett par timmar från 52 till 50 timmar. Jag tror att om herr Mannerskantz talar ännu en gång med sina anställda nere på Värnanäs, får han förmodligen bestyrkt, att min uppfattning är den riktiga. I annat fall skulle faktiskt arbetarna på Värnanäs ha en helt annan uppfattning än deras yrkeskamrater runt om i landet. Visserligen fingo herr Mannerskantz' arbetare relativt sent favören att få arbeta under kollektivavtalsenligt ordnade förhållanden. De blevo nämligen kollektivavtalsanställda så sent som för fem eller sex år sedan eller 10—15 år senare än vad som i allmänhet var fallet på de större egendomarna i södra och mellersta Sverige. Men jag tror att hans arbetare under dessa fem eller sex år ha lärt sig att reagera som övriga fackligt organiserade arbetare här i landet. Därför vågar jag hävda den meningen, att bli de tillfrå-

Förslag till lantarbetstidslag.

gade en gång till, får herr Mannerskantz ett annat svar.

Herr DOMÖ (kort genmäle): Herr talman! Åtskilliga bland jordbrukarna här i kammaren blevo säkert ganska förvånade, när de hörde statsrådet Strängs meddelande, att en stor mängd arbetslösa jordbruksarbetare hänvänt sig till arbetsförmedlingen utan att kunna få arbete. Därav får man väl dra den slutsatsen att de erhålla arbetslöshetsunderstöd, i den mån de äro medlemmar i en arbetslöshetskassa.

Vad herr Sträng sålunda anförde ger mig anledning att säga, att det skulle vara till fromma för utvecklingen, om man, i stället för att uteslutande ägna sig åt att tillskapa nya lagar, i någon mån inriktade sig på att granska förhållanden, som redan existera i hägnet av vissa lagar. Den av statsrådet anförda statistiken angående antalet arbetslösa lantarbetare ha jordbrukarna väldigt svårt att förstå. Är det inte skäl att försöka tränga bakom murarna och undersöka vad som döljer sig där?

Herr VON HELAND: Herr talman! Under hela min riksdagstid har jag varit mycket positivt inställd till frågan om sociala förmåner åt lantarbetarna, och jag har varit på många diskussionsmöten, där jag fört mycket intressanta diskussioner i lantarbetarfrågan med statsrådet Sträng. Men jag måste erkänna, att jag är tveksam, om verkligen den föreslagna förändringen i lagen är till fördel för lantarbetarna. Jag skall endast uppehålla mig vid de två punkter, som reservationen berört.

Vad först gäller förslaget att utöka giltighetsområdet till jordbruk med en lantarbetare, vore det synnerligen intressant att höra, om man inom lantarbetarförbundet verkligen har den uppfattningen, att en sådan utvidgning är nödvändig ur lantarbetarnas synpunkt. Är det inte så, att lantarbetarna vid dessa mindre jordbruk ändå måste få ungefär samma arbetsförhållanden som arbetare vid större jordbruk? Jag kan inte

förstå annat. Det går inte att därvidlag hänvisa till de 3 000 arbetslösa lantarbetarna. Om det alltså inte föreligger ett behov av att utvidga lagens tillämpningsområde till jordbruk, där det bara är en arbetare anställd, förstår jag inte, varför man ändå skall besluta en sådan utvidgning, eftersom det blir till ett kanske litet men dock besvär och ett bekymmer för de jordbrukare, som bara ha en lantarbetare.

Jag är också tveksam, om det kan vara till fördel för lantarbetarna att överflytta en del av arbetstiden från sommaren till vintern. Jag har nämligen länge varit mycket tveksam, om det varit en klok politik av lantarbetarförbundet att så energiskt arbeta på att få bort naturaförmånerna och i stället endast ha kontantlön. Jag har den känslan, att lantarbetarna i visst hänseende hade fördel av naturaförmånerna. De hade åtminstone den fördelen, att de därigenom blevo årsanställda och bundna vid jordbruket. Jag skulle tro att det är mycket bekymmersamt för lantarbetarna just detta, att de börja bli säsongarbetare, och jag beklagar dessa lantarbetare, som äro eftersökta just under de brådaste tiderna men sedan få gå arbetslösa under resten av året. Det beror på att lantarbetarförbundet genomdrivit, att man tagit bort naturaförmånerna. Om man nu överflyttar ytterligare arbetstid från sommarhalvåret till vintern, kan jag inte förstå annat än att man löper den risken, att jordbrukarna få ändå mera intresse av att i stället för att ha årsanställda arbetare gå in för att anställa arbetare endast när de bäst behöva dem. Risken är alltså, att ännu flera lantarbetare bli säsongarbetare, och jag tycker att det är mycket beklagligt, om så skall ske.

Jag är, herr talman, mycket tveksam, hur jag skall rösta för att handla på det för lantarbetarna klokaste sättet. Jag anser att man borde ha väntat med att föreslå denna förändring av lagen, tills man hunnit närmare studera, om det verkligen är lämpligt att företa denna ändring.

Däremot tvekar jag inte på en annan

Förslag till lantarbetstidslag.

punkt, nämligen när det gäller lönefrågan. Det för lantarbetarna viktigaste är inte att få till stånd ändrade arbetsförhållanden och därmed jämförbara förhållanden, utan det är lönefrågan. Jag är absolut av den uppfattningen, att det är viktigast att höja deras lönestandard och därigenom råda bot på deras efterblivenhet i löneavseende. Jag vet att statsrådet Sträng delar min uppfattning om att vi böra försöka få till stånd bättre löneförhållanden för lantarbetarna. Det är bara beklagligt, att det inte går att genomföra förbättringen snabbare, men vi veta alla vad det beror på. En viss utjämning har skett under tidigare år, men tyvärr har, som jag sade i mitt anförande i förmiddags, klyftan åter vidgats.

Med hänsyn till min tveksamhet beträffande den föreslagna lagändringen och vad som förekommit under debatten kommer jag, herr talman, att rösta för reservationen, och jag vågar påstå att jag då inte röstar mot sociala förbättringar för lantarbetarna. Jag gör det, därför att jag är tveksam, om det inte kan bli en försämring för dem, om man antar lagändringen.

Herr WISTRAND: Herr talman! Jag uppkallades av socialministerns resonemang, då han i dag liksom så många gånger förut förklarade, att han inte hade så stor respekt för de betänkligheter, som framförts, emedan han hade hört dem så ofta det varit fråga om någon social reform och alldeles särskilt när åttatimmarslagen tillkom.

Det är mycket naturligt att det restes stora betänkligheter emot åttatimmarslagen, ny som den var på sitt område och med verkligt oerhörda ingrepp i den ordning, som tidigare hade varit rådande. Jag är till och med inte riktigt säker på om inte socialministern själv i sitt innersta sinne vid den tiden hyste farhågor, om det verkligen var möjligt att utan svåra återverkningar genomföra det förslag, som han och hans parti då gingo in för. Åttatimmarslagen har ju varit till otvivelaktig välsignelse för

landet. Därom tror jag att man inte på något håll behöver tvista i nuvarande stund. Men det är ännu inte utrett, huruvida inte den stora europeiska kris, som kännetecknade 1920-talet och som sedan kulminerade i politiska rörelser, som vi omsider ha övervunnit, ägde ett samband med detta hastiga och mycket stora ingrepp i det ekonomiska livets förutsättningar. Jag vill inte påstå det, men jag vet det heller inte, och vissa tecken tyda därpå. Att åttatimmarslagen emellertid kunde smältas så pass hastigt och så pass bra som skett här i landet, hade enligt min mening sin orsak i en alldeles speciell omständighet, som inte föreligger för närvarande, nämligen att tidigare, när arbetstiden var så lång, var den inte på långt när tillräckligt utnyttjad. Det fanns en mycket stor marginal, som möjliggjorde koncentration av arbetet i samband med en sänkning av arbetstiden. En sådan koncentration ägde också rum, och därigenom kunde man ta igen mycket som gick förlorat genom att arbetstiden förkortades.

Den lag, som vi nu behandla, vill jag inte yttra mig om i dess detaljer. Jag är inte tillräckligt kunnig på det svenska jordbrukets område för att kunna säga, om den lagändring, som nu föreslås, är äventyrlig för jordbruket eller inte eller, med andra ord, om man därmed har kommit till en kritisk punkt eller inte. Det är en sak som erfarenheten får utvisa. Ingen kan emellertid förneka, att, som herr Domö redan har framhållit, på detta område liksom på alla områden finns det till slut en kritisk punkt, och den närmar man sig alltmer, ju längre fram man skrider med krav på minskning av arbetstid och vad därmed hör samman. Socialministern känner nog lika litet som någon annan till, var den kritiska punkten ligger. Bakslag på det ekonomiska och produktiva området få visa, när den har nåtts.

Vi ha, som sagt, ofta fått höra, att tidigare farhågor inte blivit besannade. Vi ha hört det också när det gäller det ekonomiska området. Det resonemanget har förts i skattepolitiken och i andra sammanhang. Att man i stöd av en så-

Förslag till lantarbetstidslag.

dan erfarenhet bara anser sig kunna gå vidare är farligt, ty det visar att man inte har den rätta känslan för att det på vägen fram dock finns en kritisk punkt.

Socialpolitiken här i landet har förts framåt med en enorm fart. Den har enligt min mening utvecklats så fort, att man redan nu måste fråga sig, huruvida den ekonomiska verkligheten motsvarar de socialpolitiska vinningarna. Vi kunna ännu inte överblicka de ekonomiska följderna av den sociallagstiftning, som redan beslutats i förhoppning att vi skola kunna ekonomiskt smälta den. Vi må väl kunna hoppas, men förvissad därom kan ingen vara. Den oro, som kännetecknar dagens ekonomiska situation, gör oss inte säkrare på att så är fallet. I detta läge skulle jag vilja göra den frågeställningen: är det inte av vikt att vi stå fast vid det som vi en gång ha beslutat och försöka att ekonomiskt trygga resultatet och befästa det i folks medvetande innan vi gå vidare? Men vad sker här i Sveriges riksdag? Har en socialpolitisk lag blivit antagen ett år, ha vi redan nästa år tio-, tjugutals motioner, vari föreslås utvidgningar av lagen. Jag som suttit i andra lagutskottet och behandlat dem vet ju, att en del förslag anses olämpliga och stoppas i sin linda, men det kvarstår alltid en bukett, som överräcks i form av riksdagsskrivelser med förslag om nya utvidgningar av lagstiftningen. Och när skrivelserna komma till regeringen, ställer den sig som socialministern säger sympatisk till dem, och så få vi votera nya lagförslag. Vi ha inte en socialpolitik, som kännetecknas av någon fasthet, ty ingen vet vad som i det avseendet gäller från det ena året till det andra. Lagarna ändras ideligen, och denna lagstiftnings mångfald gör att man till slut hamnar i en känsla av att ingenting veta — allting kan försökas och allting anses möjligt, och de ekonomiska följderna får man sedan reda upp på ett eller annat sätt.

För mig står det alldeles klart, att för-siktighet i socialpolitiken tjänar dess eget ändamål just genom att säkra dess

landvinningar. Det är inte till nytta för landet, att på det socialpolitiska området allting flyter, även om det flyter i en viss riktning. Vad som går ut över den ekonomiska förmågan och produktionen tjänar intet socialt intresse. Vi ha i de senaste årens utveckling alltför litet beaktat detta, och vi kunna, som sagt, ännu inte överblicka återverkningarna i olika avseenden i samhällsekonomin och i produktionen av den sociallagstiftning, som vi ha genomfört. Jag tror inte att det kan vara en klok politik att åt framtiden överlåta alla ekonomiska konsekvenser av våra beslut och att endast avvakta om det blir bakslag eller inte. Det är inte nödvändigt att vi varje år eller kanske vart annat eller vart tredje år besluta avsevärda utvidgningar av det som förra året eller för två eller tre år sedan hälsades som en mycket stor och betydande social landvinning. Vi måste se till att sociallagstiftningen smältes även ekonomiskt inom samhället.

Detta var, herr talman, några reflexioner, som jag länge har burit på och som jag inte ville undanhålla kammaren vid debatten av denna fråga. Som jag har sagt lämnar jag på grund av obekantskap om förhållandena därhän, huruvida dessa reflexioner äga sin fulla tillämpning på det ämne, som vi nu diskutera, men såsom en ledstjärna för behandlingen av även denna fråga torde de, förefaller det mig, ändå kunna tjäna.

Herr LÖFVANDER: Herr talman! Herr statsrådet Möller gjorde i början av sitt anförande en antydning om att han kunde svara på min fråga, varför man i regeringen har varit så angelägen om att föra in dessa små bondejordbruk med bara en lantarbetare under lagen, fastän man fortfarande skall låta industrier med upp till fyra arbetare vara undantagna från motsvarande lag för industrien. Socialministern svarade emellertid endast, att arbetsrådet hade framlagt förslaget. Kammarens ledamöter kunde då få den uppfattningen, att det var arbetsrådet som hade tagit initiativet till detta lagförslag, men i inledningen till proposi-

Förslag till lantarbetstidslag.

tionen står det så här: »Den nu gällande lantarbetstidslagens giltighetstid utlöper den 31 oktober 1948. Statsmakterna ha följaktligen att dessförinnan ta ståndpunkt till frågan i vilken form lagen skall förnyas. Kungl. Maj:t har fördenskuil i skrivelse den 19 september 1947 uppdragit åt arbetsrådet att, efter hörande av de myndigheter och sammanslutningar, vilkas hörande rådet funne lämpligt, verkställa utredning om och i vad mån ändringar vore erforderliga i lagen.»

Det måste ligga någon motivering bakom iveren att få in dessa mindre arbetsställen under lagen. Anser verkligen socialministern, att de lantarbetare, som arbeta på de mindre gårdarna, äro mera pressade än arbetarna i de industriföretag, som ha högst fyra arbetare? Jag är inte tillfreds med det svar jag nyss har fått, utan jag vill ha ett svar på den fråga jag nu har ställt.

Man går så gärna tillbaka till 1919 års diskussion då man resonerar om arbetstidsreglering, och så gjorde socialministern också; han talade om den diskussion, som fördes då och i vilken det sades, att åttatimmarslagen skulle komma att medföra en standardförsämring. Det går emellertid inte att göra jämförelser mellan industriens företag och jordbrukets, ty inom jordbruket är man bunden av de klimatiska förhållandena, men det är man inte i samma utsträckning inom industrien, och vidare har man vid vissa arbeten inom jordbruket att göra med levande djur, som inte få behandlas hur som helst.

Herr MANNERSKANTZ: Herr talman! I denna kammare skall det väl ändå inte lyckas att som argument emot en viss sak anföra ett resonemang som rätteligen borde användas i ett annat sammanhang. När jag uttalade min tveksamhet i fråga om möjligheterna på vissa håll att bedöma hur det svenska jordbrukets standard har utvecklats och hur de felande arbetstimmarna verkligen märkas, så vände jag mig mot de båda statsråden och inte mot Lantarbetareförbundet eller dess representanter. Nu återopade stats-

rådet Sträng Lantarbetareförbundets möjligheter att bedöma dessa saker gentemot mitt påstående, att man måste ha drivit ett företag, vilket som helst, för att kunna se arbetstidsförhållandenas verkningar inifrån. Nu tror jag att lantarbetarna ha haft större möjlighet att se i vilken utsträckning det svenska jordbrukets standard har ändrats under det senaste decenniet än vad herrar statsråd ha haft möjlighet att göra. Därför tycker jag inte att man på sätt statsrådet gör kan dra in lantarbetarna i det resonemang som rör möjligheterna att bedöma situationen. Däremot förstår jag mycket väl — och jag vill inte bestrida riktigheten av statsrådets Strängs påståenden därvidlag — att det från Lantarbetareförbundets sida har framförts önskemål om den här överflyttningen av arbetstid från sommar till vinster. Jag kan mycket väl tro att så är fallet, men jag ställer mig icke desto mindre ganska tvivlande till Lantarbetareförbundets ombudsmäns möjligheter att få fram de verkligt innersta önskningarna hos lantarbetarna. Jag vet nog vad ombudsmännen ha för möjligheter i den vägen. De träffa nog lantarbetarna intimt de också, men långt ifrån så ofta som arbetsgivarerna inom jordbruket i allmänhet göra. Att jag på grund av riksdagsarbete i rätt stor utsträckning är förhindrad att vara hemma är en sak, men jag dömer inte bara efter mina egna erfarenheter, herr statsråd, utan jag har många bekanta som kunna bidra till upplysningsverksamheten på detta område, och jag tror att jag måste vidhålla dels att standardsänkningen i fråga om jordbrukets allmänna hållande i skick är påtaglig, dels att det inte förefinns något mera framträdande önskemål bland lantarbetarna om denna arbetstidsöverflyttning. Jag vet bestämt, herr statsråd, att den i många fall betraktas som en nackdel, och jag har ju ingen anledning att stå här och ljuga om vad jag har kunnat uppfatta. Sedan få mina ärade åhörare bedöma vilket värde som skall tillmätas det ena och det andra påståendet.

Det är ju så, att herr Sträng inte bara är chef för folkhushållningsdepartemen-

Förslag till lantarbetstidslag.

tet, utan även är ledamot av denna kammare, och det har här inte varit särskilt vanligt att man har dragit in några personliga förhållanden i debatterna. Den upplysningen, att mina arbetare sent kommo in i Lantarbetareförbundet, har ju egentligen mycket litet att göra med den fråga vi nu debattera, men eljest skulle man ju kunna säga, att detta faktum knappast talar ett språk som tyder på att de skulle ha känt sig miss-handlade; om så hade varit skulle de väl ha varit bland de första att ansluta sig till förbundet. På sätt och vis kan jag därför uppfatta det som en komplimang för mitt förhållande till mina anställda, när herr Sträng nu för andra gången på — om jag minns rätt — de senaste två åren nämner det här förhållandet.

En omständighet som herr statsrådet något berörde var att lantarbetarna givetvis ha en bättre förmåga att bedöma arbetets tyngd under en lång arbetsdag än de som sköta om arbetet från kontoren. Den saken är ju klar, men jag har inte för min del påstått att arbetet i jordbruket inte är tungt. Jag har ingen anledning att stå här och tala om precis hur mycket praktik jag har i fråga om jordbruksarbete, men många kilo har jag lyft. Herr statsrådet Sträng, så ur den synpunkten är det onödigt att framhålla att jag sköter mitt arbete från kontoret. Det hör inte hit, och kammarkamrater emellan brukar man knapast dra in sådana här saker i diskussionen.

Nu är det emellertid så, att särskilt vid de största jordbruken är det utmärkande draget för den nyare tiden just den oerhörda avlastning från det tunga manuella arbetet, som har kommit till stånd. Vi ha lastningsapparater, hissar och elevatorer, och att bära säck är någonting som inte förekommer på större egendomar. Från skördetröskan eller direkttröskningsanläggningen går säden direkt till elevatorerna. Det är ingen människa som bär några säckar, utan det utmärkande är just minskningen i det antal kilogrammeter som en lantarbetare behöver prestera. Vi hoppas kunna komma än längre härutinnan. Även den saken tycker jag talar för att den här över-

flyttningen av arbetstid inte är så behövlig.

Jag skulle för min del tänka mig, att om man inte hade satt i gång en rörelse för att få den här reformen till stånd bara med hänsyn till att det skall ske ändringar tillräckligt ofta, så hade reformen inte trängt sig fram av sig själv, möjligen med ett undantag, som jag nyss nämnde, nämligen i fråga om djursköternas arbetstid. Därvidlag är det fråga om en reell förkortning, vars berättigande jag kan förstå mer än det andra.

Ja, herr talman, orsaken till att jag begärde ordet för andra gången var den, att jag tyckte herr statsrådet Sträng tog till sitt yttrande så pass spetsigt och personligt, att jag ansåg mig böra svara. Eljest tycker jag det är bäst att låta åhörarna avgöra vilka synpunkter som äro mest att hålla sig till.

Herr statsrådet MÖLLER: Herr talman! Herr Löfvander var inte nöjd med den förklaring jag gav till att regeringen hade framlagt dessa ändringsförslag. Jag är inte säker på att jag kan ge honom någon förklaring som är bättre än den han redan har fått. Saken är ju den, att lantarbetstidslagen är tidsbegränsad — dess giltighet utgår den 31 oktober innevarande år. Följaktligen måste riksdagen taga ställning till frågan om vilken lantarbetstidslag som skall gälla efter den 31 oktober. Det är alltså tvunget att göra upp ett förslag. Lantarbetareförbundet skriver naturligtvis och begär vissa förändringar, och då betraktar jag det som en självklar skyldighet för regeringen att remittera dessa krav på ändringar till arbetsrådet. Om arbetsrådet då i huvudsak tager upp dem som sitt förslag till ändringar i lagen och om det visar sig att regeringen har sympatier för detta förslag, så kommer förslaget på kamrarnas bord.

Den allmänna arbetstidslagen är icke längre till sin giltighet tidsbegränsad, utan den är permanent, och det har ännu inte ställts något yrkande om ändring i det avseende som herr Löfvander berörde, men jag vill fästa uppmärksam-

Ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.

heten på att de nyare arbetstidslagarna gälla alla anställda, oavsett om antalet anställda är en, två eller tre. Det gäller trädgårdsskötseln — det står i förslaget till ny lantarbetstidslag, men det har gällt också förut — det gäller detaljhandeln, där det inte finns några undantag, och om herr Löfvander nu längtar så väldigt efter att få jordbruk och industri jämställda på denna punkt tror jag inte han skall behöva vänta så särskilt länge för att få det önskemålet tillfredsställt.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen enligt de därunder förekomna yrkandena gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Löfvander* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 31, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Da emellertid herr *Löfvander* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 67;

Nej — 52.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets memorial nr 32, angående remitterande till annat utskott av motion om viss ändring av villkoren för tertiär- och tillägsslån för flerfamiljshus, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 161, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att

dels medge att den statliga försöksverksamheten på jordbrukets område finge organiseras i huvudsaklig överensstämmelse med i propositionen förordade riktlinjer,

dels medge att i personalförteckningen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök finge införas vissa i propositionen förordade tjänster som överinspektör, ekonomidirektör, statsagronom, överassistent, kanslibiträde och kontorsbiträden samt att en tjänst som kansliskrivare fördes på övergångsstat, dels ock till Ersättning till Svenska vall- och mosskulturföreningen för viss byggnad å kapitalbudgeten för budgetåret 1948/49 anvisa ett investeringsanslag av 108 000 kronor.

I förevarande sammanhang hade utskottet till behandling förehått fjorton inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen

Ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.

inom första kammaren:

nr 304 av herr Nilsson, Hjalmar, m. fl.,
nr 316, av herr Osvald m. fl.,
nr 317, av herrar Osvald och Åman,
nr 318, av herr Osvald,
nr 319, av herr Osvald,
nr 320, av herr Osvald,
nr 321, av herr Näsgrård m. fl., och
nr 322, av herr Andersson, Lars,
m. fl., samt

inom andra kammaren:

nr 468, av herr Hæggbloom,
nr 480, av herr Persson i Svensköpp
m. fl.,
nr 481, av herr Sandberg m. fl.,
nr 482, av herr Lundberg,
nr 483, av herr Carlsson i Bakeröd
m. fl.,
nr 484, av herr Carlsson i Bakeröd
m. fl., och
nr 485, av herr Svensson i Stenkyrka
m. fl.

Utskottet hade i det nu förevarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte

1) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å de likalydande motionerna I: 304 och II: 468 medge att den statliga försöksverksamheten på jordbrukets område finge organiseras i huvudsaklig överensstämmelse med i propositionen förordade riktlinjer,

2) med avslag å de likalydande motionerna I: 316 och II: 480 i vad de avsåge lantbrukshögskolans styrelses befogenheter godkänna Kungl. Maj:ts förslag om utvidgning av dessa befogenheter,

3) med avslag å motionen I: 319 godkänna namnet Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök för den för högre undervisning, forskning och försöksverksamhet på jordbrukets område gemensamma huvudinstitutionen,

4) avslå de likalydande motionerna I: 322 och II: 481 om att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till 1949 års riksdag om inrättande av en norrländsk institution för jordbruksforskning,

5) med avslag å de likalydande motio-

ner I: 316 och II: 480 i vad de avsåge en föreslagen överinspektörsbefattning vid Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök godkänna Kungl. Maj:ts förslag om inrättande av denna befattning,

6) medge att i personalförteckningen för Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök finge införas, förutom befattningen såsom överinspektör, tjänsterna såsom ekonomidirektör, statsagronom, överassistent, konsulenter, förstekemist, kanslibitråde och kontorsbiträden samt att en tjänst såsom kansliskrivare fördes på övergångsstat,

7) med avslag å motionen I: 318 i vad den avsåge inrättande på överdirektörens kansli av en kanslibiträdets tjänst i 11 lönegraden på övergångsstat, bifalla Kungl. Maj:ts förslag att på kansliet inrätta en kontorsbiträdets tjänst,

8) avslå motionen II: 483 om medgivande för bokhallaren på lantbrukshögskolans kansli att, för den händelse han ej kunde placeras i lönegraden Ce 21, kompensationsvis för uppflyttning i löneklass och i pensionshänseende tillgodoräkna sig anställningstid hos vall- och mosskulturföreningen,

9) med avslag å motionen I: 320 godkänna Kungl. Maj:ts förslag om organisation av verksamheten inom lantbrukshögskolan,

10) i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å de likalydande motionerna I: 317 och II: 484 bestämma löneställningen vid inplacering i statens jordbruksförsök för fyra konsulenter och en förstekemist till lönegraden Ce 21, löneklass 24,

11) med avslag å motionen II: 482 biträda Kungl. Maj:ts förslag om placering av en assistent vid betesavdelningen inom statens jordbruksförsök i lönegraden Ce 16,

12) med avslag å motionen I: 318 i vad den avsåge löneställningen för ett tekniskt biträde vid botaniska avdelningen och en laborant vid kemiska laboratoriet inom statens jordbruksförsök godkänna Kungl. Maj:ts förslag att placera den förra tjänsten i lönegraden Ce 8 och den senare tjänsten i lönegrad Ce 15,

Ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.

13) med avslag å de likalydande motionerna I: 321 och II: 485 besluta, att föreståndarna vid de statliga försöksgårdarna skulle kvarstå i lönegraden Ca 27,

14) till Ersättning till Svenska vall- och mosskulturföreningen för viss byggnad å kapitalbudgeten för budgetåret 1948/49 anvisa ett investeringsanslag av 108 000 kronor.

Reservationer hade avgivits

a) vid punkten 4) av herr *Jacobson* i Vilhelmina, vilken ansett, att utskottet bort med bifall till de likalydande motionerna I: 322 och II: 481 föreslå riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till 1949 års riksdag om inrättande av en norrländsk institution för jordbruksforskning,

b) vid punkten 10) av herr *Nilsson* i Göingegården utan angiven mening,

c) vid punkten 13) av herr *Tjällgren*, som ansett, att utskottet bort med bifall till de likalydande motionerna I: 321 och II: 485 hemställa, att riksdagen måtte besluta, att föreståndarna vid de statliga försöksgårdarna skulle placeras i lönegraden Ca 29,

d) av herr *Osvald*, som ansett, att utskottet under hänvisning till motiveringar och yrkanden i motionerna I: 316 och II: 480, I: 317 och II: 484, I: 318, I: 319, I: 320 samt I: 322 och II: 481 bort hemställa, att riksdagen måtte

1) med bifall — — — (lika med utskottet) — — — förordade riktlinjer,

2) med bifall till de likalydande motionerna I: 316 och II: 480 i vad de avsåge lantbrukshögskolans styrelses befogenheter avslå Kungl. Maj:ts förslag om utvidgning av dessa befogenheter,

3) med bifall till motionen I: 319 besluta, att namnet på den för högre undervisning, forskning och försöksverksamhet gemensamma huvudinstitutionen alltjämt skulle vara kungl. lantbrukshögskolan,

4) med bifall till de likalydande motionerna I: 322 och II: 481 besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om

förslag till 1949 års riksdag om inrättande av en norrländsk institution för jordbruksforskning,

5) med bifall till de likalydande motionerna I: 316 och II: 480 i vad de avsåge en föreslagen överinspektörsbefattning vid lantbrukshögskolan avslå Kungl. Maj:ts förslag om inrättande av en sådan befattning,

6) medge att i personalförteckningen för lantbrukshögskolan finge införas tjänsterna såsom ekonomidirektör, statsagronom, överassistent, konsulenter, förste kemist, kanslibiträden och kontorsbiträden samt att en tjänst såsom kansliskrivare fördes på övergångsstat,

7) med bifall till motionen I: 318 i vad den avsåge inrättande på överdirektörens kansli av en kanslibiträdestjänst i 11 lönegraden på övergångsstat besluta, att på kansliet skulle inrättas en sådan tjänst i stället för en av Kungl. Maj:t föreslagen kontorsbiträdestjänst,

8) avslå motionen — — — (lika med utskottet) — — — och mosskulturföreningen,

9) med bifall till motionen I: 320 uttala, att i denna motion anförda synpunkter borde beaktas vid ordnandet inom lantbrukshögskolan av forskning och försöksverksamhet,

10) i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till de likalydande motionerna I: 317 och II: 484 bestämma löneställningen vid inplaceringen i statens jordbruksförsök för fyra konsulenter och en förste kemist till lägst den som tillkomme hushållningssällskapens konsulenter,

11) med avslag — — — (lika med utskottet) — — — Ce 16,

12) i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionen I: 318 i vad den avsåge löneställningen för ett tekniskt biträde vid botaniska avdelningen och en laborant vid kemiska laboratoriet inom statens jordbruksförsök besluta, att den förra tjänsten skulle placeras i lönegraden Ce 11 och den senare i lönegraden Ce 19,

13) med avslag — — — (lika med utskottet) — — — Ca 27,

Ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.

14) till Ersättning — — — (lika med utskottet) — — — 108 000 kronor.

På framställning av herr talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvis.

Punkten 1.

Herr OSVALD: Herr talman! Låt mig först ge uttryck åt den tillfredsställelse, som jag liksom många med mig känner över att en gammal organisationsfråga, som behandlats i olika sammanhang, nu fått sin lösning. Då jag likväl avgivit en reservation mot flera punkter i det utlåtande, som jordbruksutskottet avlämnat, så är anledningen den, att jag finner organisationsformen i vissa avseenden vara mindre lämplig, och dessutom att den behandling, som en del av tjänstemännen i den statsunderstödda Svenska vall- och mosskulturföreningen blivit utsatta för, inte är rättvis.

Jag skall be att först få uppehålla mig något vid själva organisationsplanen. Man kan ju, som det har sagts många gånger förut, lösa det föreliggande organisationsproblemet på två sätt: antingen så, att man har en helt fristående organisation för själva försöksverksamheten, eller så, att man har en organisation, i vilken försöksverksamhet, högre undervisning och forskning äro sammanförda. För min del har jag företrätt och företräder alltså den uppfattningen, att det i själva verket hade varit lyckligast, om man kunde ha löst denna fråga genom att tillskapa två helt skilda organisationer, men jag medger att starka skäl också kunna anföras för den organisationsform, som nu i princip blivit vald, och jag vill särskilt framhålla det skäl, som departementschefen anfört, nämligen att de ekonomiska konsekvenser, som skulle följa med att man skapade två skilda organisationer, skulle bli tämligen vidlyftiga, och att man ur den synpunkten hellre borde välja en samorganisation av dessa båda verksamhetsgrenar.

Jag menar emellertid, att det sätt, på vilket denna organisationsfråga har blivit löst, inte är det lämpligaste, utan att

man hade kunnat finna en lämpligare form för samorganisationen. Utskottet säger bland annat: »Den kritik, som enligt det föregående framkommit mot utredningens förslag, synes till en del ha sin grund i farhågor för att försöksverksamhetens särskilda intressen icke skulle bli tillräckligt tillgodosedda i denna organisationsform.» Härtill vill jag säga, att detta i varje fall inte är anledningen till den kritik, som jag för min del riktat emot förslaget; anledningen till att den föreslagna organisationen enligt min mening inte är fullt lämplig är den, att man faktiskt inte tillgodosgjort sig de fördelar, som man skulle kunna få av en samorganisation. Utredningen hade ju föreslagit, att organisationen, fullständigt uppbyggd, skulle ha olika avdelningar för försöksverksamhet inom var och en av de olika grenarna av jordbruksforskningen, och samtidigt skulle alla undervisningsinstitutionerna vara kvar inom högskolan. På det sättet skulle man alltså inom varje forskningsområde — t. ex. jordens gödsling — ha en institution för undervisning och högre forskning och en för försöksverksamhet. Utredningen menade emellertid, att man i fråga om vissa grenar av försöksverksamheten inte borde tillämpa den principen, och föreslog att försöksverksamheten i fråga om agronomisk hydroteknik och i fråga om jordens bearbetning alltså skulle ligga kvar under respektive institutioner inom högskolan. På det sättet får man en organisationsform, där man i vissa fall har en gemensam institution för forskning, försöksverksamhet och undervisning och där man i andra fall har skilda institutioner för forskning och undervisning å ena sidan och försöksverksamhet å den andra.

Såvitt jag kan förstå har också departementschefen i vissa avseenden gått på den linjen att ha gemensamma institutioner inom vissa grenar av verksamheten — det gäller till exempel avdelningen för statistik och försöksmatematik, som visserligen skall ligga under försöksorganisationen men vars ledare samtidigt skall meddela undervisning vid lantbrukshögskolan. Samma princip har, så-

Ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.

vitt jag förstår, också följts i fråga om vissa avdelningar av skogshögskolan och skogsforskningsinstitutet. Där hade högskoleutredningen föreslagit för de båda organisationerna gemensamma institutioner men Kungl. Maj:t har ändrat något på förslaget och åstadkomit en organisationsform, som visserligen är till formen annorlunda men dock så beskaffad, att det blir institutioner som få verksamhet såväl inom undervisning och forskning som inom försöksverksamheten. Jag menar, att det hade varit riktigt att i större utsträckning följa den principen, när man nu ändå gick till att göra en samorganisation av båda verksamhetsgrenarna, och jag skulle vilja uttala den förhoppningen, att man i den fortsatta utvecklingen av högskolornas verksamhet försöker att i ännu större utsträckning tillämpa den princip, som följts i fråga om vissa av de grenar av forskning och försöksverksamhet som det här gäller.

Det har invänts emot en sådan lösning som den jag här har talat för, att man skulle få alltför stora institutioner. Jag kan inte finna, att den invändningen har någon större tyngd. Det är ju helt enkelt en fråga om att låta institutionerna bli utrustade med tillräcklig arbetskraft, och man har på flera håll utomlands mycket gynnsamma erfarenheter av denna organisation; man har till och med i vissa fall flera professorer vid en och samma institution, vilka arbeta inom områden som ligga varandra mycket nära. Just genom att vederbörande professorer arbeta vid samma institution kunna de ha ett mycket intimt samarbete.

Detta om själva organisationsformen.

Det som ur flera synpunkter tycks mig vara mera allvarligt är emellertid den nya befattning, som föreslås tillkomma, nämligen befattningen som överinspektör för försöksväsendet. Utredningen fick bland annat direktiv att undersöka, huruvida det inte vore möjligt med vissa förenklingar och besparingar för att undvika onödigt dubbelarbete. Om man skall dra någon slutsats av utredningens resonemang så måste det bli den, att ut-

redningen har kunnat konstatera att något onödigt dubbelarbete inte förekommer inom jordbruksforskningen. Jag vill mycket kraftigt understryka, att i den mån dubbelarbete, som man kallar det, förekommer, så är det inte bara nyttigt, utan det är till och med nödvändigt. Det är nämligen nödvändigt att vi få forskningsresultat prövade på olika håll, och därför kan man inte undvika att ett och samma problem tas upp på olika institutioner. Det är icke något skadligt dubbelarbete som på det sättet utföres, utan det är tvärtom ett nyttigt arbete.

Man måste väl då säga, att om det inte förekommer något onödigt dubbelarbete så är det icke nödvändigt med några särskilda åtgärder för att samordna verksamheten, såsom det nu har föreslagits i och med dels förslaget om högskolans styrelsens vidgade befogenheter och dels förslaget om en överinspektör. Om man ser efter i propositionen, vad denne överinspektör skall ha för arbetsuppgifter, så finner man att han bland annat skall tillse att försöksverksamhetens resultat snabbt komma till jordbrukarnas kännedom. Det är en uppgift som för närvarande handhaves av ett organ, som tillskapades för några år sedan, nämligen jordbrukets uppsyningsnämnd. Vidare skall överinspektören förmedla uppslag ifrån praktiken till forskarna. En sådan förmedling av uppslag kan man svårigen tänka sig att en överinspektör skall kunna ombesörja. De nya, fruktbärande idéerna komma genom samarbete mellan forskarna själva och det praktiska jordbrukets representanter, och de komma inte på administrativ väg. Överinspektören skall vidare företräda forskningen utåt och tillse att möjligheterna till en rikare utveckling tillvaratagas. Allt det där är uppgifter som för närvarande skötas av högskolans styrelse, och det beror ingalunda på bristande intresse från högskolestyrelsens sida, att försöksverksamheten inte har kunnat utvecklas så rikt som man skulle önska.

Ser man till de övriga arbetsuppgifter som denna inspektör föreslås få, så

Ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.

finner man att han skall följa verksamheten, han skall övervaka vissa institutioner, han skall inspektera en del institutioner, han skall leda och han skall samordna. Man får ändå inte en fullt klar bild av vad han i själva verket skall göra. Man får bara veta att han skall leda, inspektera, övervaka och samordna. Svensk försöksverksamhet och svensk jordbruksforskning ha inte bedrivit sitt arbete på ett sådant sätt, att en sådan övervakare är erforderlig. Tvärt om, de resultat, som den svenska jordbruksforskningen nått, stå i en sådan klass, att de väl kunna mäta sig med vad som nåtts i andra länder, särskilt om man tar hänsyn till de betydligt mindre resurser som den svenska jordbruksforskningen haft att röra sig med.

Om man nu ser på de kvalifikationer, som denne överinspektör skall ha, finner man att han skall ha organisationsförmåga, samarbetsförmåga, grundlig kännedom om jordbrukets förhållanden — men däremot är det inte nödvändigt med någon vetenskaplig kompetens. Då finns det stor anledning att antaga, att man får en person som icke har vetenskaplig kompetens, och under sådana omständigheter finns det desto mindre anledning att han skall sättas som övervakare över jordbruksforskarna. Det finns inte något sakligt grundat behov av en dylik inspektör över försöksverksamheten. Det hade därför varit bättre, om vi för närvarande hade sluppit denne överinspektör och om i stället de kostnader, som den befattningen kommer att dra, kunnat läggas på andra, nödvändiga uppgifter. Det har sagts, att inrättandet av denna överinspektörsbefattning tillstyrkts från flera olika håll. Det är på sätt och vis sant, men det är en sanning med modifikation, ty i många av de fall där inrättandet av befattningen tillstyrkts under beteckningen överdirektör krävde man samtidigt, att dess innehavare skulle ha vetenskaplig utbildning, och man ville inte veta av en befattningshavare av den typ, som här kan komma i fråga.

I detta sammanhang skulle jag också vilja säga ett par ord om den föreslag-

na utvidgningen av lantbrukshögskolestyrelsens befogenheter. Den innebär att styrelsen skall vara så att säga en överstyrelse över en del andra nu på skilda områden arbetande institutioner. Styrelsen för lantbrukshögskolan kan, såvitt jag förstår, inte ersätta lantbruksstyrelsen, under vilken dessa institutioner tidigare sorterat. Den har inte — icke ens med den utvidgning, den kommer att få — möjligheter att följa utvecklingen på samma sätt som lantbruksstyrelsen kunnat göra. Det allra allvarligaste anser jag emellertid vara, att styrelsen för lantbrukshögskolan i vissa frågor kommer att vara part i målet. Den kommer att döma i anslagsfrågor, där kanske högskolans egna institutioner uppträda såsom konkurrenter till de övriga institutioner, som sortera under högskolestyrelsen. Jag tror inte det är nyttigt för arbetet att på detta sätt inordna dessa andra institutioner, alltså statens växtskyddsanstalt, statens trädgårdsförsök, Weibullsholms växtförädlingsanstalt och Sveriges Utsädesförening under högskolestyrelsen.

Jag skulle också, medan jag behandlar dessa organisatoriska spørsmål, vilja säga ett par ord om den norrländska institutionen för jordbruksforskning. Jag har själv vid flera tillfällen givit uttryck åt uppfattningar rörande det norrländska jordbrukets utveckling, som i flera fall tolkats såsom en fientlig inställning gentemot de norrländska intressena. Denna tolkning är emellertid felaktig. Jag har med mitt ställningstagande i fråga om det norrländska jordbruket tvärtom menat, att man skulle utveckla framför allt sådana grenar av växtodlingen, för vilka Norrland har verkligt stora naturliga förutsättningar. Men för att detta skall kunna ske, är det nödvändigt med en utvidgad forskning. Det är ett önskemål, som omfattas både av jordbrukare och jordbruksforskare.

Departementschefen tyckes emellertid intaga en tämligen reserverad hållning, då han på tal om denna institution i en passus säger: »därest det befinnes lämpligt att i framtiden inrätta en sådan

Ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.

institution». Utskottet har härvidlag inlagit en något mera positiv inställning och hoppas att frågan snart skall bringas till en lösning. I ett par reservationer yrkas, att förslag i fråga om den norrländska jordbruksinstitutionen skall framläggas redan till 1949 års riksdag, och jag vill understryka, att därmed ett mycket beaktansvärt önskemål skulle uppfyllas.

Slutligen ber jag att i allra största korthet få säga, att det förefaller mig som om man hade bort behandla en del av tjänstemännen vid Svenska vall- och mosskulturföreningen bättre än som skett. Det är dock här i många fall fråga om tjänstemän, som ha arbetat under en lång följd av år, som äro specialister på sitt område och som ha utfört ett utomordentligt värdefullt arbete. Utskottet har visserligen på denna punkt i någon mån förbättrat Kungl. Maj:ts förslag, men ändå komma dessa tjänstemän att stå i en sämre ställning än t. ex. hushållningssällskapens konsulenter. Med den verksamhet, som de ha bakom sig, vore det inte för mycket begärt att de i varje fall bleve jämställda med hushållningssällskapens konsulenter. I fråga om övriga befattningshavare finns det en del, som ha en mer än trettioårig, väl vitsordad tjänstgöring bakom sig och som nu ha placerats på platser, som i vanliga fall närmast bruka tillkomma nybörjare.

Såsom jag inledningsvis sade är det glädjande, att det gamla organisationsproblemet nu bringas till sin lösning, men det hade varit önskvärt, att det i organisatoriskt avseende hade fått en i viss mån annan utformning, och att en del av befattningshavarna vid Svenska vall- och mosskulturföreningen hade erhållit en bättre ställning än den de fått enligt utskottets förslag.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som jag har fogat till utskottsutlåtandet på denna punkt.

Herr ANDERSSON, LARS: Herr talman! I anslutning till Kungl. Maj:ts proposition i förevarande ärende har herr

Näslund och jag i en i denna kammare avlämnad motion hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till 1949 års riksdag om inrättandet av en norrländsk institution för jordbruksforskning.

Det är nog ändå tyvärr så, att Norrland och enkanerligen då övre Norrland i många avseenden blivit eftersatt, och det är nog inte utan skäl som vi många gånger betrakta Norrland såsom en eftersatt landsända. Det gäller inte minst i fråga om forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område, med påföljd att en betydande eftersläpning är rådande just på detta område i Norrland.

Departementschefen har ganska välvilligt uttalat sig om den av norrlandskommittén föreslagna särskilda institutionen för Norrland. Norrlandskommittén har ju ägnat detta problem en särskilt ingående undersökning, som resulterade i ett kommittébetänkande i februari 1946, i vilket föreslogs inrättandet av en särskild institution för Norrland. Departementschefen upptar i propositionen detta förslag ganska välvilligt, men nu liksom i många andra fall — förresten nästan i alla fall när det gäller något av betydelse — åberopar man det statsfinansiella läget och svårigheterna på byggnadsmarknaden såsom motiv för att inte för närvarande bevilja något anslag. På samma sätt har departementschefen gjort även i detta fall. Utskottet har också i detta stycke delat departementschefens uppfattning men skriver — vilket i och för sig är glädjande — en smula mera positivt, i det att utskottet förutsätter »att Kungl. Maj:t, så snart de ekonomiska förhållandena det medgiva, upptager dessa frågor till förnyad prövning.»

Detta ovissa, när det ekonomiska läget skall möjliggöra realiserandet av detta förslag, är alltså vad vi norrlänningar ha att se fram emot. Det är inte säkert att det blir i en nära framtid, och jag är böjd för att lägga den synpunkten på denna fråga, att även om riksdagen skulle bifalla reservationen på denna punkt,

Ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.

kommer det ändå, även om Kungl. Maj:t framlägger ett förslag till 1949 års riksdag, att dröja innan beslutet kan träda i verkställighet.

Kan man, har man anledning att fråga sig, alltid åberopa det statsfinansiella läget när det gäller anslag och när det gäller åtgärder av den art och den betydelse, som det här är fråga om? Jag tror inte att man kan göra det. En statsfinansiell svårighet får ju i varje fall inte leda dithän, att man i panisk förskräckelse rent av hämmar all utveckling. Detta kommer i det långa loppet att betyda, att man inte kan bemästra svårigheterna, utan att dessa i stället öka. Detta gäller i synnerhet ett anslag som detta, där det är fråga om att komma till rätta med ett missförhållande, nämligen en eftersläpning inom en så viktig gren som jordbruket uppe i Norrland. Här böra ju fastmer statsmakterna även om det måste ske med en viss ansträngning försöka vidtaga åtgärder för att tillrättalägga denna eftersläpning, som är en följd av att landsändan även på detta område blivit av statsmakterna eftersatt.

Jag tror att denna kammare skulle begå en klok och mycket rättvis handling gentemot Norrland, enkannerligen då övre Norrland, om kammaren bifölle reservationen.

Jag skall, herr talman, inte göra mig skyldig till att onödigtvis förlänga dagens arbete. Herr Osvald har ju sagt en hel del om just denna försöksverksamhets betydelse inte minst för Norrland med dess utomordentliga förutsättningar när det gäller foderväxtodlingen. En sådan verksamhet skulle även vara av stort värde för husdjursskötseln i Norrland, där ännu mycket återstår att göra. Jag kan i detta sammanhang nämna — vi ha för övrigt nämnt det även i motionen — att endast en procents ökning av mjölkproduktionen skulle betyda en merinkomst för jordbruket i Norrland av inte mindre än 2 miljoner kronor. Detta är ändå investeringar, när det gäller forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område i Norrland,

som ha alla möjligheter att ge det allmänna full valuta.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Jacobson i Vilhelmina till utskottets utlåtande fogade reservationen, likalydande med den av herr Osvald under punkten 4) avgivna reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Näsgård, Näslund och Annér*.

Herr JONSSON, JON: Herr talman! Det är otvivelaktigt så, att om vi se denna fråga i belysning av det beslut, som fattades i fjol beträffande jordbrukets rationalisering, och den organisationsform, om vilken vi beslutade för en vecka sedan, finna vi, att den utgör ett nödvändigt komplement till dessa beslut. Också driftsrationaliseringen måste nämligen anses utgöra ett mycket betydelsefullt led i strävandena att göra jordbruket mera produktionskraftigt och att skapa förutsättningar för jordbrukets utöware att vinna en god försörjning.

När man har gått att pröva dessa frågor såväl inom utredningen som sedermera inom departementet och utskottet, har man haft två olika principer beträffande den organisatoriska sidan av forsknings- och försöksverksamheten att lägga till grund för resonemangen, nämligen å ena sidan att man skulle bibehålla den nuvarande ordningen i största möjliga utsträckning, innebärande att forsknings- och försöksverksamheten skulle vara förlagd till Ultuna under samma styrelse och i olika avseenden samordnad med lantbrukshögskolan, å andra sidan — och till den uppfattningen har ju herr Osvald bekänt sig — att man skulle åstadkomma en fristående forsknings- och försöksverksamhet, en organisation som således hade egen styrelse och arbetade fullkomligt självständig och som icke förenades med lantbrukshögskolan.

Det förslag, som utredningen framlagt och som accepterats av såväl departementschefen som utskottet, går ut på att försöka åstadkomma en viss kompro-

Ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.

miss, och jag tror att vi kunna säga, att de som haft den uppfattningen, att det är nödvändigt att man skapar så stor självständighet och handlingsfrihet som möjligt för forsknings- och försöksverksamheten, ha fått åtskilligt med av detta i det förslag som föreligger till behandling i dag.

Jag tror också att det är nödvändigt, att forsknings- och försöksverksamheten får en självständigare ställning vid lantbrukshögskolan än den hittills har haft och att den får ökade resurser, så att den kan utföra sitt arbete mera verksamt och med bättre resultat än hittills varit fallet. Men jag har den uppfattningen, att det är en fördel, om man kan skapa en lantbrukets högberg vid Ultuna och att man har både forsknings- och försöksverksamheten liksom den högre undervisningen förlagda till samma plats. Därigenom har man uppenbarligen större möjligheter att hålla kontakten mellan olika grenar, och man har också större möjligheter att utföra ett effektivt och gott arbete billigare. Ty den uppfattning, som har framförts av herr Osvald och andra i olika sammanhang, att det ur ekonomisk synpunkt inte skulle spela någon roll om man hade en fristående försöksorganisation förlagd till en annan plats eller om man hade den förlagd till lantbrukshögskolan och i viss mån samordnad med den, kan inte vara riktig. Enligt det föreliggande förslaget skall man nämligen ha en gemensam administrativ apparat. En del laboratorier kunna användas gemensamt, biblioteket kan användas gemensamt, och en hel del andra fördelar kunna vinnas genom en samordning och genom en koncentration till samma plats.

Det torde väl också vara möjligt för en styrelse, om den verkligen fattar sin uppgift på det rätta sättet, att kunna överblicka såväl den högre undervisningen som forsknings- och försöksverksamheten, och om man skulle följa det råd, som utredningen har givit, att man uppdelar verksamheten på två eller flera delegationer, som mera speciellt sysslade med vissa uppgifter, kan man tillföra styrelsen rätt stora ökade möjlighe-

ter att verkligen kunna sätta sig in i de uppgifter, som föreligga, och även komma till rätta med problemen såväl när det gäller att samordna dem som när det gäller att söka skapa den erforderliga överblicken och fatta beslut på sakliga grunder.

Om man har en organisation av den storleksordning, som forsknings- och försöksverksamheten får enligt föreliggande förslag, kan jag för min del inte heller finna annat än att det är nödvändigt att den har en egen chef. Jag har litet svårt att förstå, att herr Osvald verkligen har den uppfattningen, att detta inte är nödvändigt. Han har ju själv varit chef, eller kanske rättare sagt ledare för Svenska vall- och mosskulturföreningen under flera år. Det är ju en väsentligt mindre organisation, men jag tror inte att han menar, att det inte är nödvändigt att ha en chef som leder och överblickar verksamheten. Jag föreställer mig, att om herr Osvald hade fått sin ursprungliga tanke förverkligad och det hade skapats en särskild forsknings- och försöksorganisation, så hade han även ansett att den skulle ha en chef. Jag förmodar att han medger, att detta vore självklart och naturligt. Nu har emellertid försöksverksamheten i stor utsträckning blivit skild från lantbrukshögskolan. Rektorn för högskolan har frikopplats från det överinseende, som han tidigare enligt författningarna har haft men som han enligt egen utsago på grund av de stora arbetsuppgifter han har såsom skolans rektor och institutionsföreståndare icke i någon större utsträckning har kunnat utöva. När så pass stora belopp av statsmedel anslås till upprustning av forsknings- och försöksverksamheten, anser jag att det är nödvändigt att man har en föreståndare, som kan samordna verksamheten, som ser till att arbetet blir effektivt och som, ifall det skulle haka upp sig på något håll och motsättningar uppstå mellan olika försöksmän, kan klara upp dylika situationer och som slutligen utåt representerar forsknings- och försöksverksamheten. Jag tror att man nog får säga, att det är en fördel för försöksverk-

Ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.

samheten, att det blir en ledare som kan hålla samman det hela.

När försöksverksamheten får denna utrustning, kan jag inte heller förstå den uppfattning, som herr Osvald gör sig till tolk för, när han säger att lantbruksstyrelsen har stora möjligheter att åstadkomma en nödvändig samordning av försöksanstalter, som icke ligga vid lantbrukshögskolan, sådana som Svalöv, Weibullsholm, växtskyddsanstalten och statens trädgårdsförsök. Det har ju varit en strävan både i utredningens direktiv och i föreliggande proposition och utskottsutlåtande att söka samordna försöksverksamheten. Statsrevisorerna gjorde ju också på sin tid erinringar mot att det var för stor splittring inom försöksverksamheten och att ett visst dubbelarbete kunde tänkas ifrågakomma. Nu har det ju visat sig, att dylika ting inte förekommit i mera anmärkningsvärd utsträckning, men det är ju ingen garanti för att inte så blir fallet i framtiden.

Jag tror därför att det är riktigt, såsom framhållits från departementschefens sida, att det under rätt lång tid framåt kommer att visa sig, att vi icke ha ekonomiska möjligheter att lämna bidrag i den utsträckning, som representanterna för olika forskningsgrenar önska. En viss nedskärning måste otvivelaktigt äga rum, och då är det så mycket nödvändigare att en styrelse eller över huvud taget ett organ kan samordna verksamheten och göra den nödvändiga avvägningen. Jag håller före att styrelsen icke skall vara partisk utan döma efter vad som kan anses skäligt med hänsyn till betydelsen av de olika forskningsuppgifterna, så att de olika forskningsgrenarna få de anslag, som kunna anses skäligen med hänsyn till deras uppgifter.

Om man tar del av det resonemang, som herr Osvald har fört i sin motion — det återkommer f. ö. i flera motioner, främst den vari han föreslår bibehållandet av namnet »kungl. lantbrukshögskolan» i stället för det föreslagna »lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök» — skulle man kunna förmoda att han, om han verkligen menar att för-

söksverksamheten skall givas en större självständighet och att den skall framhåvas kraftigare på olika sätt, inte bör ha någonting emot att detta också kommer till uttryck i namnet, såtillvida att man betonar, att det inte bara är fråga om högre undervisning, utan att också forskning och försök bedrivs på lantbrukshögskolan. Allmänheten bör ha detta klart för sig. Det synes mig vara en gärd av rättvisa mot försöksinstitutionerna och försöksmännen att också deras verksamhet kommer med i namnet.

Herr Osvald har vidare väckt en motion, nr I: 320, i vilken han tar upp en del resonemang beträffande den inre organisationen. Han påpekar där, att såväl utredningen som departementschefen föreslå, att två institutioner, dels institutionen för jordens torrläggning och bevattnings och dels institutionen för jordbearbetning, en tid framåt även skulle ha hand om försöksverksamheten. Utredningen har ju förutsatt, att vi, när någon tid får gå och möjligheterna till ekonomiskt understödjande bli bättre och vi få flera forskare och specialister, som kunna sättas in på detta område, också bygga ut verksamheten och då ta under övervägande, huruvida den inte skulle kunna införlivas med jordbruksförsöksanstalten. Men att ta detta till intäkt för att också jordbruksförsöksanstaltens och husdjursförsöksanstaltens uppgifter skola inordnas under institutionerna vid högskolan anser jag vara att dra alltför vittgående konsekvenser av utskottets och departementschefens ståndpunkt i dessa avseenden. Ty jag föreställer mig att, om man tar den institution på växtodlingens område, som herr Osvald är föreståndare för, är det enligt hans motion meningen, att växtodlingen och ogräsbekämpandet skola läggas under denna institution, och jag föreställer mig också, att det icke finns möjligheter ens för en sådan arbetsduglig och intresserad man som herr Osvald eller någon med honom jämbördig institutionsföreståndare att kunna överblicka och leda detta arbete utan att ha specialister och utrustning till sitt förfogande.

Därför tror jag inte att det blir bil-

Ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.

ligare. Vad som händer är bara att institutionsföreståndaren blir ledare även för forsknings- och försöksverksamheten, men något praktiskt resultat tror jag inte det blir av det hela. Detsamma kan man också säga i fråga om försöksverksamheten på husdjursområdet, därest husdjursförsöksanstalten skulle läggas under professor Axelssons institution. Det tror jag skulle bli en alltför stor uppgift för institutionsföreståndaren.

Då utredningen hösten 1945 skulle sätta i gång med sitt arbete företogo vi besök vid lantbrukshögskolan och forskningsanstalterna. Vi hade överläggningar med de olika institutionsföreståndarna, och vi anhöllo, att de skulle ställa sin sakkunskap till vårt förfogande. Vi vände oss också till professor Osvald, och han lämnade oss den 2 oktober 1945 en P. M., i vilket han framför en del synpunkter på dessa frågor. Han börjar med att lämna en utförlig redogörelse för de uppgifter, som institutionen för växtodlingslära har. Sedan han lämnat detta, gör han följande reflexioner beträffande jordbruksförsöksverksamhetens organisation: »Det är vitt skilda problem, som behandlas eller behandlats vid institutionen för växtodlingslära. Största utrymmet ta dock försök rörande sådana problem, som även bearbetas av jordbruksförsöksanstalten. Det har därför ifrågasatts, om inte institutionens försöks- och forskningsverksamhet lämpligen borde samordnas med försöksanstaltens. Enligt min mening skulle en sådan ordning verka hämmande både på undervisningen och försöks- och forskningsverksamheten. Flera av institutionens försök stå direkt i undervisningens tjänst, och i fråga om de övriga må framhållas, att de alltid stå under en mycket noggrann kontroll, och att utförliga anteckningar göras rörande försökens förlopp.»

Sedan framför han också några synpunkter beträffande frågan hur denna uppdelning bör ske. Han framhåller därvid, att en förutsättning för hans resonemang är att Svenska vall- och mosskulturforeningen kommer att inordnas i

jordbruksförsöksanstalten, ty dessa båda höra samman.

Längre fram heter det: »Inom en och samma anstalt böra icke alltför olikartade arbetsuppgifter sammanföras, ty om så sker, leder detta till att anstalten blir en alltför stor och tungrodd organisation, att den person, som inför styrelsen skall företräda verksamheten, icke äger sakkunskap på mer än en ringa del av arbetsområdet. Dessa olägenheter» — således att sammanföra forsknings-, undervisnings- och försöksverksamheten — »kunna med lätthet belysas med exempel från den nu rådande sammankopplingen av forskning och högre undervisning med den egentliga försöksverksamheten.»

Därefter givas några exempel på den lämpliga uppdelningen av verksamheten vid Ultuna, varvid forskning och högre undervisning utgöra en enhet och egentlig försöksverksamhet en annan. Han tillägger: »Erfarenheten har visat, att dessa olika arbetsuppgifter bäst främjas, om var och en företrädes av en särskild anstalt.»

Detta är ju emellertid vad utredningen föreslagit. Den har i stor utsträckning följt herr Osvalds anvisningar av år 1945. Men nu vill han inte vara med på det, utan önskar att hela försöksverksamheten skall inordnas under högskolans institutioner. Detta kan icke vara ett logiskt resonemang, utan det innebär att man, om jag så får säga, kommer från en viss ytterlighet fram till en annan.

I övrigt vill jag framhålla, att om det verkligen finns samarbetsvilja mellan institutionsföreståndarna och ledarna för försöksverksamheten, så bör man kunna uppnå goda resultat med den organisationsform som här föreslagits.

Till sist ber jag, herr talman, att få säga några ord beträffande punkt 4 i utskottets hemställan, som rör den norrländska institutionen. Jag är liksom ett par av de föregående talarna mycket intresserad för att denna institution snarast möjligt kommer till stånd med hänsyn till att, såsom också utskottet säger,

Ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.

en eftersläpning måste konstateras när det gäller forskning och försöksverksamhet i Norrland. Med hänsyn till rådande ekonomiska förhållanden och läget på byggnadsmarknaden tror jag emellertid att vi, även om riksdagen nu skulle följa de båda i denna fråga avgivna reservationerna av herr Jacobson och herr Osvald, nästa år skulle stå kvar på samma punkt som nu. Vi kunna sålunda icke vinna någonting sakligt genom ett bifall till dessa reservationer, utan det skulle närmast få karaktären av en demonstration.

Däremot vill jag ännu en gång kraftigt understryka, att inrättandet av denna institution bör kunna ha förtursrätt när tiderna bli bättre på det ekonomiska området och i fråga om tillgången på byggnadsmateriel.

Med uttalande av denna förhoppning ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr statsrådet **SKÖLD**: Herr talman! Jag tillåter mig några randanmärkningar med anledning av det anförande, som herr Osvald här har hållit.

Herr Osvald klagade över att vissa av vall- och mosskulturföreningens tjänstemän vid sitt överflyttande till statstjänst inte fått tillräckligt förmånliga lönegradsplaceringar. Jag ber att få fästa uppmärksamheten på att de tjänstemän, som skola överflyttas, i allmänhet erhålla befattningar som motsvara andra, likartade statliga befattningar och tillerkännas samma lönegradsplacering som dessa andra statstjänstemän. Dessutom finns det ett litet antal personer, som nu upprätthålla befattningar vid föreningen, som det icke är meningen att ha kvar efter omorganisationen. Dessa personer komma, trots att de icke äro statstjänstemän, i realiteten på övergångsstat, och det är ju regel att man föres på övergångsstat i den löneställning man tidigare har haft. Det av utskottet framlagda förslaget innebär i verkligheten, att alla föreningens tjänstemän komma att få högre löner än de haft i föreningens tjänst. Enligt min mening är det därför icke riktigt att säga,

att dessa tjänstemän vid överflyttandet bli missgynnade.

Jag vill också yttra några ord om den föreslagna överinspektörstjänsten. Jag tror inte att herr Osvald tillräckligt starkt underströk det väsentligaste när det gäller överinspektörens arbetsuppgifter, och jag vill därför på den punkten komplettera vad han sade. Erfarenheten har ju mer och mer visat behovet av en samordning då det gäller s. k. målbunden forskning, framför allt då sådan forskning inom områden som tangera naturvetenskaperna. För att komma till ett gott resultat behöver man anlita vetenskapliga krafter från vitt skilda discipliner. Lösningen av en vetenskaplig uppgift kräver som regel understöd från en mängd hjälpvetenskaper.

Det gäller alltså att kring varje uppgift samla en grupp forskare, hämtade från olika områden, och det måste finnas någon person som är i stånd att skapa ett effektivt samarbete mellan dem. Av gammalt brukar man ju säga, att en professor är en person som har annan mening än andra professorer, och det ligger någonting i detta. Varje vetenskapsman har sin speciella inriktning, och därför är det ofta svårt att sammanföra flera vetenskapsmän till gemensamt arbete. Om man då kan få en person med de nödvändiga egenskaperna för att sammanföra forskare från olika områden till ett fruktbärande samarbete, kan man också nå utmärkta resultat. Det kan inte hjälpas att ett behov av en sådan modernisering av tillvägagångssättet föreligger också inom forskning och försöksverksamhet på jordbrukets område, hur förnämligt dessa uppgifter än må vara skötta.

Men allt hänger på om man kan finna en lämplig person för posten som överinspektör. Jag har tidigare varit i den situationen, att jag har behövt skaffa fram dylika personer, och jag har då ofta funnit att det inte går att bygga på den vetenskapliga kapaciteten såsom det primära. Det viktigaste är i stället förmågan att få folk att samarbeta, och därför måste man sätta den

Ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.

egenskapen i första rummet. Det hjälper inte med all vetenskaplig skicklighet i världen, om överinspektören inte har förmåga att få andra människor att samarbeta. Men det ligger i sakens natur, att om man kan finna en person med dessa nödvändiga egenskaper, som dessutom har en hög vetenskaplig kapacitet, så är det så mycket bättre, och jag försäkrar herr Osvald att jag kommer att försöka finna en person med bägge dessa egenskaper. Men man måste ha klart för sig, — och det är därför jag har intagit den ståndpunkt som framgår av propositionen och som utskottet sedan har understrukit — att samordningsförmågan är det viktigaste.

När det sedan gäller samordningen av försöksverksamhet och undervisningsverksamhet har jag principiellt samma ståndpunkt som herr Osvald, men jag vill fästa uppmärksamheten på att de rena idéer inom detta område, som så att säga kläcktes fram vid skiftet mellan 1920- och 1930-talen, under det praktiska genomförandet på 1930-talet inte blevo utkristalliserade i all sin renhet. Det blev i stället, liksom i fråga om allt mänskligt, kompromisser, och man fick en blandning av å ena sidan kombinerade undervisnings- och försöksinstitutioner och å andra sidan fristående forsknings- och försöksinstitutioner. Det skulle leda till mycket betydande och helt oförutsebara konsekvenser, om man nu skulle spränga sönder den apparat, som byggdes upp i slutet av 1930-talet. Detta är väl ganska naturligt, om vi inte finna den nuvarande anordningen så olämplig att den skulle behöva ge anledning till en mera fullständig omstötning. Vi få nog i stället acceptera det, som i princip skapades för inte stort mer än tio år sedan på detta område, och försöka göra det bästa möjliga därav.

Till sist vill jag säga några ord om den s. k. norrländska institutionen. Jag är ingalunda kallsinnig inför tanken att öka möjligheterna till försök och forskning på det norrländska jordbrukets område. Jag behjärtar detta önskemål precis lika mycket som varje annan le-

damot av riksdagen. Men jag har inte velat binda mig för just benämningen »institution». Denna benämning för onekligen tankarna till norrlandskommitténs förslag, och ni få förlåta mig om jag säger att den organisationsform, som valdes av den kommittén, verkar tämligen otymplig. Därför tycker jag det är riktigt som utskottet här har gjort, då man visserligen understrukit önskvärldheten av att ökade försöks- och forskningsmöjligheter beträffande det norrländska jordbruket så snart som möjligt skapas, men inte har bundit sig för begreppet *institution*.

Planerna på detta område komma med all sannolikhet icke att kunna genomföras i den form som norrlandskommittén tänkt sig. Den norrländska forskningen måste ju ändå, om man ser saken reellt, komma att bli grenar av riksverksamheten inom de olika områdena. Alla skotten på de olika stammarna skola bringas till samband, men jag kan inte tro att sambandet kan skapas på det sätt, som norrländskommittén tänkt sig. För den norrländska försöksverksamhetens egen skull tror jag därför att det är klokare att välja det mindre bundna skrivsätt, som utskottsmajoriteten har använt, än den skrivning som föreslås av reservanterna.

Herr OSVALD: Herr talman! Jag skall inte mycket förlänga denna debatt, men jag vill i alla fall säga några ord både med anledning av vad herr statsrådet nyss anfört och vad herr Jonsson för en stund sedan yttrade.

I fråga om själva organisationsformen deklarerade jag, att jag principiellt stod på den ståndpunkten att det skulle ha varit riktigare med skilda organisationer. Men jag har, för att tala med statsrådet Sköld, accepterat den ordning som genomfördes under 1930-talet, och jag har gjort det, såsom jag sade i mitt första anförande, bland annat på grund av de motiv, som anförts av statsrådet Sköld i den kungl. propositionen. Men vilken organisationsform man än väljer — vare sig man har två skilda organi-

Ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.

sationer eller en gemensam — bör man tillse att organisationsapparaten blir så smidig och enkel som möjligt, och det önskemålet har man enligt min mening inte lyckats förverkliga i den kompromiss som nu föreligger.

Då herr Jonsson citerade mitt uttalande i den promemoria, som jag lämnade till jordbruksförsöksutredningen, gällde det hela tiden min motivering för skilda organisationer, men som jag framhöll, har jag ju accepterat tanken att vi skola samorganisera undervisning, forskning och försöksverksamhet och det är den tanken jag har utvecklat i motionen I: 320.

Sedan har här talats om överinspektören för försöksväsendet — det var statsrådet Sköld som gjorde det. Jag är fullt på det klara med att det behövs samarbete mellan olika institutioner, men jag vågar påstå att sådant samarbete redan förekommer i mycket hög grad. Och om man delar den mycket optimistiska inställning, som statsrådet Sköld tydligen har, att man skall lyckas finna en person, som besitter den utomordentliga egenskapen att kunna främja samarbetet, är det ju tänkbart att denna befattning kan komma att bli av värde. Men jag misstänker att möjligheterna äro mycket stora för att man får en person, som mera kommer att övervaka och inspektera än att främja samarbetet.

Då herr Jonsson talade om att försöksverksamheten behöver en egen chef, vill jag erinra om vad som står i propositionen nr 149 på s. 46: »Det skall givetvis däremot icke bli överinspektörens sak att ta direkt befattning med administrationen eller den fackliga verksamheten inom försöksinstitutionerna.» I enlighet därmed har titeln direktör bytts ut mot titeln inspektör. Vad herr Jonsson talade för var mera utredningens förslag än vad som nu föreligger i Kungl. Maj:ts proposition. Inspektören är icke chef för försöksverksamheten, utan han skall ha de uppgifter, som jag talade om i mitt förra anförande, och som av statsrådet Sköld framställdes i en vackrare dager, om jag så får säga.

Jag skall inte mycket längre uppehålla mig vid denna organisationsfråga. Jag vill endast tillägga, att för att man skall kunna bedriva verksamheten så billigt som möjligt fordras det att man har en inte alltför tungrodd apparat. Jag befarrar att den verksamhet, som kommer att bedrivas inom den blivande lantbruks-högskolan och statens lantbruksförsök kommer att bli ganska tungrodd. Det är ur den synpunkten som det hade varit lyckligare, om man nu fått en smidigare och enklare organisationsform och slupit överinspektören, något som blivit möjligt med en organisationsform sådan som den jag har tecknat i motionen I: 320.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt.

Punkterna 2 och 3.

Sedan herr *Osvald* yrkat, att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i motsvarande delar av den av honom vid utlåtandet avgivna reservationen, och herr *Tjällgren* yrkat bifall till utskottets hemställanden samt överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och bifölls därvid vad utskottet hemställt.

Punkten 4.

Herr *TJÄLLGREN*: Herr talman! Jag har begärt ordet vid denna punkt huvudsakligen för att göra en deklaration.

Denna punkt avhandlar ju det motionsvis framförda yrkandet om skrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan om förslag till 1949 års riksdag om inrättande av en norrländsk institution för jordbruksforskning. Utskottet har som synes avstyrkt motionerna, under det att herr Jacobson i Vilhelmina i en reservation har föreslagit riksdagen att med bifall till motionerna i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag av nyss nämnt innehåll. Då jag är norrlänning och till på köpet har varit med om

Ang. jordbruksförsöksverksamhetens organisation m. m.

att inom Norrlandskommittén tillstyrka inrättandet av denna institution, kan det möjligen förefalla egendomligt att jag inte har biträtt herr Jacobsons reservation. Anledningen härtill är närmast den, att jag har ansett det tillräckligt och för saken kanske mera nyttigt vad utskottet har skrivit i sin motivering på s. 19: »Utskottet, som ansluter sig till de nämnda synpunkterna beträffande sparsamhet och återhållsamhet i byggnadsfrågor, finner sig med hänsyn härtill icke kunna biträda motionerna I: 322 och II: 481 angående hemställan till Kungl. Maj:t om förslag till 1949 års riksdag om inrättande av en dylik institution. Då forskning och försöksverksamhet på jordbrukets område för Norrlands vidkommande synas ha blivit i viss mån eftersatta, förutsätter emellertid utskottet, att Kungl. Maj:t, så snart de ekonomiska förhållandena det medgiva, upptager dessa frågor till förnyad prövning.»

Med denna skrivning har jag för min del ansett att en reservation inte var nödvändig, och jag föreställer mig att denna skrivning i sak skall verka minst lika välgörande, höll jag att säga, som reservationen, till vilken det var omöjligt att få någon större anslutning i utskottet.

Det var med beklagande jag nyss hörde, att statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet inte ställde i utsikt att denna institution skulle kunna förverkligas på det sätt, som norrlandskommittén har föreslagit. Trots detta vågar jag, liksom vi norrlänningar i allmänhet, hysa den förhoppningen att institutionen en vacker dag skall komma till stånd, även om jag inom parentes vill säga, att jag inte kunde gilla det förslag till institutionens förläggning, som rekommenderades av norrlandskommittén.

Med vad jag nu anfört anser jag mig alltså, herr talman, kunna yrka bifall även till punkt 4 i utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i den nu ifrågakvarande punkten hemställt.

Punkterna 5—7.

Herr *Osvald* yrkade, att det förslag, skulle antagas, som innefattades i motsvarande delar av den av honom avgivna reservationen. Herr *Tjällgren* yrkade bifall till vad utskottet i förevarande punkter hemställt. Överläggningen förklarades härmed slutad. På sedermera i enlighet med berörda yrkanden gjorda propositioner bifölls utskottets hemställanden.

Punkten 8.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 9 och 10.

Sedan herr *Osvald* yrkat, att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i motsvarande delar av den av honom avgivna reservationen, och herr *Tjällgren* yrkat bifall till utskottets hemställanden samt överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes propositioner i enlighet med nämnda yrkanden, och bifölls därvid vad utskottet hemställt.

Punkten 11.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 12.

Herr *Osvald* yrkade, att det förslag skulle antagas, som innefattades i motsvarande del av den av honom avgivna reservationen. Herr *Tjällgren* yrkade bifall till utskottets hemställan. Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter propositioner i enlighet med berörda yrkanden framställdes, och bifölls därvid utskottets hemställan.

Punkten 13.

Herr *TJÄLLGREN*: Herr talman! Såsom framgår av utskottets utlåtande har jag tagit mig friheten att vid denna punkt anteckna en reservation med yrkande om bifall till motionerna I: 321 och II: 485, vari hemställts att riksdagen måtte besluta, att föreståndarna vid de statliga försöksgårdarna skola placeras

Ang. utbyggnad av lantbrukshögskolan m. m.

i lönegrad Ca 29. I de nämnda motionerna har, enligt min mening alldeles riktigt, framhållits att dessa föreståndare med hänsyn till utbildning och tjänstgöringsförhållanden bort placeras i högre lönegrad, helst om man jämför dem med en del andra befattningshavare — jag syftar då närmast på lantmannaskoleföreståndarna.

Utan att vidare ingå på frågan tar jag mig nu, herr talman, friheten att yrka bifall till de nyss nämnda motionerna.

Herr JONSSON, JON: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner först på bifall till vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna I: 321 och II: 485; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 14.

Utskottets hemställan bifölles.

Ang. utbyggnad av lantbrukshögskolan m. m.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyggnad av lantbruks-, veterinär- och skogshögskolorna m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 177, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att

1) antaga av chefen för jordbruksdepartementet framlagt principprogram för upprustning av lantbruks-, veterinär- och

skogshögskolorna samt statens skogsforskningsinstitut att träda i kraft från och med den 1 juli 1949;

2) godkänna ändrad avlöningsstat för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1948/49;

3) å riksstaten för budgetåret 1948/49 under nionde huvudtiteln till Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök anvisa vissa under punkten närmare angivna belopp;

4) godkänna ändrad avlöningsstat för veterinärhögskolan, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1948/49;

5) å riksstaten för budgetåret 1948/49 under nionde huvudtiteln till Veterinärhögskolan anvisa vissa under denna punkt upptagna belopp;

6) godkänna ändrad avlöningsstat för skogshögskolan, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1948/49;

7) å riksstaten för budgetåret 1948/49 under nionde huvudtiteln till Skogshögskolan anvisa vissa under förevarande punkt angivna belopp.

Vidare hade utskottet i detta sammanhang till behandling förehaft tretton inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 305, av herr Nilsson, Hjalmar, och herr Isaksson,

nr 306, av herr Nilsson, Bror,

nr 307, av herr Mannerskantz,

nr 312, av herr Näsgård m. fl.,

nr 313, av herr Osvald,

nr 314, av herr Osvald m. fl.,

nr 315, av herr Osvald m. fl., samt

nr 331, av herr Sundberg, Carl, och herr Sten, ävensom

inom andra kammaren:

nr 470, av herr Hæggbloom m. fl.,

nr 471, av herrar Liedberg och Hæggbloom,

nr 487, av herr Svensson i Stenkyrka m. fl.,

nr 488, av herrar Persson i Svensköp och Stjärne, samt

nr 491, av herr Sefve.

Ang. utbyggnad av lantbrukshögskolan m. m.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte

1) antaga det i förevarande proposition framlagda principprogrammet för upprustning av lantbruks-, veterinär- och skogshögskolorna samt statens skogsforskningsinstitut att träda i kraft från och med den 1 juli 1949;

2) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å de likalydande motionerna I: 305 och II: 470 medgiva, att såsom ny inträdesfordran vid lantbrukshögskolan föreskrevs genomgång av kurs vid lantbruksskola eller huvudkurs vid lantmannaskola med skolorbruk, med rätt för inträdessökande att inräkna sådan kurs i jordbrukspraktik;

3) avslå motionerna I: 307 och II: 471, likalydande, samt I: 312 och II: 487, likalydande, om inrättande vid lantbrukshögskolan av en professur i nationalekonomi;

4) avslå motionen I: 306 om inrättande av laboratorsbefattningar vid lantbrukshögskolans institutioner för husdjurens avels- och raslära samt för husdjurens utfodring och skötsel;

5) avslå de likalydande motionerna I: 315 och II: 488 om inrättande av laboratorsbefattningar, förutom vid lantbrukshögskolans institutioner för husdjurens avels- och raslära samt för husdjurens utfodring och skötsel, jämväl vid institutionen för husdjurens anatomi och fysiologi;

6) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å de likalydande motionerna I: 331 och II: 491 medgiva, att undervisningen vid »lantbrukshögskolan» och forskningen vid statens skogsforskningsinstitut ordnades i enlighet med vad som angivits i den föreliggande propositionen;

7) i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 313 och I: 314 godkänna under punkten infördd avlöningsstat för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1948/49;

8) å riksstaten för budgetåret 1948/49 under nionde huvudtiteln till Lantbruks-

högskolan och statens lantbruksförsök anvisa vissa under punkten närmare angivna belopp, därav till Avlöningar ett förslagsanslag av 1 980 500 kronor;

9) godkänna under denna punkt infördd avlöningsstat för veterinärhögskolan, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1948/49;

10) å riksstaten för budgetåret 1948/49 under nionde huvudtiteln till Veterinärhögskolan anvisa vissa under punkten upptagna belopp;

11) godkänna under förevarande punkt infördd avlöningsstat för skogshögskolan, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1948/49;

12) å riksstaten för budgetåret 1948/49 under nionde huvudtiteln till Skogshögskolan anvisa vissa under punkten angivna belopp.

Reservationer hade anförts

a) vid punkten 5) av herr *Osvald*, som ansett, att utskottet bort föreslå riksdagen att med bifall till motionerna I: 315 och II: 488 besluta att inrätta laboratorsbefattningar vid lantbrukshögskolans institutioner för husdjurens anatomi och fysiologi, för husdjurens avels- och raslära samt för husdjurens utfodring och skötsel;

b) vid punkten 6) av herrar *Carl Sundberg*, *Hjalmar Nilsson* och *Nilsson* i Göingegården, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt de likalydande motionerna I: 331 och II: 491 besluta, att den nuvarande professuren i skogsteknologi vid skogshögskolan skulle ändras till en professur i arbetslära, samt att utskottets motivering beträffande skogshögskolan och statens skogsforskningsinstitut bort erhålla den ändrade lydelse, reservationen visade;

c) vid punkten 7) av herr *Osvald*, som ansett, att utskottet bort i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionen I: 314 för tillfällig arbetskraft vid lantbrukshögskolans bibliotek för budgetåret 1948/49 anvisa ett belopp av 12 000 kronor och sålunda för

Ang. utbyggnad av lantbrukshögskolan m. m.

lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök godkänna i reservationen införd avlöningsstat, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1948/49;

d) vid punkten 8) a) av herr *Osvald*, som i enlighet med sin reservation angående avlöningsstaten för lantbrukshögskolan ansett, att utskottet bort föreslå riksdagen att för budgetåret 1948/49 till Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Avlöningar anvisa ett förslagsanslag av 1 989 500 kronor.

På framställning av herr talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvis.

Punkten 1.

Herr OSVALD: Herr talman! Då utredningen rörande fackhögskolorna förra året offentliggjordes, hälsades dess förslag med mycket stor glädje. När den finansiella situationen sedermera försämrades, kom man ju att hysa ganska bestämda farhågor för att endast en obetydlighet av utredningens förslag skulle kunna förverkligas. Då propositionen i ämnet framlades visade det sig emellertid, det måste jag även i detta fall säga, att man dock hade anledning att hysa ganska stor glädje över vad som föreslagits av Kungl. Maj:t i fråga om upprustning av våra fackhögskolor.

I ett par avseenden blandade sig dock någon malört i glädjebägaren — jag tänker då framför allt på laboratorsbefattningarna i en del av lantbrukshögskolans allra viktigaste ämnen, nämligen husdjursämnena. Det kan inte råda någon tvekan om att husdjursämnena genom det framlagda förslaget kommit i en missgynnad ställning. Jag delar visserligen helt den principiella inställning till frågan om laboratorsbefattningar, som departementschefen har gjort sig till tolk för då han säger, att det inte är nödvändigt att varje professor skall ha en laborator, utan att frågan om behovet får avgöras med hänsyn till den betydelse varje ämne kan ha. Men jag vill mycket kraftigt understryka att de ämnen det här gäller

inte bara ha mycket stor omfattning utan också stor betydelse för vårt jordbruk och därmed vår högsta undervisning på detta område. Jag behöver bara erinra om att omkring 80 procent av skörden från den svenska jorden förädlas genom husdjuren, för att det skall stå klart, att husdjursämnena äro utomordentligt viktiga. Redan med utgångspunkt från ämnenas omfattning och betydelse kan man alltså komma till den slutsatsen, att husdjursämnena mer än väl skulle behöva laboratorsbefattningar i all synnerhet som undervisningen i varje fall i ett par av dessa ämnen är ytterst betungande.

Det kanske viktigaste skälet till att jag väckt en motion i denna fråga är emellertid den motivering statsrådet anfört i fråga om husdjursämnena: »helst som ifrågavarande ämnen tangera den veterinära forskningens område». Den veterinära forskningen har dock andra uppgifter än husdjursforskningen vid lantbrukshögskolan. I det ena fallet gäller det att bota sjukdomar och se till vilka medel man kan använda för detta syfte, i det andra fallet rör det sig om ekonomiska problem av utomordentligt stor räckvidd.

Det hade därför funnits skäl att i detta avseende intaga en annan ställning, och jag uttalar den förhoppningen, att det till ett kommande år skall bli möjligt att genomföra en sådan förändring i fråga om högskolornas utrustning med laboratorsbefattningar, att även dessa tre viktiga ämnen kunna få sådana befattningar.

Jag ber också, herr talman, att få framhålla, att den arbetskraft, som står till förfogande för lantbrukshögskolans bibliotek, är alltför otillräcklig och att det därför vore önskvärt att högskolan kunde få ett större anslag för tillfällig arbetskraft.

Med denna motivering, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationerna vid de nu angivna punkterna.

I herr Osvalds yttrande instämde herr *Nilsson, Bror*.

Ang. utbyggnad av lantbrukshögskolan m. m.

Herr TJÄLLGREN: Jag skall inskränka mig till att helt kort yrka bifall till utskottets hemställan i den föredragna punkten.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkterna 2—4.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 5.

Sedan herr *Osvald* yrkat, att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den av honom vid punkten avgivna reservationen, och herr *Tjällgren* yrkat bifall till utskottets hemställan, samt överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och bifölls därvid utskottets hemställan.

Punkten 6.

Herr SUNDBERG, CARL: Herr talman! Med förvåning och besvikelse mottog man i skogliga kretsar meddelandet om att jordbruksministern icke hade upptagit en självständig professur i ämnet *arbetslära* vid skogshögskolan i samband med den allmänna upprustning, som skulle ske i ett sammanhang vid lantbruks-, veterinär- och skogshögskolorna. Visserligen har han föreslagit en professur, en särskild avdelning i detta ämne vid skogsforskningsinstitutet, vars innehavare samtidigt skulle svara för undervisningen vid skogshögskolan, men då man vet vilka ofantligt stora, svåra och tidskrävande uppgifter, som föreligga för den blivande professorn i arbetslära vid skogsforskningsinstitutet, står det klart, att denna nyinrättade avdelning ensamt och helt bör förbehållas denna institution, om något av värde skall kunna uträttas inom detta område.

Meningen är ju, att vi nu skola rationalisera vårt skogsbruk. Hittills ha vi ju i stort sett arbetat med uråldriga metoder, och vi äro därför tvungna att angripa hela arbetsfältet, från redskap och maskiner till skogsarbetets metodik, av-

verkning, transporter, flottning, skogsodlingsarbetets effektivisering o. s. v. I klar insikt om dessa frågors utomordentliga vikt för det svenska skogsbruket har den enskilda skogsnäringen icke tvekat, utan gått in för att ta verkliga krafttag för att angripa dessa problem. Sålunda har i detta syfte bildats en sammanslutning, Föreningen Skogsarbeten, till vars arbetsstudieavdelning även domänstyrelsen anslutit sig, som under flera år målmedvetet och med framgång arbetat inom Norrland och Dalarna. För ändamålet har anslagits belopp av en storleksordning, som är flerfaldigt större än den budget som kommer att gälla för arbetslärareavdelningen vid skogsforskningsinstitutet. I Värmland har en liknande sammanslutning på ett mycket förtjänstfullt sätt verkat under flera år och nedlägger allttjämt betydande belopp, som även de äro mycket större än vad det kan bli fråga om vid skogsforskningsinstitutet. Slutligen har ytterligare en ny sammanslutning förra året bildats i mellersta Sverige för att även den arbeta i rationaliseringssyfte på det skogliga området.

Allt detta visar, vilken vikt man inom skogliga kretsar tillskriver studier och forskning på arbetslärans område och att man har klart för sig nödvändigheten att lösa detta problem för att göra vår skogsnäring lönsam och för att eliminera de svårigheter som förefinnas på grund av bristande tillgång på skoglig arbetskraft. Det är därför riktigt, att dessa problem upptagas till behandling även vid statens skogsforskningsinstitut, men det kan aldrig vara riktigt att spolia eller äventyra ett gynnsamt resultat av denna avdelnings verksamhet genom att även ålägga den uppgiften att ansvara för och omhändervå undervisningen i arbetslära vid skogshögskolan. Både forskning och undervisning skulle bli lidande på ett sådant arrangemang.

Ämnet arbetslära vid skogshögskolan omfattar inte endast undervisning i de grenar av ämnet som jag nyss anfört utan även arbetets planläggning och alla de sociala spörsmål i fråga om arbets-

Ang. utbyggnad av lantbrukshögskolan m. m.

ledning, arbetsavtal, bostadsfrågor o. s. v. som möta en jägmästare, när han från skogshögskolan träder ut i det praktiska livet. Att det därför vid skogshögskolan bör finnas en självständig professur i detta ämne, vars innehavare helt kan ägna sig åt undervisningen jämte den fria forskning inom området, vartill han vid sidan av undervisningen får tid och möjligheter, synes mig uppenbart. Inom hela skogsmannavärlden torde man se på denna sak på samma sätt.

Nu vill man där hoppas och tro, att statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet kommer att framlägga en proposition ett annat år om inrättande av en självständig professur i arbetslära vid skogshögskolan, och innan jag går längre i mitt anförande och framställer eller icke framställer yrkande om bifall till den reservation, som avgivits av två kamrater i utskottet och mig, skulle jag vilja rikta en fråga till statsrådet Sköld, om det finns förhoppning om att han ett annat år, om han då är jordbruksminister, kommer att framlägga ett sådant förslag.

Herr statsrådet SKÖLD: Jag antar att kammarens ledamöter ha observerat, att Kungl. Maj:t har föreslagit inrättande av en professur i arbetslära, under det herr Sundberg vill ha två på en gång. Nu ha vi alltså ingen, Kungl. Maj:t föreslår en, och herr Sundberg vill på ett bräde ha två.

Jag fäster också uppmärksamheten på att herr Sundbergs reservation innefattar, att den professur som från Kungl. Maj:ts sida är föreslagen i ämnet virkeslära icke skulle inrättas. Vi ha för närvarande ingen professur i virkeslära, och enligt herr Sundbergs förslag få vi inte heller någon. Herr Sundberg säger att undervisningen i detta ämne kan upprätthållas av lektor Kinnman, som är född 1885 och följaktligen pensionsmässig nästa år. Jag föreställer mig att reservationen med avsikt valt detta arrangemang för att skapa ett tvångsläge beträffande virkesläran, som skulle tvinga Kungl. Maj:t att komma med ett förslag till en tredje professur.

Jag kan inte tänka mig att kammaren kan finna någon anledning att i dessa frågor gå längre än Kungl. Maj:t här har föreslagit. Enligt min erfarenhet är det aldrig skadligt att en forskare och försöksman får lov att undervisa. Det tvingar honom att se vidsträcktare på sitt ämne och det ger honom perspektiv, som han i sin studerkammare annars inte så lätt får.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag inrättas alltså två nya professurer, som ersätta den gamla skogsteknologiprofessuren, nämligen dels en professur i arbetslära, anknuten till skogsforskningsinstitutet och med skyldighet för innehavaren att undervisa i arbetslära vid skogshögskolan, och dels en professur i virkeslära vid skogshögskolan, vars innehavare är skyldig att biträda skogsforskningsinstitutet vid arbeten med frågor som falla inom det området.

Jag vet väl att det finns människor, som inte tro att det är nyttigt för forskare att undervisa, utan som anse att forskaren helst bör sitta för sig själv i avskilt rum och inte distraheras av undervisning. Men jag har en helt annan uppfattning. Jag anser att umgänget med lärjungarna verkar befruktande på och är till nytta för forskningen, liksom det naturligtvis är till nytta för undervisningen att de personer, som äro djupt engagerade i forskning och försök, få tillfälle att framlägga sina rön vid undervisningen.

Därför blir mitt svar på herr Sundbergs fråga, att jag för min del först önskar se, hur det går med den av Kungl. Maj:t föreslagna anordningen, innan jag utställer någon växel för framtiden.

Herr TJÄLLGREN: Herr talman! Jag skall först be att få rätta ett tryckfel, som insmugit sig i utskottets hemställan å s. 21, nämligen på rad 3 under punkten 6). Där står »lantbrukshögskolan», vilket givetvis skall vara »skogshögskolan». Jag ber härmed att få rätta detta.

I själva sakfrågan är inte mycket att tillägga efter det anförande, som hållits nyss av statsrådet och chefen för jord-

Ang. utbyggnad av lantbrukshögskolan m. m.

bruksdepartementet. Jag vill bara understrika, att ett bifall till reservationen ju skulle medföra att det skulle bli två professurer i arbetslära, en vid skogshögskolan och en vid statens forskningsinstitut. Detta har utskottet inte ansett sig kunna gå med på nu, utan det har i stället gått på Kungl. Maj:ts förslag på den punkten.

Utskottet säger också, att »utskottet som anser, att en viss samordning mellan undervisningen och forskningen kan vara till gagn för båda dessa verksamhetsgrenar, tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i förevarande del och finner sig sålunda icke kunna tillstyrka vad i förevarande motioner anförts om organisationen av högskolan och forskningsinstitutet».

Jag kan ju tillägga, att vi inom utskottet diskuterat denna sak rätt länge och att herr Sundberg där med skärpa framförde behovet av dessa båda professurers inrättande. Men vi vågade oss som sagt inte på det, och vi voro av den övertygelsen att det skulle räcka med vad Kungl. Maj:t i det avseendet hade föreslagit.

Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan i den föredragna punkten.

Herr SUNDBERG, CARL: Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet för att han svarat på min fråga, men den som har hört mitt anförande nyss eller läst min motion förstår, att jag inte kan vara nöjd med svaret.

Här har givits löften om en upprustning vid skogshögskolan liksom vid de två andra ifrågavarande högskolorna. Dessa löften ha, i varje fall i stort sett, blivit infriade när det gäller dessa andra högskolor, lantbrukshögskolan och veterinärhögskolan, och jag lyckönskar dem uppriktigt till detta. Det kan, anser jag, vara anledning för dem att låta flaggorna gå i topp. Men vid skogshögskolan finns det tyvärr snarare anledning att hissa flaggan på halv stång. Ty om meningen är, att man på längre sikt skall beröva skogshögskolan den självständiga professur i arbetslära, som den

haft alltifrån högskolans tillkomst, kommer det att bli illa ställt med utbildningen av våra jägmästare i framtiden.

Jag vill, i motsats till vad herr statsrådet sade nyss, påstå, att vi de facto redan ha en professur i arbetslära vid skogshögskolan, även om ämnet tidigare kallats skogsteknologi och inrymt också virkesläran och en del andra ämnen. Men det viktigaste och centrala i ämnet skogsteknologi har hela tiden varit just arbetsläran.

Det torde inte finnas någon skogsman här i landet, som tänkt sig, att en »upprustning» av undervisningen skulle kunna tillgå så, att man berövade skogshögskolan professuren i det ämne, som ansetts vara ett av de viktigaste vid högskolan och som för det närmaste tidskedet enligt de skäl, som jag nyss åberopat, sannolikt också blir det allra viktigaste.

Under föreliggande omständigheter ber jag, herr talman, för att inte med min röst göra ont värre när det gäller skogsundervisningen, att få yrka bifall till den reservation, som i detta ärende avgivits av mig samt herrar Nilsson i Alnarp och Nilsson i Göingegården. Ehuru jag inga förhoppningar har om att kammaren skall godtaga denna reservation, vill jag likväl uttala den förhoppningen, att när detta ärende på nytt kommer upp — även om det inte sker genom jordbruksminister Skölds förmedling — det då skall röna ett bättre öde än vad det nu sannolikt går till mötes på grund av förhållanden, som icke tillhöra den ljusa bilden i svenskt parlamentariskt liv av i dag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av ett godkännande av den vid punkten avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Ang. utbyggnad av lantbrukshögskolan m. m.*Punkten 7.*

Sedan herr *Osvald* yrkat bifall till utskottets hemställan med den ändring, som förordats i den av honom vid förevarande punkt angivna reservationen, och herr *Tjällgren* yrkat bifall till utskottets hemställan oförändrad samt överläggningen förklarats härmed slutad, framställdes propositioner enligt nämnda båda yrkanden; och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan oförändrad vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 8—12.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 10.50 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.